

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ZARFLAR VE ZARFLAŞTIRMA

Sevgi SAYALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2009

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ZARFLAR VE ZARFLAŞTIRMA

Sevgi SAYALI

Danışman
Yrd. Doç Dr. Hürriyet GÖKDAYI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2009

ÖNSÖZ

Türkiye Türkçesinde bir sözcük türü olan zarfların sınırları konusundaki sorunlar bu çalışma için incelenmeye değer bir konu olarak görülmüştür.

Hazırlanan bu çalışma dil bilgisi kitaplarından yararlanılarak zarflar ve zarflaştırmanın ayrıntılı bir şekilde betimlenmeye çalışılması ve edebi eserler aracılığıyla zarfların kullanımı ve zarflaştırma örneklerinin belirtilmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada “Türkiye Türkçesinde Zarflar ve Zarflaştırma” başlığı altında konuyla ilgili farklılıkların, benzerliklerin ve sorunların ortaya konulduğu dört bölüm açılmıştır. Birinci bölümde “Zarflar” başlığı altında sözcük, sözcük türü kavramları açıklanmış, sözcük türü sınıflandırmaları ile zarfın sözcük türü sınıflandırmalarındaki yeri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca zarfların farklı dil bilgisi kitaplarındaki tanımı, zarfların özellikleri, zarfların anlamına ve yapısına göre alt türleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölüm ise “Değerlendirme” başlığı altında yazılmıştır. Bu bölümde veri tabanından alınan örneklerle dil bilgisi kitaplarındaki açıklamaların karşılaştırması ve değerlendirilmesi üzerinde durulmuş, zarflarla ilgili problemler tartışılmıştır. Üçüncü bölüm “Zarflaştırma” başlığı altında yazılmıştır. Zarflaştırma açıklanırken dil bilgisi kitaplarındaki örneklerle, edebi eserlerden oluşturulan veri tabanından alınan örnekler kullanılarak zarflaştırma sürecinin nasıl oluştuğu anlatılmıştır. Dördüncü bölümde “Zarf Tümleçleri” başlığı altında zarf tümleçleri ile zarfların ilişkisinden bahsedilmiştir. Bu ilişki açıklanırken kaynaklardaki ve veri tabanındaki örneklerden yararlanılmıştır.

Bu tez çalışması boyunca, bana yol gösteren, hiçbir yardımını esirgemeyen ve değerli vaktini bana ayıran değerli danışmanım Yrd. Doç Dr. Hürriyet GÖKDAYI'ya

teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bana destek olan arkadaşım Mustafa TURAN'a ve aileme çok teşekkür ederim.

ÖZET

Bu çalışma Türkiye Türkçesindeki zarflar ve zarflaştırma konusuyla sınırlandırılmıştır. Çalışma, Türkiye Türkçesinde sözcük türlerinden biri olan zarflarla ilgili olan Türkçe dil bilgisi kitaplarında yer alan açıklamalar arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin ortaya konulması ve zarfların yapısal ve anlamsal sınırlarının çizilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışma kapsamında zarflar, zarfların alt türleri ile ilgili görüşler ve bu görüşlerdeki benzerlik ve farklılıklar, edebî eserlerden oluşturulan veri tabanındaki zarf örnekleri ile dil bilgisi kitaplarındaki açıklamaların değerlendirilmesi, zarfların nasıl oluştuğu (zarflaştırma) ve zarf tümleci ile zarf arasındaki ilişkiler olarak dört bölümde incelenmiştir.

Yapılan incelemeler sonucunda dil bilgisi kaynakları arasında zarfların açıklanmasında tutarsızlıklar olduğu tespit edilmiştir. Bunlar terim kullanımı, zarfların tanımı, zarfın sözcük türü olarak değerlendirilmesindeki görüş ayrılıklarıdır. Bunların yanı sıra dilcilerin vermiş oldukları bilgilerden yararlanarak zarfların anlamsal, işlevsel, dağılımsal özellikleri sıralanmış, zarfı diğer türlerden ayırmaya yarayacak bilgiler verilmiştir. Ancak dilcilerin zarfların anlamına göre alt türlerini farklı başlıklarda ele aldıkları, bu konuda da tutarsızlıkların olduğu saptanmıştır. Özellikle niteleme ve durum zarflarının adlandırılmasında, alt başlıklara ayrılmasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca zarfların yapısal sınırları konusunda da kaynaklar arasında ayrı görüşlerin olduğu görülmüştür. Bazı kaynaklarda sözcük öbeklerinin zarf olarak kabul edilmesinin zarflarının sınırları açısından sorun oluşturduğu söylenmiştir. Bunların yanı sıra zarfların nasıl oluştuğu açıklanmaya çalışılmıştır. Zarflaştırmanın, adların ve ad soylu

sözcüklerin, addan ve eylemden türemiş sözcüklerin, bileşik sözcüklerin ve ikileme biçimindeki sözcüklerin zarf oluşturma süreçlerini kapsadığından bahsedilmiştir.

Bu çalışmada kaynaklarda verilen açıklamalarla veri tabanındaki örnekler karşılaştırılarak zarfların yapısal ve anlamsal sınırlarındaki sorunlarının çözülmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Türkçesi, biçim bilgisi, sözcük türü, zarf, zarflandırma.

ABSTRACT

ADVERBS AND ADVERBIALIZATION IN MODERN TURKISH

This thesis is limited to the subject of adverbs and adverbialization in Modern Turkish. It is prepared to show the differences and similarities among the statements in Turkish grammar books related to the adverbs, one of word categories, in Modern Turkish and to set the structural and semantic limits of the adverbs.

In this thesis, adverbs are examined in four parts as opinions related to the sub-types of adverbs and similarities and differences among these opinions, evaluating the statements in the Turkish grammar books with the examples of adverbs in database composed of literary works of art, the question how the adverbs being occurred (adverbialization) and as the relations between adverbial complement and the adverbs.

As a result of examinations, it is discovered that there are some inconsistencies in the expressions of the adverbs among the grammar sources. These are the discrepancies of the opinions among the use of the term, definition of the adverbs and evaluating the adverbs as a word category. Moreover, utilizing the information which the grammarians have given, semantic, functional, distributional characteristics are arranged and some information which are useful for differentiating the adverbs from other types are given. However, it is deduced that the grammarians have examined the sub-types of the adverbs according to the meanings with some different subheadings, there are also inconsistencies about this subject. It is found that there are some differences especially in the naming attributive adverbs and manner of adverbs and in detaching to the subheadings.

In addition, it is seen that there are also different opinions among the sources about the structural limits of adverbs. In some sources, it is mentioned that word groups being regarded as adverbs cause some problems as to the limits of the adverbs.

Furthermore, the questions how the adverbs being occurred is tried to explain. It is mentioned that the adverbialization, nouns and noun-origin words, words derived from nouns and verbs, compound nouns and reiterative comprise the period of composing the adverbs.

In this thesis, it is aimed that the problems of the structural and semantic limits of adverbs be solved by comparing the examples in database to statements given in the sources.

Key Words: Modern Turkish, morphology, word category, adverb, adverbialization

İÇİNDEKİLER	Sayfa no
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
I.BÖLÜM: ZARFLAR.....	6
I.1. Sözcük ve Sözcük Türü Tanımı.....	6
I.2. Sözcük Türü Sınıflandırmaları.....	7
I.3. Zarfın Sözcük Türü Sınıflandırmalarındaki Yeri.....	9
I.4.Türkiye Türkçesi Dil Bilgisi Kaynaklarında Zarflar.....	10
I.4.1. Ayrı Bir Sözcük Türü Olarak Zarf.....	10
I.4.2. Görevli Bir Sözcük Türü Olarak Zarf.....	12
I.4.3. Söz Dizimsel Bir Sözcük Türü Olarak Zarf.....	13
I.5.Sözcük Türü Olarak Zarfların Özellikleri	15
I.6.Zarfın Alt Türleri.....	19
I.6.1.Anlamına Göre Zarflar.....	18
I.6.1.1.Yer-Yön Zarfları.....	21
I.6.1.2. Zaman Zarfları.....	22
I.6.1.3. Ölçü Zarfları.....	23
I.6.1.4. Niteleme ve Durum Zarfları.....	27
I.6.1.4.1.Niteleme Zarfları.....	28

I.6.1.4.2. Durum Zarfları.....	29
I.6.1.5.Soru Zarfları	36
I.6.2. Yapısına Göre Zarflar.....	38
II. BÖLÜM: DEĞERLENDİRME.....	46
II.I.Anlamına Göre Zarflar.....	46
II.1.1.Yer-yön Zarfları.....	46
II.1.2. Zaman Zarfları.....	48
II.1.3. Ölçü Zarfları.....	52
II.1.4.Niteleme ve Durum Zarfları.....	55
II.1.4.1. Niteleme Zarfları.....	55
II.1.4.2. Durum Zarfları.....	61
II.1.5. Soru Zarfları.....	70
II.2.Yapısına Göre Zarflar.....	73
II.2.1.Yalın Zarflar.....	73
II.2.2.Türemiş Zarflar.....	73
II.2.2.1.Addan Türemiş Zarflar.....	74
II.2.2.2. Eylemden Türemiş Zarflar.....	77
II.2.3. Bileşik Zarflar.....	78
II.2.4. İkileme Biçiminde Olan Zarflar.....	79
II.2.5. Sözcük Öbeği Biçimindeki Zarflar.....	81
III. BÖLÜM: ZARFLAŞTIRMA.....	87
III.1.Adların veya Ad Soylu Sözcüklerin Zarf Olarak Kullanılması.....	88
III.1.1.Yer-yön Zarfları	89
III.1. 2. Zaman Zarfları.....	90

III.1.3.Ölçü Zarfları	92
II.1.4 Niteleme ve Durum Zarfları.....	93
III.1.5 Soru Zarfları.....	94
III.2.Eklerle Yapılan Zarflaştırma.....	95
III.2.1.Addan Türemiş zarflar.....	96
III.2.1.1. Addan Ad Çekimi Ekleriyle Oluşturulan Zarflar.....	96
III.2.1.2.Addan Ad Yapma Ekleriyle Oluşturulan Zarflar.....	102
III.2.2. Eylemden Türemiş Zarflar.....	106
III.2.2.1. -Ik / -Uk-, -GIn / -Gun Ekleriyle Türeyen Zarflar.....	105
III.2.2.2.Eylemden Ulaç, Master ve Ortaç Ekleriyle Türetilen Zarflar.....	107
III.3. Bileşik Zarflar.....	113
III.4.İkileme Biçimindeki Zarflar.....	116
IV. BÖLÜM: ZARF TÜMLEÇLERİ.....	117
IV.1.Zarf Tümlecinin Özellikleri.....	118
SONUÇ.....	129
KAYNAKÇA.....	137

KISALTMALAR LİSTESİ

A. A., Ö. Y.	Adalet Ağaoğlu, Ölmeye Yatmak
A. H. T., S. A. E.	Ahmet Hamdi Tanpınar, Saatleri Ayarlama Enstitüsü
A. İ., Z. B. B.	Attilâ İlhan, Zenciler Birbirine Benzemez
A. Ş. H. , Ç. E.	Abdülhak Şinasi Hisar, Çamlıcadaki Eniştemiz
B. U., İ.	Buket Uzuner, İstanbullular
E. A., A. O. Ç.	Erendiz Atasü, Açıkoturumlar Çağı
İ.A., Ö.E. K.	İnci Aral, Ölü Erkek Kuşlar
L. T. , S. A. Ö.	Latife Tekin, Sevgili Arsız Ölüm
N. E, K. G. K.	Nazlı Eray, Kayıp Gölgele Kenti
N.C., A. T.	Necati Cumalı, Acı Tütün
O. K., M.	Orhan Kemal, Murtaza
O. P., K.	Orhan Pamuk, Kar
P. K., A. K.	Pınar Kür, Asılacak Kadın
R. N.G., D. K.	Reşat Nuri Güntekin, Dudaktan Kalbe
S. A., K. M. M.	Sabahattin Ali, Kürk Mantolu Madonna
S. F., S.	Sait Faik Abasıyanık, Semaver
S. İ., H. G. B.	Selim İleri, Her Gece Bodrum
T. B., K. A.	Tarık Buğra, Küçük Ağa
Y. K., F. S. K .A. B.	Yaşar Kemal, Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana
Y. K.K., A.	Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ankara
vb.	ve benzerleri
vd.	ve diğerleri

GİRİŞ

Zarf, dil bilgisinin alt alanlarından biçim bilgisinin çalışma konuları arasında yer alır. Zarfi bir sözcük türü olarak düşündüğümüzde bu türün kullanıldığı yerlerde tanınmasını sağlayan ve onu diğer sözcük türlerinden ayıran niteliklerin betimlenmesine ve açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye Türkçesinde bir sözcük türü olan zarfların sınırları konusunda ise birtakım problemler bulunmaktadır. Bunlar arasında en belirgin olanı, zarf bir sözcük türü olduğu halde dil bilgisi kitaplarında iki veya daha fazla sözcüklü bazı grupların (her zaman, o anda, vb.) zarf olarak adlandırılmasıdır. Bu durum, terim ve içerik açısından bir karmaşa doğurmaktadır. Çünkü sözcük türü olarak zarfların da tek sözcükten oluşması gerekir. İkinci olarak başka sözcük türlerinin (adlar, sıfatlar) hangi bağlamda zarf olarak kullanılabilirdiği açıklanmalıdır. Bunun yanında başka sözcüklerin zarf olarak kullanılabilmesi etkin bir zarflaştırma değişimini göz önünde bulundurmaya zorunlu kılmaktadır. Türkiye Türkçesindeki sözcük türü geçişlerinin daha ayrıntılı bir şekilde betimlenebilmesi için bu değişimin de açıklanması gerekmektedir.

Ayrıca dil bilgisi kitaplarında zarf için farklı terimlerin kullanılması öğretim ve araştırma sürecinde sıkıntılara sebep olmaktadır. Bilimsel araştırmada ortak dil kullanımı önemlidir; ancak incelenen dil bilgisi kitaplarında zarflar konusunda farklı terimlerin kullanıldığı görülmüştür. Bu hususlar üzerine yapılacak bir tez çalışması, zarflarla ilgili olarak karşılaşılan sıkıntıların giderilmesine yardımcı olabilir.

Türkiye Türkçesinde zarflarla ilgili yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan biri H. Ömer Karpuz'un (2001) "Türkiye Türkçesindeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri" adlı makalesidir. Karpuz, bu çalışmasında zarfların söz dizimsel bir öge olduğundan bahsetmiş ve zarfları işlev ve yapı yönünden incelemiştir. Bunun yanı sıra Fikret Turan'ın (1998) "Türkçede Zarflar Üzerine" adlı bir makalesi vardır. Burada zarflar

işlev, yapı ve anlam yönünden incelenmiş ve zarfların çok geniş anlam ve işleyiş özelliklerini göstermesi nedeniyle çok çeşitli gramer yapılarında ortaya çıktığı belirtilmiştir. Talat Tekin (1958), “Daha Zarfının Anlam ve Kullanışları” adlı makalesinde *daha* edatı ile *daha* zarfının kullanım yerlerini anlatmıştır. Özezen (2008), “Türkiye Türkçesinde +A ve -A Ekli Zarflar Üzerine” adlı makalesinde bu eklerin yer aldığı zarflardan söz etmiştir. Zarflarla ilgili bir diğer çalışma da Bülent Özkan’ın (2007) hazırlamış olduğu “Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fillerle Birliktelik Kullanımları ve Eşdizimliliği” adlı doktora tezidir. Özkan bu tezinde Türkiye Türkçesinde kullanılan ve Türkçe Sözlük’te madde başı ve madde içi olarak sözlükbirimselleşmiş zarfları eylemlerle birliktelik kullanımlarını ve eşdizimlilikleri açısından derlem tabanlı bir uygulama temelinde incelemiştir. Ancak yapılan bu çalışmalarda zarfların yapısal ve anlamsal sınırları konusundaki problemlere ayrıntılı yer verilmediği ve zarfların sınırları konusunda eksikler bulunduğu görülmektedir.

Zarflar konusunda bu eksikliklerin giderilmesi, bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Bunun için çeşitli dil bilgisi kitaplarından gramer yazarlarının zarflarla ilgili vermiş oldukları bilgiler incelenmiş, araştırmacıların zarflar konusundaki farklı görüşleri ile benzer yanları değerlendirilmiştir. Ayrıca Türk edebiyatının eserlerinden oluşturulmuş veri tabanından çeşitli örnekler alınarak zarfların yapısal ve anlamsal sınırlarının çizilmesi amaçlanmıştır. Bunların yanı sıra sözcüklerin işlevleri sebebiyle tür değiştirerek zarflaşmaları, sözcüklerden çeşitli eklerle zarf türetilmesinin ve bileşik sözcüklerden zarf oluşturulmasının açıklanması da bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Çalışma sürecinde öncelikle konuyla ilgili çeşitli dil bilgisi kaynakları, makaleler, tezler, sözlükler taranmıştır. Bu kaynaklarda zarfların neler olduğu, zarfların alt türlerinin nasıl belirtildiği, zarfların nasıl oluşturulduğu ile ilgili veriler taranmıştır.

İncelenen dil bilgisi kaynaklarına, Jean Deny'nin 1921'de yazmış olduğu "Türk Dili Grameri", Muharrem Ergin'in (1983) "Türk Dil Bilgisi", M. Kaya Bilgegil'in (1984) "Türk Dil Bilgisi", Tahsin Banguoğlu'nun (1986) "Türkçenin Grameri", Burhan Paçacıoğlu'nun (1987), "Türk Dili Dersleri" Nurettin Koç'un (1990) "Yeni Dilbilgisi" adlı çalışması ile Zeynep Korkmaz'ın (2007), "Türkiye Türkçesi Grameri" gibi akademik düzeydeki eserler örnek verilebilir. Ayrıca Türk Dil Kurumu'nun Güncel Yazım Kılavuzu'ndan yararlanılarak tezde kullanılan sözcüklerin yazımı denetlenmiştir.

Dil bilgisi kitaplarının yanı sıra çalışmada 1920'li yıllardan günümüze kadar olan yirmi eser seçilerek bir veri tabanı oluşturulmuştur. Veri tabanı, dil bilgisi kitaplarındaki açıklamalar dikkate alınarak oluşturulmuş, edebî eserlerdeki örnekler buna göre derlenmiştir.

Dil bilgisi kitapları incelenerek, zarfların sınırları konusundaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmakta ve bunların nedenleri açıklanarak zarflar konusu betimlenmektedir. Dil bilgisi kitaplarından ve edebî eserlerden alınan zarflarla ilgili örnekler ise örnekleme yöntemine göre incelenmektedir.

"Türkiye Türkçesinde Zarflar ve Zarflaştırma" adlı tez dört bölümden oluşup şu şekilde düzenlenmektedir:

Birinci bölümde "Zarflar" başlığı altında önce sözcük, sözcük türü kavramları açıklanmış, araştırmacıların farklı sözcük türü sınıflandırmalarına yer verilmiş, zarfın sözcük türü sınıflandırmalarındaki yerine değinilmiştir. Daha sonra zarfların farklı dil bilgisi kitaplarındaki tanımı, terim farklılıkları, araştırmacıların zarfı sözcük türü olarak nasıl değerlendirdiği, zarfların biçimsel, anlamsal, işlevsel ve dağılımsal özellikleri, zarfların anlamına ve yapısına göre alt türleri üzerinde durulmuştur. Zarfların anlamına göre alt türleri, yer-yön, zaman, ölçü, niteleme, durum ve soru zarfları başlıkları altında

incelenmiştir. Zarfların yapısal alt türleri ise kaynaklarda basit, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği biçimindeki zarflar olarak belirtilmiştir.

İkinci bölüm ise “Değerlendirme” başlığı altında yazılmıştır. Bu bölümde veri tabanından alınan örneklerle dil bilgisi kitaplarındaki açıklamaların karşılaştırması ve değerlendirilmesi üzerinde durulmuş, zarflarla ilgili problemler tartışılmıştır. Ayrıca çalışmada anlamına göre zarfların kullanım sıklıklarından da söz edilmiştir.

Üçüncü bölümde “Zarflaştırma” adı altında beş alt bölüm açılmıştır. Birincisi adların veya ad soylu sözcüklerin zarf olarak kullanılması başlığıdır. Bu bölümde sözcüklerin işlevleri sebebiyle tür değiştirerek zarflaşmalarından söz edilmiştir. İkinci bölümde, eklerle yapılan zarflaştırmadan bahsedilmektedir. Eklerle yapılan zarflaştırma addan türemiş zarflar ve eylemden türemiş zarflar olarak incelenmektedir. Üçüncü alt başlık bileşik sözcüklerdir. Bazı zarfların bileşik sözcüklerle yapıldığından söz edilmiştir. Dördüncü alt başlık bazı zarfların ikilemeler yoluyla yapılmasıdır. Zarflaştırma anlatılırken ayrıca Özmen’in (1999:120) “Eksik Olan Dil Bilgisi Terimlerimiz Üzerine” adlı yazısındaki “zarf, zarfımsı” terimlerinden de yararlanılmıştır.

Dördüncü bölümde ise “Zarf Tümleçleri” başlığı altında zarf tümleçlerinin tanımından, anlamsal, işlevsel, dağılımsal ve yapısal özelliklerinden söz edilmiş, ayrıca zarflarla olan ilişkisinden bahsedilmiştir. Bu ilişki açıklanırken kaynaklardaki ve veri tabanındaki örneklerden yararlanılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, konuyla ilgili yapılan değerlendirmelerden ulaşılan sonuçlar anlatılmıştır. Sonuçlardan hareketle zarflar konusunda öneriler sunulmuştur.

Yapılan bu çalışmanın zarfları ayrıntılı olarak incelemesi ve zarflar konusundaki sorunları ele alması açısından biçim bilgisi araştırmalarına katkıda bulunacağı umulmaktadır.

“Türkiye Türkçesinde Zarflar ve Zarflaştırma” adlı tez, Türkiye Türkçesindeki zarflar ve zarflaştırma ile sınırlıdır.

I. BÖLÜM ZARFLAR

I.1. Sözcük ve Sözcük Türü Tanımı

Sözcükler, varlıkları kavramları, nesnelere ve hareketleri tek tek gösteren dil birimleridir. Sözcükler sahip oldukları özellikler esas alınarak pek çok dil bilgisi kitabında değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Örneğin Ergin (1983:95), sözcükleri manalı veya gramer vazifeli dil birlikleri şeklinde tanımlamakta, bu birimlerin sadece anlamlı birlikler olarak tanımlanmasının da yeterli olmadığını açıklamaktadır. Çünkü dildeki bazı sözcüklerin tek başına anlam taşımadıklarını; ancak diğer sözcüklerle birlikte bir dereceye kadar anlam kazanan görevli sözcükler olduğunu belirtmektedir. Bazı dilciler de sözcüğü “Bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, aynı dili konuşan kişiler arasında, zihinde, tek başına kullanıldığında, belli bir kavrama karşılık olan, belli bir duygu ve düşünceyi yansıtan; somut ya da soyut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimi” olarak tanımlamaktadırlar (Eker, 2002:293; Korkmaz, 2007:6). Bilgin (2006:176) ise sözcüğü “Tümce içinde belli bir görevi ve anlamı olan, başka bir deyişle, tümcenin sözdizimsel-anlamsal işleyişine katılan dil ögesi” olarak ifade etmiştir. Bu tezde ise sözcük, varlıkları kavramları, nesnelere ve hareketleri tek tek gösteren dil birimleri olarak tanımlanmıştır.

Sözcük türleri, sözcüğün tümce içindeki yerine ve işleyişine göre çeşitlenmiş, tümcenin söz dizimsel ve anlamsal işleyişine katılmış ve dil bilgisinin ana başlıklarından biridir. Koç’a (1990) göre “Bir sözcüğün başka bir sözcüğün yerini alarak, tümcenin yapısını bozmadan anlam değişikliğine yol açan aynı türden sözcüklerin oluşturduğu birliğe sözcük türleri denmektedir.” Bilgin’in (2006:178) çalışmasında ise, sözcük türlerinden “sözdizimsel-anlam bilimsel ölçütlerle belirlenmiş sözcük ulamları” olarak söz

edilmektedir. Bu çalışmada ise Bilgin'in (2006:178) belirtmiş olduğu sözcük türleri tanımı uygun görülmüştür.

I.2. Sözcük Türü Sınıflandırmaları

Türkiye Türkçesinde tür sınıflandırmalarının temelinde yabancı gramerlerin etkisi, köken, anlam, işlev gibi ölçütler yer almaktadır. Dil bilgisi yazarlarının tür sınıflandırmasında dayandığı esasların farklı olması türlerin yerini belirlemede de farklılıklara yol açmıştır. Bu nedenle Türkiye Türkçesinde sözcük türlerinin sınıflandırılması konusunda araştırmacılar arasında tam birliğin sağlanamadığı görülmektedir (Gül, 2008:28). Örneğin Ergin (1983:218), sözcük türü sınıflandırmasında sözcük türlerini “kelimeler” ana başlığının “mânâ ve vazife bakımından kelimeler” alt başlığı altında “isimler, fiiller ve edatlar” olarak değerlendirmiş, isimleri de “sıfatlar, zarflar, zamirler” olarak ayırmıştır. Banguoğlu (1986:319-408), sözcük türleri sınıflandırmasını “yapı bilgisi” ana başlığının “kelime çekimi” alt başlığı altında “ad, sıfat, zamir, zarf, takı, bağlam, ünlem, fiil” şeklinde sekiz tür olarak yapmıştır.

Korkmaz (2007:193, 1049, 1139) ise verilen sınıflandırmalardan farklı olarak sözcük türlerini “anamlı kelimeler, görevli kelimeler ve anlamlı görevli kelimeler” olmak üzere üç grupta değerlendirmiştir. Anamlı kelimeleri ise “adlar ve ad soylu kelime sınıfları” ile “fiiller ve fiil soylu kelime sınıfları” olmak üzere iki alt grupta incelemiştir. Adlar ve ad soylu kelime sınıflarını da “adlar, sıfatlar, zamirler, zarflar” olmak üzere dört alt başlıkta belirtmiştir. Fiil ve fiil soylu kelime sınıflarında ise “fiiller”i incelemiştir. Görevli kelimelere “edatlar ve bağlaçları”; anlamlı görevli kelimelere ise “ünlemleri” göstermiştir.

Bilgin (2006:178), sözcük türleri sınıflandırmasını “ sözcük türleri” ana başlığı altında iki ana tür olarak belirlemiş ve bunların ad ve eylem olduğunu belirtmiştir. Sıfat,

adıl, belirteç, bağlaç, ilgeç ve ünlemin de ikincil türler olduğunu söylemiştir. Bilgin (2006:178), sözcük türleri sınıflandırması ile ilgili olarak “ad ve eylem dışındaki sözcüklerin, niteleme belirtme (sıfat, belirteç), başka bir sözcüğün işlevini üstlenme (adıl), öğeleri ya da tümceleri birbirine bağlama (bağlaç), ilgi kurma (ilgeç) gibi yan görevler üstlenirler” şeklinde açıklama yapmıştır. Bu yan görevli sözcüklerin de ad ulamı içinde değerlendirildiğini ve bu sözcüklerin ad soylu sözcükler diye adlandırıldığını belirtmiştir (Bilgin, 2006:178). Ediskun (2005:132-322) ise sözcük sınıflandırmasını “biçim bilgisi” ana başlığında “kelimeler ve çeşitleri” alt başlığı içerisinde incelemiştir. Sözcük türü sınıflandırmasını ise “isimler, sıfatlar zamirler, fiiller, zarflar, edatlar, bağlaçlar ve ünlemler” olarak yapmıştır.

Yener (2008:15), yukarıda verilen sözcük türleri sınıflandırmalarından farklı olarak sınıflandırmanın şu şekilde yapılabileceğini söylemiştir: “Sözcük türleri sınıflandırmalarındaki genel kanı sözcük türlerinin ad, eylem, zarf, sıfat, zamir, edat, bağlaç ve ünlem olduğudur. Ancak sözcük türleri, sözcüğün dil içinde edindiği dilsel görevlere göre sınıflandırılmalıdır. Sözcüğün dilsel görevleri ise zamir, sıfat, zarf, edat, bağlaç ve ünlemdir. Türkçede ‘ad’lar tümcede, kendilerinden önceki ya sonraki sözcüklerle ilişkiye girerek görev kazanırlar. Bunlar da sözcüğün türleri değil; görevleri olarak anlaşılmalı ve sınıflandırma bu şekilde yapılmalıdır.” Yener (2008:15) ayrıca sözcüğün dilsel görevleri ile ilgili şöyle örnekler vermiştir: “Ben *güzeli* severim. Bu *güzel* bir kitap. *Güzel* konuşmuş.” cümlelerinde birinci cümlede *güzel* sözcüğü ad görevinde, ikinci cümlede sıfat görevinde, son cümlede ise zarf görevindedir. Yener (2008:15), bu cümlelerde bir sözcüğün başka bir sözcükle ilişkilendirmesinden doğan bir bağıntı söz konusu olduğunu, bu nedenle bu sözcüklerin “sözcüğün dilsel görevi” başlığı altında

değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu tezde de Yener'in (2008:15) yapmış olduğu sınıflandırma uygun görülmüştür.

I.3. Zarfın Sözcük Türü Sınıflandırmalarındaki Yeri

Araştırmacılar, zarfa, sözcük türü sınıflandırmalarında mutlaka yer vermişlerdir. Ancak zarfın sözcük türü sınıflandırmasındaki yeri hususunda bazı farklılıklar vardır. Örneğin Ergin (1983:218), zarfları mânâ ve vazife bakımından kelimelerin alt başlığı olan isimler içerisinde değerlendirmiştir. Banguoğlu (1986:319:4118) ise zarfı kelime sınıfları içerisinde incelemiştir. Korkmaz (2007:193), anlamlı kelimelerin adlar ve ad soylu kelime sınıfları alt başlığı altında; Bilgin (2006:178) ise zarfları ad soylu sözcükler içerisinde düşünmüştür. Ediskun (2005:132-322) zarfı sözcük türleri sınıflandırmasında ayırmış olduğu sekiz tür içerisinde değerlendirmiştir. Yener (2008:15) ise sözcük türleri sınıflandırmasında zarfa sözcüğün dilsel görevleri içerisinde yer vermiştir. Yener'in (2008:15) yapmış olduğu sınıflandırmada söylemiş olduğu "Türkçede 'ad'lar tümcede, kendilerinden önceki ya da sonraki sözcüklerle ilişkiye girerek görev kazanırlar. Bunlar da sözcüğün türleri değil; görevleri olarak anlaşılmalı ve sınıflandırma bu şekilde yapılmalıdır" ifadesinden yola çıkarak zarfın, sözcüğün dilsel görevleri içerisinde bulunduğu bir biçim olduğu söylenebilir. Bu çalışmada ise zarflar, adların alt başlığı altında görevli sözcük türü olarak düşünülmüştür.

Zarflar dilciler tarafından farklı şekillerde adlandırılmakta ve tanımlanmaktadır. Türkiye Türkçesinde zarfların daha iyi anlaşılabilmesi için dil bilgisi kaynaklarındaki bilgilerin tespit edilmesi, ortak ve farklı yönlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu bölümde öncelikle dilcilerin zarf için kullandıkları terimler ve zarf tanımları aktarılacak, ardından bu tanımlar karşılaştırılarak bir zarf tanımı yapılmaya çalışılacaktır.

I.4. Türkiye Türkçesi Dil Bilgisi Kaynaklarında Zarflar

Dilciler arasında zarf teriminin kullanımı açısından birtakım farklılıklar vardır.

Bazı kaynaklarda “zarf” terimi tercih edilirken (Ergin, 1983:258; Banguoğlu, 1986: 372; Bilgegil, 1984:216; Bozkurt, 1995:280; Ediskun, 2005: 273; Korkmaz, 2007:451; Demir vd., 2004:205; Özkırımlı, 2002:209; Eker, 2005:395; Turan, 1998:301; Karpuz, 2001:27; Çatıkkaş, 2001:150; Paçacıoğlu, 1987:75); bazı kaynaklarda ise “belirteç” terimi kullanılmıştır (Vardar, 1998:36; Gencan, 2001:442; Hengirmen, 1998:160; Bilgin, 2006:261; Kükey, 2003:309; Koç, 1990:147; Atabay vd., 1983:96; Çotuksöken, 2006:225). Deny'nin eserini çeviren Elöve zarf için “katmaç” terimini tercih etmiştir (Deny,1941:560). Bu tezde kaynakların çoğunda “zarf” terimi yer aldığı ve yaygın olduğu düşünüldüğü için “zarf” teriminin kullanılması uygun görülmüştür.

Türkiye Türkçesi dil bilgisi kaynakları, sözcük türleri arasında gösterdikleri zarfları mutlaka tanımlamışlar, bu tanımlarında zarfların çeşitli özelliklerinden yararlanmışlardır. Bu tanımlar genel olarak gözden geçirildiğinde, zarfları ayrı bir sözcük türü, ad soylu sözcüklerin bir alt grubu ve söz dizimsel bir öge olarak değerlendiren başlıca üç tür yaklaşımla karşılaşmaktadır. Yapılan zarf tanımları bu yaklaşımlara dayanan üç grup altında aktarılacaktır.

I.4.1. Ayrı Bir Sözcük Türü Olarak Zarf

Dil bilgisi araştırmacılarından bazıları zarfları diğer sözcük türleri gibi başlı başına bir tür olarak değerlendirmiş, zarflarla ilgili açıklamalarını bu temel üzerine yapmışlardır (Atabay vd., 1983:96; Koç, 1990:148; Bilgegil, 1984:216; Banguoğlu, 1986:372; Bozkurt, 1995:280; Vardar, 1998:36; Hengirmen, 1998:160; Gencan, 2001:442; Özkırımlı, 2002:210; Eker, 2005:394; Çotuksöken, 2006:225; Kononov, 1956:361; Turan, 1998:302). Zarfı ayrı bir sözcük türü olarak değerlendiren bu dilciler zarfın tanımı

konusunda hemfikir değildirler. Örneğin bazı dilciler, zarfların eylemlerin, eylemsilerin, sıfatların ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını etkileyen kimi kez güçlendiren kimi zaman kısıtlayan sözcükler olduğunu söylerken (Atabay vd., 1983:96; Koç, 1990:148; Bilgegil, 1984:216; Ediskun, 2005:273); bazıları ise zarfın eylemlerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan ya da değiştiren sözcükler olduğunu belirtmişlerdir (Banguoğlu, 1986:372; Bilgin, 2006:261). Bu tanımların yanı sıra bazı dilciler de zarfların eylemlerden, sıfatlardan, zarflardan önce gelerek bunların anlamlarını etkileyen sözcükler olduğunu, zarfların önüne geldikleri sözcüklerin anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik ve soru kavramları bakımından etkilediklerini söylemişlerdir (Bozkurt, 1995:280; Hengirmen, 1998:160; Gencan, 2001:442; Özkırımlı, 2002:210; Eker, 2005:394).

Bazı araştırmacıların zarfı tanımlarken daha farklı ölçütleri kullandıkları da görülmektedir. Kononov (1956:361), zarfı “Bir hareketin niteliğin veya nesnenin emaresini bildiren değişmez bir söz bölüğüdür” şeklinde; Vardar (1998:36), “Bir eylemin, bir sıfatın, bir ilgecin, bir bağlacın ya da kendi türünden bir başka birimin anlamını etkileyen, onu kesinleştirerek ya da kısıtlayarak belirleyen birim” olarak; Çotuksöken (2006:225), “Belirteç, eylemi, yüklemi niteleyen bir sözcük türüdür. Sıfat ve ad türü sözcükler eylemi/ yüklemi niteleme görevini üstlendiğinde belirteç olur” şeklinde tanımlamıştır. Turan (1998:302) ise zarfların eylemleri, eylemsileri, sıfatları, kendi türünden sözcükleri, cümleleri açıklayan belirten, onların anlamlarını genişleten veya daraltan sözcük ve sözcük grupları olduğunu belirtmiştir.

Zarfları ayrı bir sözcük türü olarak ele alan dilcilerin zarf tanımlarında farklı ve benzer hususlar görülmektedir. Zarfların hangi sözcükleri belirtip belirtmediği konusunda

ayrı düşünceleri vardır. Ancak ortak noktaları zarfların önüne geldikleri sözcüklerin anlamını yer, zaman, ölçü, nitelik, durum ve soru kavramları bakımından etkilemesidir.

I.4.2. Görevli Bir Sözcük Türü Olarak Zarf

Zarfları başlıbaşına bir sözcük türü olarak değerlendirenlerin yanında, bazı araştırmacılar da, zarfların ayrı bir sözcük türü oluşturmadığını düşünerek onları görevli sözcükler başlığı altında incelemeyi uygun görmüşlerdir. Bu sınıflandırmada zarflar ad soylu sözcüklerin bir alt grubu olarak düşünülmektedir. Bu yaklaşımı benimseyen dilciler zarfların adlar ve sıfatlardan kesin olarak ayırlamayacağını düşündükleri için zarfı ayrı bir sözcük türü olarak değerlendirmemiş, bu sözcük türünü görevli sözcük olarak belirtmişlerdir (Deny, 1941:235; Ergin, 1983:258; Paçacıoğlu, 1987:76; Çatıkkaş, 2001:150; Kükey, 2003:310; Korkmaz, 2007:451). Zarfı görevli bir sözcük türü olarak kabul eden dilciler farklı tanımlar yapmışlardır. Bunlar arasında yer alan Deny (1941:235), herhangi bir tanım yapmadan, zarfların adlardan ve sıfatlardan kesin bir şekilde ayırtılamayacağını belirtmiştir. Zarfları görevli sözcük olarak kabul eden Ergin (1983:258) ve Paçacıoğlu (1987:76), zarfların, zaman, yer, hal ve miktar adları olduğunu, zarfın sözcük gruplarında, sıfatın, eylemin ya da başka bir zarfın mânâsını değiştiren isimlere verilen ad olduğunu söylemişlerdir. Çatıkkaş (2001:150) ise zarfın yer, zaman, miktâr, hâl (durum) bildiren adlar olduğunu, zarf olan sözcüklerin, bir sıfat olan sözcüğün, bir eylemin veya ortacın önüne geçerek onların anlamlarını değiştirdiğini belirtmiştir. Kükey (2003:310), sözcük türü olarak zarf diye bir türden söz edilemeyeceğini, bütün zarfların aslında birer ad olduğunu belirtmiş ve zarfı “Eylemlerden, önadlardan ve görevce kendisine benzeyen sözcüklerden önce gelerek, onların anlamlarını etkileyen, pekiştiren, sınırlayan sözcükler ve sözcük öbeğidir” şeklinde tanımlamıştır.

Korkmaz (2007:451), Türkiye Türkçesinde aslında zarf olan sözcüklerin sayılacak kadar az olduğunu, zarfların genellikle ad, sıfat, zamir gibi öteki sözcük sınıflarından alınan sözlerle kurulduğunu, bu açıdan bunların yalın durumları ile aslında birer ad olduğunu, bir ada, bir sığata zarf niteliği kazandıran şeyin, onların dildeki kullanılış biçimleri ve yüklendikleri görevler olduğunu belirtmiştir. Zarfları “Fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözler” olarak tanımlamış ve zarflara şöyle örnekler vermiştir:

Dün geldi, yarın gidecek, daha göndermedi, yıllarca çalıştı, yukarı çıktı, pek sevimli, çok etkili, önceden bildirdi, doğru söyledi, şimdiden başlayınız, görerek öğrendi, ileride konuşacağım, neden gelmiş? (Korkmaz, 2007:451)

Zarfları görevli bir sözcük türü olarak değerlendiren dilciler benzer açıklamalar yapmışlar, zarfların aslında ad olduğunu, bu adların zarf olmasını dildeki kullanış biçimlerinin sağladığını belirtmişlerdir.

1.4.3. Söz Dizimsel Bir Sözcük Türü Olarak Zarf

Zarfları bir sözcük türü olarak gören ve görevli sözcükler altında düşünen araştırmacıların yanında, bu sözcükleri biçim bilgisi sınırlarını aşır söz dizimsel bir öge biçiminde açıklamaya çalışan dilciler de bulunmaktadır (Karpuz, 2001:28; Demir vd., 2004:212). Zarfi, söz dizimsel sözcük türü olarak değerlendiren dilcilerden biri olan Karpuz (2001:28), bu sözcüğü “Fiil sıfat ve zarfların anlamlarını zaman, yer, ölçü, nitelik soru vs. bakımlarından etkileyen kelimeler” olarak tanımlamıştır. Karpuz (2001:28), bir cümleye bağlı olmaksızın ya da bir cümleden eksiltme yoluyla oluşturulmuş zarf gruplarına, kısaltma gruplarına ve bileşik eylemlere bakarak zarfi bir sözcük türü kabul

etmenin doğru olmadığını, zarfın kullanım özellikleri dikkate alındığında özellikle yüklem/ eylemle ilişkisinin öne çıktığını, bu nedenle onu sözcük türü olarak değil, bir söz dizimsel öge olarak değerlendirmek gerektiğini belirtmiştir.

Demir vd.(2004:212), çalışmalarında zarfları zarf tümleci başlığı altında incelemiş, zarfi sözcük türü olarak ele almamışlar ve zarfi şu şekilde tanımlamışlardır: “Cümlede yüklemi zaman, tarz, nicelik, araç, yön gibi çeşitli açılardan niteleyen, herhangi bir ek almadan tamlayan ögelere zarf denir.” Zarfi söz dizimsel bir sözcük türü olarak değerlendiren dilciler, zarfların özellikle yüklem/eylemle ilişkisinin öne çıktığını, zarfların sözcük öbekleri biçiminde de yer aldığını bu açıdan bu türün söz diziminde değerlendirilmesi gerektiğini uygun görmüşlerdir.

Araştırmacıların buraya kadar aktarılan açıklamaları değerlendirildiğinde bu tezde kullanılmak üzere Korkmaz’ın (2007:451) zarf tanımı uygun görünmektedir. “Zarf, eylemlerin, eylemsilerin, sıfatların ve görev bakımından zarf niteliğindeki sözcüklerin anlamlarını, yer, yön zaman, ölçü, niteleme, durum ve soru açısından etkileyen onları daha belirgin duruma getiren ve sınırlayan görevli sözcüklerdir.” Bu tanım veri tabanının incelenmesi ve zarfla ilgili olarak dil bilgisi kaynaklarındaki açıklamaların karşılaştırmasından sonra tekrar gözden geçirilecektir. Bu çalışmada ise zarf görevli bir sözcük türü olarak kabul edilmiştir. Çünkü sözcük türleri sözcüğün dil içinde edindiği dilsel görevlere göre sınıflandırılmaktadır (Yener, 2008:15). Ayrıca anlam ve biçim de sözcük türlerinin belirlenmesinde söz dizimsel işlev kadar belirleyicidir.

Zarf tanımlarının aktarılması ve geçici bir tanım belirlenmesinden sonra, zarfların daha iyi anlaşılabilmesi için dil bilgisi kaynaklarına göre zarfların biçimsel, anlamsal, işlevsel ve dağılımsal özelliklerini sıralamak yararlı olacaktır.

I.5. Sözcük Türü Olarak Zarfların Özellikleri

Türkiye Türkçesinde zarfları diğer sözcük türlerinden her zaman ayıracak bir biçimleri bulunmamaktadır. Ancak bazı sözcüklere getirilen ekler bunların anlamsal yönden zarf olarak kullanılmasını sağlamaktadır. Örneğin “*güzelce konuşmalı*” cümlesinde *güzel* sözcüğüne +cA eki getirilerek zarf türetilmiştir. Aynı zamanda “*sabahleyin*” sözcüğüne getirilen +leyin eki de yeni bir zarf türetmiştir. Bu tür ekler, türetilen zarfların tanınmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, ulaçların cümledeki buldukları yer ve ilişkili oldukları sözcüklere göre zarf olabildikleri görülmektedir. Örneğin “Okula *yürüyerek* geldi” cümlesinde bulunan *yürü-* sözcüğüne getirilen –ArAk ulaç eki bu sözcüğün zarf olmasını sağlamaktadır. Bu bazı zarfların biçim yönünden tanınmasını kolaylaştırırken herhangi bir ek almadan zarf olarak kullanılan sözcüklerin belirlenmesini güçleştirmektedir. Ayrıca birçok ad yalın veya gövde durumunda zarf olarak kullanılmaktadır. Örneğin *sabah* ve *akşam* sözcükleri kullanım biçimine göre ad, sıfat ve zarf olabilmektedir. Böyle kullanımlara zarflaştırma bölümünde daha ayrıntılı değinilecektir. Zarfların biçimsel özelliklerinden sonra anlamsal ve işlevsel özelliklerine bakmak yerinde olacaktır.

Zarfların anlamsal özellikleri aslında zarfların tanımında yatmaktadır. Zarflar tanımlanırken bu sözcük türünün, eylemlerin, eylemsilerin, sıfatların ve görev bakımından zarf niteliğindeki sözcüklerin anlamlarını yer, yön, zaman, ölçü, nitelendirme, durum ve soru açısından etkileyen onları daha belirgin duruma getiren ve sınırlayan görevli sözcük olduğu belirtilmiştir (Korkmaz, 2007:45). Yapılan sınıflandırmalarda zarfların anlam bakımından çeşitli alt başlıklara ayrılarak ayrıntılı bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Bu durum sözcüğün anlam zenginliğini ortaya koymaktadır. Zarfların anlamsal özellikleri, incelenen dil bilgisi kitaplarından hareketle kısaca şöyle sıralanabilir:

1. Bazı zarflar, eylemlerin bildirdikleri iş, oluş, kılış ve hareketin nerede veya nereye doğru yapıldığını veya gerçekleştiğini bildirir (Ergin, 1983:259; Paçacıoğlu, 1987:77). Bu zarflar eylemsilerle ilişki kurduklarında da aynı anlamı iletirler. Kaynaklarda yer-yön zarfı olarak adlandırılan bu zarflara *ileri, geri, aşağı, yukarı, içeri, dışarı, beri* vb. sözcükler örnek verilebilir.

2. Zarflardan bazıları da eylemlerin ve eylemsilerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren zarflardır (Korkmaz, 2007:495). Zaman zarfı olarak adlandırılan bu zarflara: *dün, yarın, şimdi, gece, gündüz, demin, er, geç, daha, akşam, sabah* vb. sözcükler örnek verilebilir.

3. Bazı zarflar, bir sıfatın bir eylem ya da eylemsinin ya da başka bir zarfın anlamını ölçü, miktar bakımından belirleyen, kısıp sınırlayan sözcüklerdir (Ediskun, 2005: 280; Kükey, 2003:319; Koç, 1990:151; Bilgegil, 1984:217). Ölçü zarfı denebilecek bu zarflara ise *çok, pek, gayet, çokça, fazla, fazlaca, epeyce, az, azıcık, biraz* vb. sözcükler örnek gösterilebilir.

4. Birtakım zarflar da eylemde bildirilen iş, oluş, kılış veya hareketin yapılma veya gerçekleşme biçimini çeşitli anlam ilgileriyle etkileyen sözcüklerdir. Bu tür zarflar dil bilgisi kitaplarında niteleme ile durum zarfları adı altında anlamlarına göre sınıflandırılmaktadır. Bu anlam sınıflandırmaları niteleme zarfları ve durum zarfları başlığı altında ayrıca belirtilecektir. Anlam özelliklerinden bazıları şöyle belirtilebilir: pekiştirme anlamı (*Büsbütün* vazgeçmiş); yineleme anlamı (Kalaycı o kadar zulüm bile yapmasaydı, *gene* getirirdi parayı...O *yine* bildiğini okuyordu); olasılık anlamı (Biraz da eli sıkı *galiba*); dilek anlamı (*Keşke* görmediklerimi görse; *keşke* görmediğim gömüler bulsa; *keşke* isteyip de nedense yönelemediğim ufuklara açılrsa).

5. Zarfların bir bölümü eylem, eylemsi, zarf ve sıfatlarla ilgili bilinmeyen hususları soran soru zarflarıdır (Bilgegil, 1984:217; Ediskun, 2005:282). Zarf görevinde kullanılan soru sözcükleri eyleme, kırgınlık, kızgınlık, şaşkınlık anlamları da yükleyebilir. Bu sözcüklere *nasıl, niçin, ne kadar, ne zaman, neden, hani* gibi soru sözcükleri örnek verilebilir.

O adam buralarda *ne* dolaşıp duruyor? (Gencan)

Neden bir köşeye çekilmiş, sessiz sessiz oturuyorsun? (Korkmaz)

Zarflar, ilişkili oldukları sözcükler veya öbeklerin yanında tek başlarına düşününce, çağrıştırdıkları anlam özelliklerin yanı sıra yerine getirdikleri işlevlerine de değinilmelidir. Zarflar çoğunlukla tümce içinde işlerlik kazanmış görevli sözcüklerdir. Turan (1998:302), zarflarla ilgili bir çalışmasında zarfların işlevlerine ayrıntılı bir şekilde değinmiş, bu sözcüklerin sıfatları, anlamca kendi sınıfından sözcükleri ve sözcük gruplarını açıkladığını, cümlede esas olarak eylemleri kapsadığını, eylemsileri, cümleleri açıkladığını söylemiştir.

Dilcilerin yapmış olduğu açıklamalardan yararlanarak zarfların işlevsel özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Zarflar başta eylemleri, eylemsileri nitelendirir. *Gece* gittim. *İleri* geldi.

2. Zarflar cümledeki sıfatları derecelendirmektedir: Her yıl Girne'yi *pek çok* turist ziyaret eder. (Turan)

Ayrıca kendi sınıfından sözcük ve sözcük öbeklerini de yani zarf ve zarf öbeklerini derecelendirmektedir: Müge işe *hayli erken* başladı. (Turan)

3. Zarflar eylemi/yüklemi zaman, yer-yön, durum, miktar, sebep bakımından belirterek tümce içinde zarf tümleci vazifesi görmektedir (Demir vd., 2004: 212).

Zarfları tanımak ve diğer sözcük türlerinden ayırabilmek için anlamsal, işlevsel özelliklerin yanı sıra söz dizimindeki dağılımsal özelliklerini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Zarflar genellikle eylemlerden, eylemsilerden sıfatlardan, kendi türünden olan ve nitelediği, derecelendirdiği veya sorduğu sözcükten önce yer alır. Ancak bu bir zorunluluk değildir, zarfların dağılımsal yeri esnek bir şekilde değişebilmektedir. Örneğin “Ankara’ya *akşam* gideceğim” cümlesinde *akşam* sözcüğü eylemden önce geldiği ve eylemi zaman yönünden sınırlandırdığı için zarf olmaktadır. Ancak “Akşam Ankara’ya gideceğim” cümlesinde *akşam* sözcüğü addan önce gelmesine rağmen zarf olarak kabul edilir. Bu durum cümlede zarfın her zaman belli bir yeri olmadığını göstermektedir.

Verilen bilgilerden hareketle zarf sözcük türünü diğer türlerden ayırmaya yarayabilecek özellikler şöyle belirtilebilir:

1. Eylem, eylemsi, sıfat ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını etkiler. Bu etkileme güçlendirme veya kısıtlama biçiminde olur.

2. Eylemlerin bildirdiği kılış, oluş veya sıfatların bildirdiği vasıfları açıklar ya da değiştirir. Asıl olarak eylemin anlamını etkiler. Sıfatları ve zarfları derecelendirir.

3. Zarfları her zaman biçimsel olarak belirleyen bir unsur yoktur.

Buraya kadar verilen bilgiler özetlenecek olursa, ilk olarak zarfların dil bilgisi kitaplarında farklı terimlerle karşılandığı ve en çok kullanılan terimin zarf olduğu söylenebilir. Terim farklılıklarının dışında zarfların sözcük türleri sınıflandırmasındaki yeri hususunda da dil bilgisi kaynakları arasında farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu tezde ise dağılımsal ve işlevsel özellikleri gereği, zarf görevli bir sözcük türü olarak değerlendirilmiştir.

I.6. Zarfın Alt Türleri

Zarflar da diğer sözcükler gibi alt gruplara ayrılabilir. Bu nedenle, kaynaklar zarflardan söz ederken bunları muhakkak çeşitli yönlerden sınıflandırma yoluna gitmişlerdir. Bu çalışmada zarflar, alt türlerine ayrılırken anlamına göre zarflar ve yapısına göre zarflar olarak değerlendirilecektir.

I.6.1. Anlamına Göre Zarflar

Zarflar, anlamına göre alt türlerine ayrılırken, yapılan sınıflandırmalar temelde birbirine benzese de kaynaklar arasında yer yer ayrılıklar görülmektedir. Aşağıda verilen zarf sınıflandırmalarında bu ayrılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıkların daha iyi anlaşılabilmesi ve tespiti için bu sınıflandırmalara ayrıntılı bir şekilde yer vermek gerekmektedir.

Deny (1941:560), zarfları asıl olma ve diğer türlerden çeşitli yapı değişiklikleriyle dönüşerek oluşma durumuna göre ele almış, onları asıl, mekan, zaman, tavır, miktar zarfları olarak sınıflandırmıştır. Ergin (1983:259-262), zarfları yer zarfları, zaman zarfları, nasıllık nicelik zarfları, azlık çokluk zarfları olmak üzere dört grupta ele almıştır. Bazı dilciler ise zarfları yer, yön belirteçleri, zaman belirteçleri, ölçü belirteçleri, niteleme ve durum belirteçleri, gösterme belirteçleri, soru belirteçleri olmak üzere altı grup altında incelemişlerdir (Atabay vd., 1983:114; Koç, 1990:148; Bozkurt, 1995:281-288; Özkırımlı, 2002:210). Bilgegil (1984:216-218), zarfları yer, zaman, hâl, miktar, soru, ikrar, tasdik ve tanıklık zarfları (*evet, ya, hay hay, öyle, hakikaten, mutlaka, elbet, şüphesiz inkâr (yok, hayır, asla, katiyyen, hiç, değil)*, işaret zarfları (*işte, bak, nah, daha, hah*) sıra zarfları (*önce, sonra, ilerde, geri*) ve belgisiz zarflar (*bâri, sanki, hele, güya*) şeklinde sınıflandırmıştır. Banguoğlu (1986:373), zarfları gerçekleştirme zarfları, miktar zarfları,

nitelik zarfları, yer yön zarfları, zaman zarfları ve suret zarfları olmak üzere altı grup altında toplamıştır.

Bazı dilciler de zarfları yer zarfları, zaman zarfları, nitelime zarfları, durum zarfları, azlık-çokluk zarfları, soru zarfları olarak altı grup altında incelemiştir (Paçacıoğlu, 1987:77; Hengirmen, 1998:160; Kükey, 2003:311; Korkmaz, 2007:495; Ediskun, 2005:273; Eker, 2005:395; Bilgin, 2006:264-285). Gencan (2001:442), zarfları zaman belirteçleri, yer, yön belirteçleri, durum belirteçleri, azlık-çokluk belirteçleri, soru belirteçleri, koşul belirteci olmak üzere altı grup altında incelemiştir. Çatıkkaş (2001:150-153), zarfları yer zarfları, zaman zarfları hâl zarfları (nasıllık), miktar (azlık-çokluk: nicelik) zarfları, soru zarfları, kabul, tasdik, karar ve ispat zarfları (*Evet* anladım. *Hay hay* buyurun. *Mutlaka* gelirim. *Elbette* gelirim. *Muhakkak* alırım. *Şüphesiz* dinlerim); red ve inkâr zarfları (*Asla* konuşmam. *Katiyyen* kabul etmem. *Hiç* hatırlamıyorum. *Yok* istemem. *Öyle* mi? değil yanılıyorsun ! *Yeter artık* istemiyorum); işaret zarfları (*İşte* gördüm! *Bak* buldum ! *Nah* görünüyor! *Daha* geliyor ! *Hah* gördüm); belirsizlik zarfları (*Sanki* çalışacak gibi. *Hele* biraz düşünelim. *Belki* gelirim); pekiştirme, berkitme, kuvvetlendirme, (tekit) zarfları (*Çepçevre* sarmış, *büsbütün* vazgeçmiş, *kaskatı* kesilmiş. *Hızlı hızlı* koşuyor. *İçin için* ağlıyor) olarak on üç grup altında incelemiştir.

Yapılan sınıflandırmalara bakıldığında zarfların çoğunlukla beş alt tür altında incelendiği görülmektedir. Bunun yanında zarfları, dört, altı ve onlu gruplara ayıran araştırmacılar da bulunmaktadır. Çoğunlukla beş alt gruptan yararlanıldığı, altılı ve onlu gruplandırmalardaki türler de bu beşli sınıflandırmaya dahil edilebileceği için bu tezde zarfların anlamsal olarak alt türleri beş grup altında verilecektir: Bunlar: yer-yön, zaman, ölçü, nitelime ve durum, soru zarflarıdır.

I.6.1.1. Yer-Yön Zarfları

Bu bölümde yer-yön zarflarının dil bilgisi kitaplarında nasıl ele alındığı belirtilmiş ve bunlarla ilgili açıklamalar aktarılırken zarfların sınırları konusundaki farklılıkların ve benzerliklerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu farklılıkların ve benzerliklerin anlaşılabilmesi için dilcilerin görüşlerine ayrıntılı bir şekilde yer vermek gerekmektedir.

Dilcilerden bazıları bu zarfların boşlukta yer ifade eden yer adları olduğunu, sayılarının çok olmadığını, aşağı yukarı zarfların hepsinde bir yön ifadesi olduğu için zarf olarak eylemin yönünü gösterdiklerini ifade etmişlerdir (Ergin, 1983:259; Paçacıoğlu, 1987:77). Çoğu zarfın yön eki ile yapıldığını, eskiden beri en çok kullanılanların *ileri, geri, aşağı, yukarı, içeri, dışarı, beri* vb. sözcükler olduğunu söylemişlerdir (Ergin, 1983:259; Paçacıoğlu, 1987:77). Bazı dilciler ise yer-yön zarfının eylemi yer bakımından belirleyen sözcükler olduğunu ve bunların çoğunlukla eylemin bildirdiği iş, oluş, kılış ve hareketin yönünü belli ettiğini ifade etmişlerdir (Atabay vd., 1983:101; Banguoğlu, 1986:374; Koç, 1990:150; Hengirmen, 1998:162; Gencan, 2001:450; Çatıkkaş, 2001:150; Korkmaz, 2007:498; Eker, 2005:395; Bilgin, 2006:264). Ayrıca bazı dilciler yer zarflarının eylemsilerin de başına gelen sözcükler olduğunu belirtmişlerdir (Bilgegil, 1984:216; Kükey, 2003:322; Ediskun, 2005: 276; Banguoğlu, 1986:374).

Araştırmacıların yapmış olduğu tanımlardan hareketle yer-yön zarfı için şunları söylemek mümkündür: Yer-yön zarfları eylemlerin bildirdiği iş, oluş, kılış ve hareketin nerede veya nereye doğru gerçekleştiğini bildiren zarflardır. Bunun yanı sıra yer-yön zarfları eylemsileri de yer, yön açısından nitelemektedir (Bilgegil, 1984:216; Kükey, 2003:322; Ediskun, 2005:276). Bu hususlar yer-yön zarflarının anlamsal özelliklerini de içermektedir.

Yapılan açıklamalardan yola çıkılarak, yer-yön zarflarının anlamsal ve işlevsel özellikleri şöyle ifade edilebilir: Yer-yön zarfının tanımına bakıldığında bu zarfların anlamsal özelliği olarak eylemin ve eylemsinin ifade ettiği iş, oluş kılışın anlamını yer ve yön açısından nitelediği söylenebilir. İşlevsel açıdan ise, yer-yön zarflarının eylemleri ve eylemsileri yer-yön açısından nitelediği belirtilebilir. Yer-yön zarflarının bu anlamsal ve işlevsel özellikleri onu diğer zarf türlerinden ayırmaya yarar.

I.6.1.2. Zaman Zarfları

Bu bölümde dilcilerin zaman zarfını nasıl tanımladıkları, bu zarfların özelliklerinin neler olduğu ile ilgili bilgi verilmiştir. Kaynaklarda zaman zarfına kapsamlı bir şekilde yer verilmekle birlikte dilcilerin bu zarflara vermiş olduğu örneklerde farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıkların daha iyi anlaşılabilmesi için dilcilerin zaman zarfıyla ilgili görüşlerine yer vermek yararlı olacaktır.

Zaman zarfını dilciler farklı şekillerde tanımlamışlardır. Bazı dilciler bu zarfların etkiledikleri eylemleri zaman açısından belirttiğini söylemişlerdir (Atabay vd., 1983:100; Banguoğlu, 1986:374; Koç, 1990:150; Hengirmen, 1998:160; Gencan, 2001:444; Çatıkkaş, 2001:150; Eker, 2005:395; Bilgin, 2006:265). Bazı dilciler de zaman zarfını “Eylem ve eylemsilerin anlamlarını zaman bakımından etkileyen, sınırlayan, belirten sözcük ya da sözcük öbeği biçimindeki zaman adlarına zaman belirteci denir.” şeklinde tanımlamışlardır (Bilgegil, 1984:217; Kükey, 2003:311; Ediskun, 2005:273; Banguoğlu, 1986:374). Ergin (1983:260) ve Paçacıoğlu (1987:77) ise bu zarfların çeşitli zaman isimleri olduğunu belirtmiştir. Korkmaz (2007:495) da zaman zarflarının tanımını şu şekilde yapmıştır: “Bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren, daha açık bir anlatımla fiillerin, sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözlerdir.” Zaman zarflarına *sabah, yarın, dün, şimdi,*

akşam, demin, geceleyin, önce, sonra, geç, öğleyin, akşamleyin, evvel, daima, bazen gibi sözcükler örnek vermişlerdir. Şu cümleler de zaman zarflarının kullanıldığı örneklerdir:

Sabahları gün doğmadan önce, tan yerleri ışıırken binlerce kuş birden ötmeye başlıyordu. (Atabay vd.)

Köyde *yazın* kuzu güderek, kışın okula devam ederek beşinci sınıfı bitirmişti. (Atabay vd.)

Bu açıklamalardan yararlanarak zaman zarfları şöyle tanımlanabilir: Eylemlerin, ortaçların ve ulaçların anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözcüklerdir. Araştırmacıların zaman zarfı ile ilgili yaptıkları açıklamadan yola çıkılarak bu zarfların anlamsal ve işlevsel özellikleri şöyle belirtilebilir:

Zaman zarfının tanımı bize anlamsal özellikleri hakkında ipucu vermektedir. Zaman zarflarının mutlaka bir zaman dilimi bildirmesi gerekmektedir. Bir cümlede zaman zarfları “ne zaman? ne zamana kadar? ne zamandan beri?” soruları ile saptanabilmektedir.

Dilcilerin zaman zarfıyla ilgili belirtmiş oldukları işlevsel özelliklerden hareketle bu zarfların işlevinden şöyle söz edilebilir:

Zaman zarfları eylemleri ve eylemsileri zaman açısından belirtir, sınırlandırır, kesinleştirir. Bu özellikleri zaman zarflarını diğer zarf türlerinden ayırır. Bu zarflara uygun olarak şöyle örnekler verilebilir:

Bazen bu yeknesak hayat beni çok sıkıyor. (Korkmaz)

Sabahleyin gidip *akşamleyin* dönüyor. (Ediskun)

1.6.1.3. Ölçü Zarfları

Bu bölümde ölçü zarflarının dil bilgisi kitaplarında nasıl ele alındığı üzerinde durulmuştur. Bu bilgilerden yararlanarak dilcilerin hangi sözcükleri ölçü zarfı olarak kabul ettiği ve bu zarfların sınırları belirtilmek istenmiştir.

Araştırmacılar ölçü zarflarını farklı başlıklar altında değerlendirmişlerdir. Örneğin Deny'nin eserini çeviren Elöve bu zarfları “kaçlık zarfları” şeklinde (1941:291); bazıları “azlık-çokluk zarfları” şeklinde (Ergin, 1983:262; Paçacıoğlu, 1987:78; Gencan, 2001:463; Korkmaz, 2007:517; Eker, 2005:396); bazıları “ölçü belirteçleri” şeklinde (Atabay vd., 1983:104; Koç, 1990:151; Bozkurt, 1995:285; Hengirmen 1998:164; Özkırımlı, 2002:210); Bilgegil (1984:217), “miktar zarfları” başlığı altında; Banguoğlu (1986:375), “zarflarda karşılaştırma berkitme ve küçültme” şeklinde; bazıları ise “nicelik zarfları” başlığı altında değerlendirmiştir (Çatıkkaş, 2001:151; Kükey, 2003:320; Ediskun, 2005:280; Bilgin, 2006:267).

Ölçü zarfının tanımı konusunda da farklılıklar vardır. Örneğin bazı dilciler bu zarfların azlık-çokluk ifade eden, miktar, derece bildiren zarflar olduğunu belirtmişler ve bu zarflara *en* (güzel yer), *en* (çok yaşayan) *daha* (büyük ağaç) vb. örnekleri vermişlerdir (Ergin, 1983:262; Paçacıoğlu, 1987:78). Bazıları da ölçü zarfının bir sıfatın bir eylemin ya da başka bir zarfın anlamını azlık-çokluk bakımından belirleyen, kısıp sınırlayan sözcükler olduğunu söylemişlerdir (Ediskun, 2005:280; Kükey; 2003:319; Koç, 1990:151; Bilgegil, 1984:217). Dilcilerin bir kısmı da bir eylemin, sıfatın ya da başka bir zarfın ölçüsünü gösterdiğini, bu ölçünün içinde azlık, çokluk, sayı, derece, karşılaştırma gibi anlamların olduğunu belirtmişlerdir (Atabay vd.,1983:104; Korkmaz, 2007:517; Gencan, 2001:463; Hengirmen,1998:164; Bozkurt, 1995:285; Bilgin; 2006:267). Eker (2005:396) ise bu zarfların sıfat veya zarfların önüne gelerek derece ve miktar ifade ettiklerini şu örneklerle açıklamıştır: *kadar*, *o kadar ki*, *daha*, *en*, *çok*, *gayet*, *pek*, *fazla*, *fevkalâde*, *harikulâde*, *alabildiğine*, *daha çok*, *ne çok*, *pek az*, *pek fazla*, *daha fazla*, *çokça*, *fazlaca*, *azıcık*, *ta*, *aşağı yukarı*, *şöyle böyle* vb. Banguoğlu (1986:380), zarflarla sıfatların işleyişleri benzeyen

iki sözcük sınıfı olduğunu, sıfatların adları vasıfladığı ve belirledikleri gibi zarfların da sıfatları ve eylemleri vasıflanlandığını ve berkittiğini söylemiştir.

Kaynaklardaki ölçü zarfı tanımlarından yararlanarak bu zarfların bir eylem ya da eylemsinin, sıfatın ya da başka bir zarfın anlamını azlık-çokluk, ölçü, miktar bakımından belirleyen, kısip sınırlayan sözcükler olduğu söylenebilir.

Dilcilerin ölçü zarfı ile ilgili açıklamalarından yararlanarak bu zarfların anlamsal, işlevsel özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Ölçü zarfları anlamsal açıdan değerlendirildiğinde eşitlik, üstünlük, en üstünlük, aşırılık anlamları taşımaktadır. Bu açıdan bu zarfların alt başlıkları şöyle belirtilebilir:

a. *Eşitlik zarfları*: Minare kadar uzun kavak.(Ediskun)

b. *Üstünlük zarfları*: Sonra gözleri daha ileriye gitti.(Korkmaz)

c. *En üstünlük zarfı*: Bugüne kadar okuduğum en mükemmel Türk romanıdır Ortadirek.(Bilgin)

d. *Aşırılık zarfları*: Yeryüzünde ilk canlı soluk almaya başladığı zaman, belki de olmak gibi, korunmak gibi duygulardan çok uzaktaydı. (Korkmaz)

Tıraşı bittikten sonra epey baktı aynaya.(Korkmaz)

1912 yılında, Paris'ten İstanbul'a döndükten sonra şairimiz yalıda sık sık görülür. Kimi zaman haftalarca, aylarca kalır. (Korkmaz)

Banguoğlu (1986:375), bu anlam sınıflandırmasından farklı olarak ölçü zarflarını anlamsal açıdan şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. *Zarflarda Karşılaştırma*: daha ileri gitmek, en ileri gitmek, daha koyu yeşil, en koyu yeşil vb.

2. *Berkitme Zarfları*: Büsbütün haksız. Apaçık suçlu vb.

3. *Küçültme zarfları*: Bunlar da sözcüğe -ce, -rek, -cik, -cek ekleri getirilerek yapılırlar. *Kısacık* bıraktılar. *Ufarak* tutmak *ekşirek* bulmak vb.

2. Bu zarflar eyleme, yardımcı eyleme, sıfat veya zarfa *ne kadar, ne derece* soruları sorulduğunda bulunabilmektedirler (Deny, 1941:291; Korkmaz, 2007:517; Çatıkkaş, 2001:151).

3. Ölçü zarflarının hangi sözcükler olduğu konusunda dilciler arasında farklılıklar vardır. Örneğin bazı dilciler gösterme zarfı olarak belirtilen *ta* sözcüğünü ölçü zarfı olarak ele almışlar ve *Ta* Ankaralara gitti. *Ta* sınırdan geliyormuş vb. örnekler vermişlerdir (Gencan, 2001:469; Ediskun, 2005:281; Eker, 2005:396). Bazısı ise durum zarflarında yaklaşıklık bildiren zarflar olarak değerlendirilen *aşağı yukarı, şöyle böyle* zarf öbeklerini ölçü zarfları başlığı altında ele almışlar ve bu zarflara *şöyle böyle* kırk yıllık gazeteciyim vb. örnekler vermişlerdir (Gencan, 2001:469; Eker, 2005:396). Bunların yanı sıra Ediskun (2005:281), durum zarflarında üleştirme bildiren zarflar olarak ele alınan *birer birer, ikişer ikişer* zarf öbeklerini de bu zarf grubuna dahil etmiştir.

Ölçü zarflarının anlamsal özelliklerinden sonra işlevlerine bakıldığında, eylemleri, eylemsileri, sıfatları ve kendi türünden sözcükleri azlık, çokluk, ölçü, miktar açısından belirleyen, kısıp sınırlayan sözcükler olduğu görülmektedir. Ölçü zarflarının bu özellikleri onları, yer-yön, zaman, niteleme, durum ve soru zarflarından ayırır. Bu işlev ve anlam özelliklerine uygun olarak şöyle örnekler verilebilir:

Sınıfta *en* çalışkan çocuk o idi. (Çatıkkaş)

Az olsun, öz olsun. (Bozkurt)

Daha *önce* geldim (Gencan)

I.6.1.4. Niteleme ve Durum Zarfları

Dilciler, özellikle niteleme ve durum zarflarının sınıflandırılması konusunda birtakım görüş ayrılıklarına düşmüşlerdir. Bu bölümde dilcilerin niteleme ve durum zarflarını nasıl ele aldıkları aktarılmıştır.

İlk olarak, niteleme ve durum zarflarını dilcilerin farklı başlıklarda ele aldıkları görülmektedir. Örneğin bir kaynak bu zarfları “tavır katmaçları” başlığı altında (Deny, 1941:256); bazı dilciler “hâl zarfları” (Ergin, 1983:261; Bilgegil, 1984:217; Paçacıoğlu, 1987:79); bazısı “niteleme ve durum belirteçleri” (Atabay vd., 1983:106; Bozkurt, 1995:286; Hengirmen,1998:164); bazısı “nitelik, gerçekleştirme ve tarz zarfları” (Çatıkkaş 2001:151; Bilgin 2006:271; Banguoğlu, 1986:374); bazı dilciler “niteleme belirteçleri” başlığı altında (Koç; 1990:152; Özkırımlı 2002:210; Kükey, 2003:317); bazıları ise “durum belirteçleri” başlığı altında incelemiştir (Gencan, 2001:452; Ediskun, 2005:278). Korkmaz (2007:499) da bu zarfları “tarz zarfları” başlığı altında incelemiştir. Bu çalışmada ise niteleme ve durum zarfları “niteleme ve durum zarfları” başlığı altında ayrı ayrı incelenmiştir. Çünkü bu zarfları özellikleri açısından farklı başlıklarda düşünmek gerekir. Niteleme zarfı eylemin nasıl yapıldığını anlatır. Ancak durum zarflarında belirtilen birçok zarf eylemin nasıl yapıldığını açıklamamaktadır.

Niteleme ve durum zarflarının bu şekilde farklı adlandırılmasının yanında tanımıyla ilgili de farklı görüşler göze çarpmaktadır. Bu zarflarla ilgili üç ayrı görüş belirtilmiştir. Bunlardan birincisi bu zarfların eylemin niteliğini, ne durumda olduğunu, nasıl yapıldığını belirten sözcükler olduğudur (Ergin, 1983:261; Paçacıoğlu, 1987:79; Atabay vd., 1983:106; Gencan, 2001:452; Korkmaz, 2007:500; Eker, 2005:395; Bilgin, 2006:271). İkinci tanım ise bu zarfların bir eylemin, bir sıfatın ya da başka bir zarfın anlamını nitelik bakımından etkileyen sözcükler olduğudur (Koç, 1990:152; Hengirmen,

1998:164; Bozkurt, 1995:287). Üçüncü tanım niteleme ve durum zarflarının eylem ve eylemsilerin nasıl, niçin, ne biçimde yapıldığını gösteren zarflar olduğudur (Kükey, 2003:317; Ediskun, 2005:278).

Niteleme ve durum zarflarının sınıflandırılması konusunda da dilciler arasında ayrılıklar vardır. Bu farklılıkların belirtilebilmesi için bu sınıflandırmalara ayrıntılı bir şekilde yer vermek gerekmektedir.

I.6.1.4.1. Niteleme Zarfları

Niteleme, bir adı, belli özelliklerini göz önüne alarak, aynı kümede yer alan öteki adlardan ayırmaya ya da bu ad hakkında ek bilgiler vermeye yarar (Erkman-Ekerson, 1998: 94). Nitelik kavramı ise bir nesnenin yapısını belirleyen, bir şeyi şöyle ya da böyle yapan özellik; nite, ne gibi, nasıl sorularının karşılığıdır (Akarsu, 1988:133-134). Burada, niteleme sözcüğünün tanımındaki “bir ad hakkında ek bilgiler vermeye yarar” bölümüne dayanarak, niteleme işinin eylemler ve eylemsiler için de yapıldığı düşünülebilir. Çünkü eylemler ve eylemsiler için zorunlu olan dizimsel ilişkilerin (geçişli eylemlerin nesneyle birlikte kullanılması vb.) yanında seçimlik olan ancak konuşan kişinin ihtiyacı doğrultusunda yer verilen birimlerin olduğu kolaylıkla görülebilir. Bu seçimlik ögeler söz diziminde tümleç diye adlandırılan unsurlardır. Bu unsurları oluşturan birimler ad, adıl, sıfat, zarf ve ilgeç türlerinde olabilirler. Eylemler ve eylemsiler söz konusu olduğunda onların nasıl yapıldığı hususunda ek bilgiler vermeye yarayacak olan tür niteleme zarflarıdır.

Araştırmacılar niteleme zarflarının nitelik kavramı içeren, eylemin oluş biçimini belirleyen zarflar olduğunu söylemişlerdir (Deny, 1941:256; Ergin, 1983:261-262; Atabay vd., 1983:107; Bilgegil, 1984:217; Banguoğlu, 1986:374; Hengirmen, 1998:165; Gencan, 2001:453; Çatıkkaş, 2001:151; Özkırımlı, 2002:210; Ediskun, 2005:279-280;

Korkmaz, 2007:500). Bu şekilde oluşan zarflara şöyle örnekler vermişlerdir: *böyle, öyle, öylece, böylecene, güzelce, çabucak, için için, durmaksızın, ansızın, koşarak, bakıp, apansızın, uzun uzun, karış karış, hemen hemen.*

İkişer ikişer yürüyün.(Hengirmen)

Hemencecik anladım. (Gencan)

Birden *sert sert* bakışmaya ve *hızlı hızlı* konuşmaya başladılar. (Korkmaz)

Ha bire çalış, *şöyle bir* düşün vb.(Ediskun)

Araştırmacıların yapmış oldukları tanımlardan hareketle niteleme zarfının eylemin ve eylemsinin niteliğini, ne durumda olduğunu, nasıl yapıldığını belirten sözcükler olduğu söylenebilir.

Dilcilerin belirtmiş oldukları özelliklerden yararlanarak niteleme zarflarının anlamsal ve işlevsel özellikleri belirlenebilir:

Niteleme zarfları anlamsal açıdan değerlendirildiğinde eylemlerin ve eylemsilerin niteliğini, nasıl yapıldığını belirtirler. Verilen bilgilerde niteleme zarfının eylemi ve eylemsiyi niteleme işlevi belirtilmektedir.

I.6.1.4.2. Durum Zarfları

“Durum”, ad soyundan sözcüklerin birbirleriyle, edatlarla ve eylemlerle ilişkilerini belirleyen biçim, hâl olarak tanımlanabilir (Türkçe Sözlük, 1998:645). Bu sözcük tanımlanırken “ad soylu sözcüklerin eylemlerle ilişkisini belirleyen biçim” cümlesinden hareketle durum zarflarının tanımı yapılabilir. Durum zarfları eylemdeki oluş ve kılışın durumunu belirten zarflardır (Korkmaz, 2007:503). Durum zarfları eylemdeki, iş, oluş ve kılışın ne durumda olduğunu bildirirler. Durum zarfları pek çok alt gruba ayrılabilir. Anlamsal açıdan çeşitlilik gösterirler.

Dil bilgisi kitaplarında durum zarfları daha çok anlama dayalı olarak sınıflandırıldıkları için bu zarfların alt türlerinin çok fazla olduğu göze çarpmaktadır. Dilciler durum zarflarını alt türlerine göre şöyle ayırmışlardır:

I.6.1.4.2.1. Benzerlik Tıpkılık Bildiren Zarflar: Korkmaz (2007:503), bu zarfları durum zarfları adı altında değerlendirmiş ve:

Başmüneccimin haber verdiği felâket hakîkaten *aynen* zuhur etti.

Haydar beyle beraber, başkaları da *bozulur gibi* oldular vb. örnekleri vermiştir.

I.6.1.4.2.2. Kesinlik Zarfları: Bu zarflara dilciler *kesinlikle, asla, elbette, muhakkak, mutlaka, hiç, şüphesiz* sözcüklerini örnek verilmiştir. Kesinlik zarflarını dilciler farklı başlıklar altında ele almışlardır. Örneğin bazı dilciler “kesinlik belirteci” şeklinde (Atabay vd., 1983:108; Koç, 1990:157; Gencan, 2001:455; Bilgin, 2006:273); Korkmaz (2007:508), kesinlik bildirenler; Bilgegil (1984:217) ikrar, tasdik ve tanıklık, inkâr zarfları; Banguoğlu (1986:373) gerçekleştirme zarfları; Çatıkkaş (2001:152) kabul, tasdik, karar ve ispat zarfları, red ve inkâr zarfları şeklinde; Bozkurt (1995:287) niteleme ve durum belirteçleri şeklinde; bazı dilciler de bu zarfları hâl zarfları başlığı altında değerlendirmiştir (Paçacıoğlu, 1987:7; Eker, 2005:395). Diğer araştırmacılar ise çalışmalarında kesinlik zarflarına yer vermemişlerdir.

I.6.1.4.2.3. Belirsizlik Zarfları: Bu zarfları Çatıkkaş (2001:152); belirsizlik zarfları şeklinde; Deny (1941:287) tavır katmaçları; Bilgegil (1984:218) belgesiz zarflar başlığı altında değerlendirmişler ve bu zarflara *sanki, belki, hele, bâri, gûya* sözcüklerini örnek vermişlerdir.

Sanki çalışacak gibi. (Çatıkkaş)

Hele biraz düşünelim. (Çatıkkaş)

I.6.1.4.2.4. Olasılık Zarfları: Olasılık zarflarını dilciler farklı başlıklarda ele almışlardır. Bazı dilciler “olasılık belirteçleri” (Atabay vd., 1983:111; Bilgin, 2006:272); Koç (1990:159), “olasılık ve kuşku belirteci”; Çatıkkaş (2001:152), “belirsizlik zarfları”; Eker (2005:395), “durum zarfları”; Özkırımlı (2002:210), “niteleme zarfları”; Deny (1941:279), tavır katmaçları; Korkmaz (2007:510), olasılık (ihtimal), duraklama (tereddüt), şüphe ve şaşırma bildirenler şeklinde değerlendirmiştir. Bu zarflara dilciler *belki, galiba, herhalde, sanki* sözcüklerini örnek vermişlerdir. Koç (1990:159), *herhalde* sözcüğünü olasılık kuşku belirteçleri başlığı altında düşünmüştür.

Libya Kralı'nın oğullarının sayısı *herhalde* beş yüzü buluyordu. (Bilgin)

Biraz da eli sıkı *galiba*. (Bilgin)

I.6.1.4.2.5. Dilek Zarfları: Dilek zarflarını dilciler farklı şekillerde adlandırmışlardır. Bazı dilciler bu zarflar için “dilek belirteci” (Koç, 1990:159; Gencan, 2000:456-458; Bilgin, 2006:275); Atabay vd., (1983:110), “umu belirteçleri”; Korkmaz (2007:504); dilek bildirenler; Deny (1941:288) ise tavır katmaçları başlığı altında incelemiştir. Diğer araştırmacılar ise bu zarflara çalışmalarında yer vermemiştir. Bu zarflara *keşke, inşallah, bari* sözcüklerini örnek vermişlerdir.

Keşke görmediklerimi görse; *keşke* görmediğim gömüler bulsa; *keşke* isteyip de nedense yönelemediğim ufuklara açılrsa.(Bilgin)

Inşallah günün birinde biz de rahat ederiz. (Korkmaz)

I.6.1.4.2.6. Yanıt Zarfları: Bu zarfları dilciler farklı başlıklar altında değerlendirmiştir. Bazı dilciler “yanıt belirteçleri” şeklinde (Atabay vd., 1983:111; Koç (1990:160; Gencan, 200:459; Bilgin, 2006:277); Bilgegil (1984:217) ikrar, tasdik, tanıklık ve inkâr zarfları şeklinde; Banguoğlu (1986:373) gerçekleştirme zarfları şeklinde; Çatıkkaş (2001:152) kabul, tasdik, karar ve ispat zarfları şeklinde değerlendirmiştir. Diğer

araştırmacılar ise bu zarflara çalışmalarında yer vermemiştir. Bu zarflara dilciler *evet, elbette, peki, hayır, hayhay* örneklerini vermişlerdir.

I.6.1.4.2.7. Sınırlama Zarfları: Bazı dilciler bu zarfları “sınırlama belirteçleri” başlığı altında (Atabay vd., 1983:111; Bilgin, 2006:276); Korkmaz (2007:513-514), sınırlama bildirenler şeklinde; Özkırımlı (2002:210), niteleme zarfları şeklinde; Bozkurt (1995:287), niteleme ve durum belirteçleri; Deny (1941:268) tavrı katmaçları şeklinde değerlendirmiştir. Diğer araştırmacılar ise çalışmalarında bu zarflara yer vermemiştir. Bu zarflara dilciler, *ancak, artık, yalnız, yalnızca, sadece* sözcüklerini örnek vermişlerdir.

Artık bahtın açıktır uzun etme arkadaş. (Korkmaz)

Onları *yalnızca* hatırlar, umursamaz. (Atabay vd.)

Diğer taraftan yeni ile garp ile münasebetimiz *sadece* akan bir nehre sonradan eklenmekle kalıyor. (Korkmaz)

I.6.1.4.2.8. Koşul Zarfı: Dilciler bu zarfı “niteleme zarfları” başlığı altında incelemiştir (Atabay vd., 1983:112; Koç, 1990:157; Gencan, 2001:462; Özkırımlı, 2002:210). Dilciler bu zarfa *eğer* sözcüğünü örnek vermiştir.

Sen *eğer* acıyorsan kendin bakarsın. (Atabay vd.)

Eğer beni öldüreler külüm göğe savuralar/ Toprağım anda çağıra bana seni gerek seni. (Koç)

I.6.1.4.2.9. Örnekleme Zarfları: Bu zarflara Gencan (2001:462) *mesela, misal olarak, örneğin* sözcüklerini örnek vermiştir. Diğer dilciler ise bu zarfı çalışmalarına dahil etmemişlerdir.

Türkçede türetme ve çekim soneklerle olur; *örneğin (mesela)*; süt, sütçü, sütçülük, sütlü, sütçüler, sütçülükten..(Gencan)

I.6.1.4.2.10. Şaşma Zarfı: Gencan (2001:462), acaba sözcüğünün şaşma zarfı olduğunu belirtmiştir.

Acaba kim geldi, acaba gitsem mi?

Acaba gelmeyecek mi? vb.

Bazı dilciler bu sözcüğün soru zarfı olduğunu belirtmiştir (Bilgin, 2006:280; Bilgegil, 1984:217).

I.6.1.4.2.11. Pekiştirme Zarfları: Koç (1990:156), bu zarfları pekiştirme belirteçleri; Çatıkkaş (2001:152) pekiştirme, berkitme, kuvvetlendirme (tekit) zarfları; Korkmaz (2007:508-509), pekiştirme bildirenler şeklinde değerlendirmiştir. Dilciler bu zarflara şöyle örnekler vermişlerdir:

Durum yüzünden zaten sarsılan Şerif, Handan'ın artık kendisine bambaşka bir gözle baktığını fark eder etmez *büsbütün* çileden çıktı. (Korkmaz)

Eli yüzü *simsiyah* olmuştu (Koç)

İçin için ağlıyor. (Çatıkkaş)

I.6.1.4.2.12. Yineleme Zarfları: Bu zarfları dilciler farklı başlıklar altında değerlendirmişlerdir. Bazı dilciler “yineleme belirteçleri” şeklinde (Atabay vd., 1983:108-109; Koç, 1990:157-159; Bilgin, 2006:274); Gencan (2001:453), “niteleme belirteçleri” başlığı altında “yinelenecek sözcükler” şeklinde; Korkmaz (2007:513-514) tekrarlama bildirenler; Eker (2005:395) durum zarfları başlığı altında; Bozkurt (1995:286) ve Hengirmen (1998:165) niteleme ve durum zarfları başlığı altında değerlendirmiştir.

Dilciler bu zarflara *gene, yine, ikide bir, bir kez* vb. sözcükleri örnek vermişlerdir.

İkide bir uğrar. (Atabay vd.)

Ne konuşmakta olduğumuzun *yine* farkında değilim. (Korkmaz)

Sakın ihmal etme *yine* gel. (Koç)

Bilgin (2006:274), yineleme belirteçlerine *yeniden* sözcüğünü ve zaman zarfı olarak belirtilen *bazen* sözcüğünü de örnek vermiştir.

Bazen yeryüzü bile dar gelir şaire; bizlere, gökyüzünün sonsuzluğundan seslenir.

Yeniden, daha derinden gelen acılarla ağlıyordum.

I.6.1.4.2.13. Yaklaşıklık Zarfları: Bu zarfları bazı dilciler sınıflandırmalarına dahil etmişlerdir (Atabay vd. 1983:112; Koç, 1990:157-159; Korkmaz, 2007:516; Bilgin, 2006:277). Bu zarflara *şöyle böyle, hemen hemen, aşağı yukarı, az çok* vb. sözcükleri örnek vermişlerdir.

Aşağı yukarı buradakilerin hepsini tanıyorum. (Koç)

Sütlüce'nin üstünde Şeyh Galib'in, evi olduğu söylenen büyük ve harap konak gibi birkaç eser istisna edilirse, eski devirlere ait *hemen hemen* pek az şey bulabiliriz. (Korkmaz)

Aşağı yukarı zarfını bazı dilciler ise ölçü zarfı olarak değerlendirmişlerdir (Eker, 2005:396; Gencan, 2001:469).

I.6.1.4.2.14. Üleştirme Zarfları: Bu zarfları dilciler “durum zarfları” başlığı altında değerlendirmişlerdir (Atabay vd., 1983:112; Gencan, 2001:462; Korkmaz, 2007:514; Bilgin, 2006:277). Bunlara *birer birer, ikişer ikişer* vb. sözcükleri örnek vermişlerdir.

İşte o zaman, karanlığı tuta tuta, yordamlıya yordamlıya onlar evlerinden çıkacaklar, gelip bizim kapının önünde *teker teker* duracaklar. (Atabay vd.)

Bu meseleleri Avrupalılar *birer birer* halledeceklerdi. (Korkmaz)

Ediskun (2005:281), ise üleştirme bildiren bu zarfları “azlık-çokluk zarfları” başlığı altında değerlendirmiştir.

I.6.1.4.2.15. Birliktelik Bildiren Zarflar: Korkmaz (2007:503), bu zarfların *beraber, ile* kelimeleriyle yapıldığını belirtmiş ve şu örnekleri vermiştir:

Ertesi gün pazarda hayvanları *beraber* sattılar.

Bu hikâyeyi dersten sonra *hep birlikte* okursunuz.

I.6.1.4.2.16. Sebep Bildiren Zarflar: Bilgin (2006:278), bu zarfları neden belirteçleri; Korkmaz (2007:510-511) sebep bildirenler şeklinde belirtmiştir. Bu zarflara dilciler şöyle örnekler vermişlerdir:

Gece yine *merakından* uyuyamadı.(Korkmaz)

Yersiz kuşkımdan ötürü kendime kızarak ceketimi giydim ve aşağıya indim.

(Bilgin)

I.6.1.4.2.17. Karşılaştırma Bildiren Zarflar: Korkmaz (2007:506), karşılaştırma bildiren zarflara şu örnekleri vermiştir:

Işıklar *elden geldiğince* aza indirildi, salon alacalandırıldı.

Sınavı kazanmana biz de *senin kadar* sevindik.

I.6.1.4.2.18. Gösterme Zarfları: Dilciler gösterme zarflarını farklı kategorilerde değerlendirmişlerdir. Bir kısmı gösterme zarflarını durum zarflarından ayrı bir grupta değerlendirmiştir (Atabay vd., 1983:113; Bozkurt, 1995:287; Bilgin, 2006:279-280; Bilgegil, 1984:218; Koç, 1990:162). Gencan (2001:455) bu zarfları durum belirteçleri adı altında incelemiş; Çatıkkaş (2001:152) ise hâl zarfları başlığı altında bunları işaret zarfları olarak değerlendirmiştir. Dilciler gösterme zarfına işte sözcüğünü örnek vermiştir.

İşte çiçek! Orada duruyordu. (Bilgin)

Senin yerini *işte* şu çocuk gösterdi. (Koç)

İşte Anadolu'nun kıyı ve köşelerinde böyle baharlar, böyle cennetler saklıdır.

(Gencan)

Gösterme zarflarına *işte* sözcüğünden başka Bilgegil (1984:218), *bak* sözcüğünü; Koç (1990:162), *bak, ta ve al* sözcüklerini örnek vermiştir. *Ta* İstanbul'dan geliyor. Bak (*işte*), bu söylediğin doğru. *Al* sana bir fırsat daha (Koç, 1990:162). Ancak Deny (1941:273), *ta* sözcüğünü tavrı katmaçları başlığı altında değerlendirmiştir. Bunun yanı sıra *ta* zarfını bazı dilciler ölçü zarflarının alt türü olan aşırılık zarfı olarak belirtmişlerdir (Eker, 2005:396; Ediskun, 2005:281; Gencan, 2001:469).

Yukarıda verilen sınıflandırmanın dışında bazı sözcükler de durum zarfları olarak değerlendirilmiştir. Örneğin *hele, bile ve adetâ* sözcüklerini Deny (1941:278), “tavır katmaçları” başlığı altında; Ergin (1983:262) ve Çatıkkaş (2001:151) “ansızın” zarfını “hâl zarfları” başlığı altında; Banguoğlu (1986:374), *birden* sözcüğünü “tarz zarfları” başlığı altında; Korkmaz (2007:501), “nitelik bildirme zarfları” başlığı altında; Gencan (2001:453), *hemencecik* zarfını “niteleme belirteçleri” başlığı altında incelemiştir.

Dilcilerin durum zarfları ile ilgili vermiş oldukları bilgilerden yararlanarak şu özelliklerin olduğunu söyleyebiliriz:

1. Verilen örneklerde durum zarflarının belli bir yapısının olmadığı görülmektedir. Bu zarflar anlama dayalı olarak sınıflandırıldıkları için dilciler bazı sözcüklerde görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

2. Durum zarfları da eylemlerin önünde yer almakta ve eylemin durumunu belirtmektedirler.

1.6.1.5. Soru Zarfları

Soru zarflarına çoğu kaynakta yer verilirken bazı dilciler zarf sınıflandırmalarına bu zarfları dahil etmemişlerdir (Deny, 1941:560; Ergin, 1983:262; Banguoğlu, 1986:380). Soru zarflarının daha iyi anlaşılabilmesi için dilcilerin bu konuda belirtmiş oldukları görüşlere ayrıntılı bir şekilde yer vermek gerekmektedir.

Soru zarfını dilciler farklı şekillerde tanımlamaktadır. Bazı dilciler, soru zarflarının, eylemleri ve eylemsileri soru yoluyla belirten sözcükler olduğunu (Atabay vd., 1983:11; Koç, 1990:160; Kükey, 2003:327); bazıları eylem, eylemsi, zarf ve sıfatlarla ilgili soruları sağladığını (Bilgegil, 1984:217; Ediskun, 2005:282); bazıları eylemin, zarfın veya sıfatın anlamını soru ilgisiyle sağlayan sözcükler olduğunu (Paçacıoğlu, 1987:78; Eker, 2005:396), bazıları eylemlerin ve sıfatların anlamlarını soru yoluyla belirleyen sözcükler olduğunu (Hengirmen, 1998:165; Gencan, 2001:469); bazıları da bir eylemin anlamını soru yoluyla belirten sözcükler olduğunu söylemiştir (Çatıkkaş; 2001:152; Korkmaz, 2007:523; Bilgin, 2006:280).

Bu tanımlardan yararlanarak soru zarfı eylem, eylemsi, zarf ve sıfatlarla ilgili soruları sağlayan sözcüklerdir denebilir.

Dilcilerin soru zarflarıyla ilgili belirtmiş oldukları bilgilerden yararlanarak bu zarflarla ilgili anlamsal ve işlevsel özellikler şöyle belirtilebilir:

1. Soru zarfı, eylem, eylemsi, zarf ve sıfatlarla ilgili bilinmeyen hususları ortaya çıkarmaya yönelik sözcüklerdir (Bilgegil, 1984:217; Ediskun, 2005:282). Zarf görevinde kullanılan soru sözcükleri, eyleme; kırgınlık, kızgınlık, şaşkınlık anlamları da yükleyebilir. *Nasıl, ne, niçin, niye, neden, nereye, hani* sözcükleri soru zarflarına örnektir.

Ne karışıyorsun benim işime (Ediskun)

Bu akşam *niçin* bizde kalmıyorsun? (Hengirmen)

Nasıl düştün bu titreşimli boğuntuya?(Gencan)

Hani o eski günler? (Bozkurt)

Beni *niçin* aradınız? (Paçacıoğlu)

2. Bazı dilciler *acaba* sözcüğünü soru zarfı olarak kabul etmişler (Bilgin; 2006:285; Bilgegil, 1984:217) ve şöyle örnekler vermişlerdir:

Acaba ağzını mı arıyordu? (Bilgin)

Ben doğurmasaydım toprağın gözünü ne doyururdu *acaba*? (Bilgin)

Soru zarfları için eylem, eylemsi, zarf ve sıfatlarla ilgili bilinmeyen hususları ortaya çıkarmaya yarayan sözcüklerdir şeklinde tanımlama yapılabilir. Soru zarfının tanımından hareketle bu zarflarla ilgili şu işlevsel özellikler sıralanabilir: Soru zarfları eylemleri, eylemsileri sıfatları ve zarfları soru sorarak belirtirler.

Buraya kadar ayrıntılı olarak verilen bilgiler ışığında anlamına göre zarflar şöyle özetlenebilir: Anlamına göre zarfların genelde beş alt tür olarak incelendiği ve bunların yer-yön, zaman, ölçü, nitelme ve durum, soru zarfları olduğu anlaşılmaktadır. Bu alt başlıklar incelenirken farklı terimlerin kullanıldığı ve farklı tanımların yapıldığı göze çarpmaktadır. Yine örnekler konusunda da farklılıkların olduğu görülmektedir. Ancak bu çalışmada zarflarla ilgili benzer ve farklı düşünceler bir araya getirilerek zarfların genellikle nasıl tanımlandığı, hangi sözcüklerin kimler tarafından nasıl kabul edildiği ve bu zarfları diğer türlerden ayırabilecek özelliklerin neler olduğu konusunda yardımcı olabilecek bilgiler verilmiştir. Fakat zarfların daha iyi anlaşılabilmesi için anlama dayalı alt türlerinin incelenmesinin yanı sıra yapısal açıdan da açıklanmaları gerekmektedir.

I.6.2. Yapısına Göre Zarflar

Zarfların Türkçede kendine özgü olmasa da yapı bakımından sınıflandırılmasında diğer sözcük türleri gibi bir ayrıma gidilmiştir. Bu nedenle dil bilgisi çalışmalarında yalın, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği biçimindeki zarflar olarak yer verildiği görülmektedir.

1. Yalın (basit) zarflar: Kök veya gövde durumunda tek kelimedenden oluşan sözcüklerdir. Bu sözcüklere *en, çok, âdeta, akşam, asla, bazı, dün, beraber* gibi örnekler verilebilir.

2. Türemiş Zarflar: Sözcük kök ve gövdelerine bazı eklerin getirilmesiyle oluşturulan bu zarflar başlıca iki grup altında değerlendirilmektedir. Bunlar addan türemiş zarflar ve eylemden türemiş zarflardır.

a. Addan Türemiş Zarflar: Addan türemiş zarflar iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi, ad kökü veya gövdelerine yön gösterme (+gArU), araç (+In/+Un, +IA, +leyin), eşitlik (+cA), bulunma (+dA), çıkma (+dAn) ve yönelme (+A) ad durum eklerinin gelmesi ile oluşmaktadır. Durum ekleri kimi zaman bazı sözcüklerin türemiş sözcük gibi kullanılmalarını sağlar. Bu eklerle oluşturulmuş zarflara şöyle örnekler verilebilir:

Sabahleyin annesi tercümanla konuşurken de onu *dışarı* çıkarmıştı.

Kör Fehmi *akşamdan* sormuş soruşturmuştu.

Günlerce, güya ev içindeki varlığımdan haberleri yokmuş, sesini duymuyormuş, yüzümü görmüyormuş gibi davranıyordu.

Addan zarf türeten diğer ekler ise +IIk/+IUk, +cAnA, +cIk/+cUk, +cAk, +cAcIk, +Ar, +II/+IU, +sIz/ +sUZ, +sIzIn, +dIr/+dUr ekleridir. Bu eklerle türetilmiş zarflara şöyle örnekler verilebilir:

Bu kasaba kendi kuvvetlerinin *şimdilik* gidebileceği son basamaktı.

Sürekli ayakta kaldığı için *birazcık* yorulmuştu.

Çabucak geçiyor yıllar.

Genç kadın o gün dışarı çıkabilmek için ev işlerini *çabucacık* bitirmişti.

Çoktandır babasından kendisine geçinmesini temin edecek kadar bir irat kalmış olan halam..

b. Eylemden Türemiş Zarflar: Bunlar eylem, kök ve gövdesine çeşitli eklerin eklenmesiyle biçimlenmiş zarflardır. Bu yapılar, -Ik/-Uk, -GIn/-GUn ve -mA yapım ekleriyle de kurulmaktadır. Bu eklerle türetilen zarflara şöyle örnekler verilebilir:

Artık *açık* konuşmalısın.

Kendini ciğerine ok saplanmış gibi güçsüz ve *bitkin* hissediyordu.

3. Bileşik Zarflar: Dilciler bileşik zarfların, genellikle iki ayrı sözcükten oluşan ve anlamca tek bir kavrama karşılık olan sözler olduğunu belirtmişler ve bu şekilde oluşturulmuş zarflara *birçok, birdenbire, bugün, herhalde, niçin (ne için), nasıl, (ne asıl)* örneklerini vermişlerdir (Atabay vd., 1983:115; Banguoğlu, 1986:385; Koç, 1990:164; Bozkurt, 1995:288; Gencan, 2001:472; Çatıkkaş, 2001:153; Kükey, 2003:315; Ediskun, 2005:278; Bilgin, 2006:286; Korkmaz, 2007:494).

4. Sözcük Öbeği Biçimindeki Zarflar: Bazı dilciler çalışmalarında sözcük öbeği biçimindeki zarflara da yer vermişlerdir (Atabay vd., 1983:115; Koç, 1990:164; Bozkurt, 1995:288, Gencan, 2001:472; Kükey, 2003:315; Korkmaz, 2007:476-489; Ediskun, 2005:278; Bilgin, 2006:286). *Sabaha dek* yürüdük. *Sabaha değin* yürüdük gibi örneklerle karşılaşılmaktadır.

Korkmaz (2007:476-489), öbek biçimindeki zarfların tekrarlarla (*acele acele git*), ad tamlamasıyla (Hastaneye geldiğinin *üçüncü günü* öldü.), sıfat tamlamasıyla (Seniha alaca karanlıkta, dolan salonda *bir müddet* yalnız kaldı.), edat grubuyla (Yalnız bende meçhul bir hastalık vardı, *sekiz yaşımdan beri* çekiyordum.), ortaç grubuyla (*Ölesiye* yorgundu.), ulaç grubuyla (*Kendisini almaya gelenleri görünce* duygulandı.), mastar grubuyla (*Akşamları uzun süre çalışmaktan* yorulmuyor, aksine zevk alıyordu.), bağlama grubuyla (Düğüne gelen komşular fenerlerin aydınlattığı bahçeden ayrılıp *yorgun ve uykulu* dağıldılar.), kısaltma grubuyla (Oğlunun ciddî görünen bu teessürü pedere *bütün bütüne* dokundu.) ve isnat grubuyla (Bütün gayretlerine, bunca didinmelerine rağmen, gittiği yerden *eli boş* dönmüştü.) yapıldığını söylemiştir.

Bunların yanında bazı araştırmacıların başka türlü zarflardan da söz ettikleri görölmektedir (Gencan, 2001:472; Ediskun, 2005:279-280). Bu dilciler zarfları yapısına göre incelerken çalışmalarına deyimleşmiş zarfları da dahil etmişlerdir ve bu zarflara *ikide bir*, *ha babam* atıştır- vb. örneklere vermişlerdir. Korkmaz (2007:49) ise diğer dilcilerden farklı olarak cümle kuruluşundaki zarfları da yapısına göre zarflar altında incelemiş, bu zarflara şöyle örneklere vermiştir:

Geceliklerimizle kalacaktık *az kaldı*, alimallah ayağımızdaki donu bile çekip alırlardı ya, hele işitmeseydin de gürültüyü göreydin bak.

Gel zaman, *git zaman* ben oradan ayrıldım, o bilmem nereye maarif müdürü oldu vb. örneklere vermiştir.

Yapısal açıdan zarfların basit, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği biçiminde sınıflandırıldığı görölmektedir. Zarfların yapısal sınırlarının daha iyi anlaşılabilmesi için anlama dayalı alt türlerini de yapılarına göre incelemek yararlı olacaktır.

1.6.2.1. Yer-yön Zarfları

Yer-yön zarflarının yapısal açıdan değerlendirilmesinde araştırmacılar hemfikir değildirler. Yer-yön zarflarının nasıl oluştuğu ile ilgili üç farklı görüş ortaya çıkmaktadır.

1. Bazı dilciler bu zarfların ad işletme eklerinden ad durumu eklerini, iyelik eklerini, tamlama eklerini ve çoğul ekini almadıklarını, bu ekleri aldıklarında adlaştıklarını, yer-yön zarflarının sadece kendi bünyesinde yer alan yön gösterme eklerini alabileceğini belirtmişler ve bu zarflara *içeri*, *dışarı*, *aşağı*, *yukarı*, *ileri* vb. örneklere vermişlerdir (Ergin 1983:260; Bilgegil, 1984:21; Paçacıoğlu, 1987:77; Gencan, 2001:450; atıkkaş, 2001:150; Kükey, 2003:323; Eker, 2005:395; Bilgin, 2006:264). Yer-yön zarfları yapısına göre değerlendirildiğinde bunların türemiş olduğu söylenebilir. Bazı yer-yön zarfları ise yalnız

durumdadır. Örneğin *geri*, *beri* sözcükleri yalındır. Bileşik yapıda olan yer-yön zarfları örneğine ise kaynaklarda rastlanmamaktadır.

2. Bazıları ise bu zarfların ad durum eki aldıklarında da zarf olarak kullanıldıklarını şu örneklerle belirtmiştir. *Aşağı-da* kalmak, *yukarı-ya* gitti vb. (Deny 1941:243-245; Atabay vd., 1983:101; Banguoğlu, 1986:374; Koç 1990:151; Bozkurt, 1995:284; Hengirmen, 1998:163; Özkırımlı, 2002:210; Ediskun, 2005:277).

3. Bazı dilciler de yer-yön zarflarının sözcük öbeği biçiminde de yer aldığını belirtmişlerdir. *Eve kadar* yürüdük (ilgeç öbeği) vb.(Kükey, 2003:324; Gencan, 2001:451; Korkmaz, 2007:498; Ediskun, 2005:278).

Verilen bilgilerden yer-yön zarflarının yapısı konusunda fikir birliğinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bazı dilciler bu zarfların sadece kendi bünyesinde yer alan ekleri alabileceğini; bazıları ise ad durum eklerini alabileceklerini belirtmiştir. Bir kısmı da yer-yön zarflarının sözcük öbeği biçiminde de olabileceğini söylemiştir.

1.6.2.2. Zaman Zarfları

Dilciler zaman zarflarını yapısal açıdan yalın, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği olarak dört biçimde değerlendirmişlerdir.

1. Yalın olanlar yani asıl zarflar: *dün*, *yarın*, *gece*, *er*, *geç*, *daha*, *akşam*, *sabah* vb. sözcüklerdir (Deny,1941:249; Ergin, 1983:260; Atabay vd., 1983:100; Bilgegil, 1984:217; Banguoğlu, 1986:374; Paçacıoğlu, 1987:77; Koç, 1990:150; Bozkurt, 1995:281; Hengirmen, 1998:162; Gencan, 2001:445; Çatıkkaş, 2001:150; Özkırımlı, 2002:210; Kükey, 2003:313; Korkmaz, 2007:495; Ediskun, 2005:273- 275; Eker, 2005:395; Bilgin, 2006:265). Dilciler zaman zarflarına Türkçe kelimelerin dışında yalın zaman zarfı olarak kullanılan, Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçmiş birçok sözcüğe de örnekler vermişlerdir:

evvelâ, hep, henüz, nihayet, ekseriya vb. (Paçacıoğlu, 1987:77; Ergin, 1983:261; Çatıkkaş, 2001:151)

2. Eklerle birlikte kullanılanlar yani türemiş zaman zarfları: *Yazın, kışın, önce, sabahları, akşamları, geceleri, önceden, sonradan, sabahleyin, akşamleyin, yıllardır* vb. sözcükler türemiş zaman zarfları örnekleridir (Deny,1941:249; Ergin, 1983:260; Atabay vd. 1983:100; Bilgegil, 1984:217; Banguoğlu, 1986:374; Paçacıoğlu, 1987:77; Koç, 1990:150; Bozkurt, 1995:281; Hengirmen, 1998:162; Gencan, 2001:445; Çatıkkaş, 2001:150; Özkırmı, 2002:210; Kükey, 2003:313; Korkmaz, 2007:495; Ediskun, 2005:273- 275; Eker, 2005:395; Bilgin, 2006:265).

3. Bazı dil bilgisi kaynaklarında yalın ve türemiş zaman zarflarının yanı sıra bileşik zaman zarflarından da söz edilmiştir (Deny,1941:249; Atabay vd., 1983:100; Banguoğlu, 1986:374; Koç, 1990:150; Bozkurt, 1995:281; Hengirmen, 1998:162; Gencan, 2001:446; Kükey, 2003:314; Korkmaz, 2007:497; Ediskun, 2005:276; Eker, 2005:395; Bilgin, 2006:265; Banguoğlu, 1986:374). Bileşik zarflara “Bugün gelecek” cümlesinde bulunan *bugün* sözcüğü örnek verilebilir.

4. Bu özelliklerin dışında bazı dilciler de zaman gösteren kimi sözcüklerin, öbeklerin, tamlamaların zaman zarfı gibi kullanıldığını belirtmişlerdir (Atabay vd., 1983:100; Bilgegil, 1984:217; Bozkurt, 1995:281; Hengirmen, 1998:162; Gencan 2001:449; Kükey, 2003:315; Korkmaz, 2007:498; Ediskun, 2005:276; Eker, 2005:395; Bilgin, 2006:266). Bu şekilde oluşturulmuş zarflara *ara sıra, dün akşam, geçen yaz, iki gün sonra, gelecek yıl, sabaha kadar* gibi sözcükleri örnek vermişlerdir.

5. Bazı dilciler yalın, türemiş ve bileşik zarfların yanında deyimleşmiş zaman zarfları olduğunu da söylemişler ve bu zarflara *haftada bir, ayda bir, yarından tezi yok git-*

günlerden bir gün çıkagel- gibi örnekleri vermişlerdir (Kükey 2003:317; Ediskun, 2005:276).

1.6.2.3. Ölçü Zarfları

Ölçü zarflarını dilciler yapısal açıdan yalın, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği biçiminde zarflar olarak değerlendirmişlerdir.

1. Yalın biçimde olan ölçü zarfları ek almayan sözcüklerdir. Bunlar: *En, pek, çok, az, fazla* vb. sözcüklerdir.

2. Türemiş biçimde olanlar: Bunlar ad türetme eklerini alan zarflardır. *Çokça, fazlaca, epeyce* vb. sözcüklerdir.

3. Bu zarflar bileşik sözcük biçiminde de bulunur. Bunlar: *biraz, birazcık*, vb. sözcüklerdir.

4. Ölçü zarfları öbekleşmiş zarflar biçiminde de bulunur (Gencan, 2001:466; Kükey, 2003:322; Korkmaz, 2007:521-522; Ediskun, 2005:281; Eker, 2005:396; Bilgin, 2006:269-270). Böyle oluşturulmuş zarflara *daha çok, en çok, pek çok, daha fazla, en fazla, pek fazla, daha az, en az, çok az, bu kadar* vb. sözcükler örnek verilebilir.

1.6.2.4. Niteleme ve Durum Zarfları

Dilciler niteleme zarflarını yapısal açıdan yalın, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği biçimde zarflar olarak ele almışlardır. Ayrıca Ediskun (2005:280), bu zarfların deyimleşmiş biçimde de olabileceğini söylemiştir.

1. Basit yapıda olanlar: *iyi yap- yavaş geç-*

2. Türemiş yapıda olanlar: *İyice düşündüm. Delicesine koş-*

3. Bileşik yapıda olanlar: *Hoş geldiniz şöyle buyurun. O böyle düşünüyor.*

4. Sözcük öbeği biçiminde olanlar: *Boylu boyuna uzan- , başlı başına çalış-*

5. Deyimleşmiş olanlar: *Ha bire çalış-, ha babam atıştır- , bir başına savaş-*

I.6.2.5. Soru Zarfları

Dilciler temelde soru zarflarını basit ve bileşik olarak ele almış, bazı dilciler de soru zarflarına, sözcük öbeği biçimindeki zarfları da eklemiştir. Soru zarflarının yapısal özellikleri şöyle belirtilebilir:

1. Soru zarflarının bir kısmı ek almayan basit yapılı sözcüklerdir. Bunlar *ne, hani* vb. sözcüklerdir.

2. Soru zarflarının bir kısmı da bileşik yapıda olan sözcüklerdir. Bunlar: *niçin, nasıl* vb. sözcüklerdir.

3. Bazı soru zarfları da sözcük öbeği biçimindeki zarflardır. Bunlar: *ne kadar, ne zaman, ne denli, ne diye* vb. örneklerdir (Bilgin, 2006:280; Eker, 2005:396; Ediskun, 2005:283; Korkmaz, 2007:523; Kükey, 2003:327; Özkırımlı, 2002:210; Çatıkkaş, 2001:152; Gencan, 2001:470-471; Hengirmen, 1998:165; Bozkurt, 1995:288; Koç, 1990:161; Bilgegil, 1984:217; Atabay vd., 1983:114).

Yapısına göre zarfları dilciler genel olarak basit, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği biçiminde ele almışlardır. Basit zarflar hiçbir yapım eki almayan sözcükler; türemiş zarflar çeşitli yapım ekleri alarak türetilen sözcükler; bileşik zarflar iki ayrı sözcükten oluşan ama anlamca tek kavrama karşılık gelen sözcükler; sözcük öbeği biçiminde yer alan zarflar ise birden fazla sözcükle oluşturulmuş zarflardır. Anlamına göre zarfların alt türleri ise bu yapılara göre incelenebilmektedir. Ancak yer-yön zarflarında türemiş sözcüklerin sadece kendi bünyesinde yer alan ekleri (+gArU) alabildiği göze çarpmaktadır. Zaman zarfları, ölçü zarfları, niteleme ve durum zarfları ise yapılarına uygun ekleri alıp türemiş sözcük olabilmektedirler. Soru zarflarının ise türemiş biçiminin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Soru zarfları kaynaklarda basit, bileşik ve sözcük öbeği biçiminde incelenmiştir.

II. BÖLÜM DEĞERLENDİRME

Türkiye Türkçesi dil bilgisi kaynaklarında bir sözcük türü olarak zarfların betimlenmesi ve belirlenmesi hususunda bazı farklılıklar ve tutarsızlıklar olduğu görülmektedir. Bu bölümde bu sorunlara değinilecek ve çeşitli öneriler sunulacaktır.

Değerlendirme bölümünde kullanılmak üzere bir veri tabanı oluşturulmuştur. Veri tabanı için seçilen örnekler taranırken dil bilgisi kaynaklarındaki açıklamalara uygun zarflar tespit edilmiş, veri tabanı buna göre oluşturulmuştur. Edebî eserlerin taranmasıyla oluşturulan veri tabanında birçok zarf yer almaktadır. Bu durum dil kullanımında zarflardan sıklıkla yararlanıldığını göstermektedir. Bu çalışmada 1920'li yıllardan günümüze kadar olan yirmi eser taranarak zarfların hangi sıklıkta kullanıldığı da belirtmeye çalışılmıştır. Bu çalışmayla Türkiye Türkçesinde en çok hangi zarflarının kullanıldığı konusunda bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Oluşturulan veri tabanındaki örneklerle zarflar konusundaki sıkıntıların ortaya konulması, bu sıkıntıların çeşitli önerilerle çözüme ulaştırılması ve zarfların yapısal anlamsal sınırlarının çizilmesi amaçlanmıştır. Bunun için derlenen zarflar önce anlamına göre incelenecektir.

II.I. Anlamına Göre Zarflar

Bu bölümde edebî eserlerde yer-yön zaman, ölçü, niteleme, durum, soru zarflarından hangi sıklıkta yararlanıldığı konusunda bilgi verilmesi ve dil bilgisi kaynaklarında verilen açıklamalarla edebî eserlerden alınan örneklerin karşılaştırmasının yapılması amaçlanmıştır.

II.1.1. Yer-yön Zarfları

Yer-yön zarflarının seçilen örneklerdeki kullanım sıklığı şöyle sıralanabilir: Dışarı 29, içeri 25, geri 21, aşağı 20, yukarı 7, ileri 7.

Bu sözcüklerin kullanıldığı yerler veri tabanından şöyle örneklendirilebilir:

Yıldız'a mutlaka gitmesi lâzım gelince, bundan evvelki geceler gözlerine uyku girmez, büyük bir dua sahasından mırıldanarak, adaklar adayarak geçer ve Yıldız kapılarından *içeri* girince dizlerinde bir boşluk sezerdi.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.131)

Orhan sustu ve *geri* çekilen muhatabı düşüncelerini sıraya sokacak zamanı bulasıya kadar bekledi.

(E. A., A. O. Ç., s.51)

Sonunda Cemile bir koşu *içeri* daldı, az sonra ekmekle kara zeytinleri getirip ağabeyine hep o düşünceli hâliyle verdi.

(O. K., M., s. 69)

Fakat o gece fazla mustarip olmadığını, teessürünün gündüzkü hafif ve dalgın hüzünden daha *ileri* geçmediğini hayretle gördü.

(R. N.G., D. K., s.181)

Geyve istasyonunda bir *aşağı* bir *yukarı* dolaşiyor; yazın, korkunç sıtmasının gökyüzüne ve gökyüzünün yıldızlarına kadar sirayet eden bu küçük kasabayı terke hazırlanıyordu.

(S. F., S., s.60)

Öteki de kayaların üstünden atlayarak *aşağı* indi ve atın yanında; “şimdi ne yapayım?” der gibi durdu.

(T. B., K. A., s.184)

Oğul zamanları genç arılar kovanlara sığmaz *dışarı* çıkarlar, salkım salkım dallardan sarkarlardı ta ki, balcılar onları yeni kovanlara alıncaya kadar.

(Y. K., F. S. K. A. B., s.138)

Yukarıdaki alıntılarda yer alan “Orhan sustu ve geri çekilen muhatabı düşüncelerini sıraya sokacak zamanı bulasıya kadar bekledi.” cümlesinde *geri* sözcüğü *çekil-* eyleminin nereye doğru yapıldığını göstermekte ve eylemsiden önce gelmektedir. Bu nedenle *geri* sözcüğü bu cümlede yer-yön zarfı olarak sınıflandırılmaktadır. “Öteki de kayaların üstünden atlayarak aşağı indi ve atın yanında; “şimdi ne yapayım?” der gibi durdu.” cümlesinde ise *aşağı* sözcüğü yine *in-* eyleminin nereye doğru gerçekleştiğini bildirdiği ve cümlede eylemden önce geldiği için zarf olarak belirtilmektedir. Yer-yön zarflarıyla ilgili açıklamalara uygun örneklerin yanında yer-yön zarfı gibi görünen ancak farklı gruplarda değerlendirilmesi gereken zarflarla da karşılaşılmaktadır.

Atiye, Huvat’ın *ileri geri* bağırmasına ilkin ses etmedi.

(L. T. , S. A. Ö. , s.29)

Yukarıda verilen örnekte ise dilcilerin eserlerinde yer vermediği bir durum ortaya çıkmıştır. *İleri ve geri* sözcükleri çoğunlukla yer-yön zarfı oldukları halde kimi zaman eylemi nitelerler ve bu sözcükler anlamsal yönden niteleme zarfları olarak görünürler. Bu nedenle yukarıdaki cümlede bu şekilde kullanılan *ileri geri* ikilemesinden oluşan zarfı yer-yön zarfı değil, niteleme zarfı olarak düşünmek gerekecektir.

Veri tabanından verilen örneklerle dil bilgisi kitaplarındaki yer-yön zarfı ile ilgili açıklamalar karşılaştırıldığında, bu zarf örneklerinin çoğunun kaynaklarda yapılan açıklamalara uygun olduğu anlaşılmaktadır.

II.1.2. Zaman Zarfları

Zaman zarflarının edebî eserlerden seçilen örneklerdeki kullanım sıklığı şöyle sıralanabilir: Şimdi 74, sonra 51, önce 47, hâlâ 40, çoktan 32, daima 26, sabahları 23, ilkin 22, bazen 20, akşamları 18, sabah 18, yarın 18, sabahleyin 17, eskiden 17, henüz 17, hep 15, yıllardır 13, bugün 13, çoktandır 12, evvela 12, erkenden 12, geceleri 11, şimdilik 11,

günlerdir 10, geç 10, akşam 10, erken10, erkenden 8, nihayet 8, akşamüstü 8, şimdilik 8, demin 8, dün 7, gece 6, birazdan 6, daha 5, gündüz 5, saatlerdir 5, dün 4, akşama 4, sonunda 4, evvelce 4, gündüzleri 4, ertesi gün 4, şimdilerde 3, haftalardır 2, aylardır 2, geçenlerde 2, ardından 2, geceleyin 2, gündüzün 2, şimdiyse 2, akşamüzeri 2, nicedir 2, şimdiden 2, sonradan 2, güpegündüz 2, ilkten 2, öğleyin 2, geceleri 2, günlerdir 2, yazın 2, bugünlerde 2, sabahtan2, akşamleyin 2, şimdilerde 1, demincek 1, ilerde 1, akşamüstleri 1, senelerdir 1, pazarları 1, sonraları 1, önceden 1, cumartesileri 1, aylardır 1, gündüzden 1, akşamdan 1, sabaha 1, son baharda 1, evvelden 1, pazara 1, geceden 1, erkence 1, ikindiye 1, sabahtan 1.

Yukarıda verilen sözcüklerin kullanıldığı yerlerle ilgili veri tabanından şöyle örnekler verilebilir:

Belgin bu sözleri *önce* kendi iç sesinin bir devamı sandı ama *saatlerdir* yanındaki koltukta hiç konuşmadan yolculuk yapan ve en başından beri “ bu yaşta nasıl bu kadar güzel kadın olunur” diye hayranlıkla düşündüğü kadın yolcu, *şimdi* başını çevirmiş, hülyalı bir sesle anlatıyordu.

(B. U., İ., s.4)

Köylüler, hayatlarında ilk kez gördükleri bu garip şey karşısında *ilkin* dehşetle irkildiler.

(L. T. , S. A. Ö. , s.7)

Bazen odasına gündüz uğradığında bile, onu kerevetin üstüne uzanmış bulurdum.

(N. E, K. G. K., s. 57)

Aslında pek fazla bir yerini göremedim *daha*, otelimdeydim *hep*.

(N. E, K. G. K., s. 66)

Kadın *geç* de olsa anlamıştı.

(O. K., M., s. 11)

Hâlâ inanamıyor, mümkün değil, bu, devam edemez,” diyordu.

(R. N.G., D. K., s.40)

Geceleri yoruluyordur belki, diye gülümsedi babam tam ben içeri girerken.

(P. K., A. K., s. 93)

Akşamüzerleri hastayı yoklamaya gittiğim zaman kızarmış ve şişmiş gözlerden onun biraz evvel ağlamış olduğunu fark ediyordum.

(S. A., K. M. M., s.39)

Kale aydınlanıyordu *sonra* ve çok garip bir aydınlıktı bu; hiçbir yer ışımadan, kahvaltı edilen küçük kahve, sütevi bomboştu, kapatılmış dev şemsiyeleriyle, çarşı bomboştu, kıyı bomboştu, *gündüzün* yitip giden kargalar daha Kale’deydi.

(S. İ., H. G. B. , s. 30)

Sabahleyin her şeyi öğrenmiş olacak, yapmayı tasarladıklarını daha bir güzel yapacaktı.

(T. B., K. A., s.195)

Katiyyen, diyor, *evvelce* serbestmiş *sonra* yasak etmişler.

(A. İ., Z. B. B., s.22)

İlkten görünmemeyi düşünüyordu eskicilere.

(N.C., A. T., s.117)

Yukarıda yatık harflerle belirtilen sözcükler, eylemi ve eylemsinin anlamını zaman yönünden belirtmekte ve eylemden, eylemsiden önce gelmektedirler. Ayrıca bu sözcüklerin bir zaman dilimi bildirdiği de görülmektedir. Örneğin cümlelerde yer alan *sabahleyin*, *gündüzün*, *akşamüzerleri* gibi sözcüklerin bir zaman dilimi içerdiği

anlaşılmaktadır. Bu nedenle bunları zaman zarfı olarak düşünmek gerekir. Ancak bazı sözcüklerin zaman zarfı olup olmadığı konusunda şüpheler vardır. Bu sözcüklere veri tabanından şöyle örnekler verilebilir:

Sabun *hemencecik* köpürdü, köpüğü ağır ağır fırçayla yüzüne yaydı, usturayı bir iki kılavladı, beş günlük sakalını bir anda usta bir el alışkanlığıyla sıyırdı attı.

(Y. K., F. S. K. A. B., s.14)

Radyodan *ansızın* kuvvetli bir müzik fişkırıyor.

(A. İ., Z. B. B., s.105)

Yukarıda verilen cümlelerin birincisinde *hemencecik* sözcüğü zaman zarfı olarak kabul edilmiştir (Gencan, 2001:453). Ancak bu sözcük niteleme zarfları içerisinde değerlendirilebilir; çünkü eylemin ne zaman yapıldığını değil; eylemin nasıl yapıldığını göstermektedir. Bu biçimde düşünülebilecek *birdenbire*, *birden*, *hemen*, *derhal* gibi sözcükler de vardır. Bu zarflar da eylemin anlamını zaman yönünden belirtmemekte, eylemin nasıl yapıldığını bildirmektedirler. Bu şekilde oluşturulmuş zarflara veri tabanından şu örnekler gösterilebilir:

İçimde *birdenbire* bir yol açılıyor ve ben elimdeki işten sessizce ona kayıyordum.

(A. H. T., S. A. E., s.58)

Oda *birden* aydınlandı ve *derhal* karanlığa gömüldü.

(A. İ., Z. B. B., s.9)

Kendini *hemen* topladı.

(O. P., K., s.218)

Veri tabanındaki örneklerle dil bilgisi kitaplarında verilen zaman zarfı açıklamaları değerlendirildiğinde bazı sözcüklerin sınıflandırılmasında farklılıkların

olduğu tespit edilmiş, bu sözcüklerin hangi alt tür içerisinde ele alınması gerektiği ile ilgili çözüm önerilmiştir.

II.1.3. Ölçü Zarfları

II.1.3.1. Üstünlük Zarfı

Üstünlük zarfı olarak kullanılan *daha* sözcüğünün kullanım sıklığı 63'tür. Bu zarfın kullanımına veri tabanından şöyle örnekler gösterilebilir:

İnsanın doğarken göğsünün tam ortasına konmuş ama gurbette *daha* da büyüyen, incelen, zayıflayan yalnızlık boşluğuna vurur.

(B.U., İ., s.139)

Atiye çoktandır Dirmit'in üstüne varmanın *daha* kötü sonuçlara yol açacağını, alıp başını cinlerin diyarına geçeceğini düşündüğünden, onu kendi haline bıraktı.

(L. T. , S. A. Ö. , s. 51)

Efendinin sayesinde zamanında tekrar sahip olan insana sanki darıldığı karısı ile *daha* kolay barışabilir, çocuğu *daha* çabuk iyileşirmiş, yahut hemen o gün borçlarından kurtulacakmış gibi sevinirdi.

(A. H. T., S. A. E., s.32)

İlkbahar, Çamlıca'da, bir sabah, *daha* az serin ve *daha* ziyade ince bir havada ruhun *daha* çok sezdiği bir gençlikle ve örtmeyi meşk eden bir kuşun çıkardığı bir iki ses damlasıyla başlar.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.71)

Tekin (1958:26), *daha* sözcüğünün "Sağlık sıhhatten *daha* değerlidir" cümlesinde karşılaştırmada sıfatların anlamını pekiştiren edat; "Akşama bir saat *daha* var" cümlesinde de miktar katılmasını ifade eden edat olduğunu belirtmiştir. Ancak "Hava keskin bir kömür kokusuyla dolar/ Kapanırdı *daha* gün batmadan kapılar" örneğindeki

daha sözcüğünün zarf olabileceğini söylemiştir (Tekin, 1958:27). Bu çalışmada ise *daha* sözcüğü, üstünlük anlamında kullanıldığı, zarfları, sıfatları derecelendirdiği, zarftan, sıfattan ve eylemsiden önce yer aldığı için zarf kabul edilmiştir.

II.1.3.2. En Üstünlük Zarfı

Üstünlük zarfı olan *en* sözcüğünün bulunan örneklerdeki kullanım sıklığı ise 40'tır. *En* sözcüğünün kullanımıyla ilgili veri tabanından şu örnekler sıralanabilir:

Sabah daha şehir yeni uyanırken yağın kara aldırmadan Atatürk Caddesi'nden aşağıya gecekondular mahallerine, Kars'ın *en* fakir semtlerine, Kaleiçi mahallesine doğru hızlı hızlı ilerliyordu.

(O. P., K., s.15)

Hayatımın *en* dolu, *en* manalı zannettiğim bu devresi birdenbire boşalmış, bütün manasını kaybetmişti. *En* tatlı emellerinin tahakkukunu gördüğü bu rüyadan acı hakikate yanan bir insan gibi içim çekiliyordu.

(S. A., K. M. M., s.151)

En sözcüğü yukarıdaki alıntılarda sıfatları derecelendirmekte ve en üstünlük anlamı taşımaktadır.

II.1.3.3. Aşırılık Zarfı

Aşırılık zarflarının veri tabanından bulunan örneklerdeki kullanım sıklığı şöyledir: Çok 36, epey 22, biraz 17, pek 17, aylarca 13, saatlerce 11, günlerce 10, az 9, epeyce 7, gayet 6, fazla 5, yıllarca 5, azıcık 3, tam 2, olağanüstü 2, haftalarca 2, hayli 2, epeydir 1, fevkalâde 1, fena 1, senelerce 1, epeycene 1. Bu sözcükler şu cümlelerle örneklendirilebilir:

Bu itibarla saatleri geri kalanlardan aldığımız nakit cezaya iki kuruş zam yapmamızı herkes *gayet* tabîi buldu.

(A. H. T., S. A. E., s. 18)

Bilir misiniz, sizin bu buluşunuzu *fevkalâde* beğendim.

(A. H. T., S. A. E., s.295)

Belki onda yaşlanmış adamın içinde çocukluk hâlâ biraz devam ettiği için, öyle düşüncesiz, atılgan ve delişmen bir tarafı vardı ki bir türlü uslanmayı bilmez ve her günkü hayatımızda bizi *pek ziyade* güldürürdü.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.21)

Halam *az* sonra Gedikpaşa'daki küçük evine yerleşmiş ve kendisinden ayrılması üzerine deli eniştemiz, idaresi *hayli* güç olan Çamlıca'daki köşkünde yapayalnız kalmıştı.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.166)

İstanbul'a gideceği için onu *epey* göremeyeceğim.

(A. A., Ö. Y., s.175)

Birden, haftalardır 'kesin dönüş' kararının ağırlığı ve hazırlıkların yorgunluğundan bunalan ruhu şimdi *azıcık* rahatladı Belgin'in.

(B.U., İ., s.11)

Yeniden başlayacaksam, öncelikle, bir zamanlar yitirmekten *çok* korktuğum o iki insanı, Ayhan'ı ve Onur'u yitirmiş olduğumu kabul ederek başlamalıyım.

(İ.A., Ö.E. K., s.92)

Belki de bu yüzden bizden *fazla* hoşlanmadılar.

(O. P., K., s.253)

Bundan *pek az* önce dışarıda yarı açık perdenin aralığından görülen beyaz sokakta kar yeniden başlamıştı ve üzerinde Karpalas Oteli yazan pembe levhayı aydınlatan soluk lambanın ışığında kar *olağanüstü* yumuşak gözüküyordu.

(O. P., K., s. 169)

Bazen içine kapanıyor, *günlerce* odasından çıkmıyordu.

(N. E, K. G. K., s. 115)

Tâ eskiden, Çamlıca demek, hem çam, hem fıstık ağaçlarıyla dolu büyük korular demekmiş.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.27)

Yukarıda eğik harfli yazılan sözcükler kaynaklarda ölçü zarfı olarak gösterilmiştir. Ancak, *az*, *azıcık* gibi sözcükler de aşırılık zarfı olarak belirtilmiştir. Bu durum anlamca bir karışıklığa neden olmaktadır. Aşırılık zarflarına örnek verilen *az*, *azıcık* sözcüklerini eksi aşırılığı gösterir şeklinde; *çok*, *pek*, *fazla*, *epey*, *hayli*, *fevkalade*, *günlerce*, *ta* vb. sözcükleri de artı aşırılığı gösterir şeklinde belirtmek aşırılık zarfları ile ilgili anlamsal karışıklığı giderebilir (Kükey, 2003:321).

Veri tabanında yer alan ölçü zarfları ile kaynaklarda yer alan ölçü zarfları açıklamaları karşılaştırıldığında bu zarfların genelde tek sözcük halinde verildiği göze çarpmaktadır. Bunlar *daha*, *az*, *pek*, *çok*, *gayet*, *ziyade*, *en*, *hayli* vb. sözcüklerdir.

II.1.4. Niteleme ve Durum Zarfları

II.1.4.1. Niteleme Zarfları

Niteleme zarflarından eserlerde bolca yararlanılmıştır. Seçilen zarf örneklerinin kullanım sıklığı şöyledir: İyice 22, birdenbire 20, hemen 18, derhal 15, iyi 14, birden 14, usulca 12, böyle 12, öyle 10, büsbütün 5, çabuk 5, sessizce 5, çabucak 4, hafifçe 4, hayretle 3, yavaşça 3, beraber 2, şöyle 2, ansızın 2, hemencecik 2, yapayalnız 2, aniden 2, hızla 2,

tez 2, güzel 2, sertçe 2, açık 2, güzelce, acele, tedirgin, çarçabuk, doğruca, beraberce, zorla, gizlice, acele, tekrar, dikkatle, çocukça, rahatça, üzgün, canlı, çabucak, eksik, yetersiz, insafsızca, defalarca, sırlıklam, şaşkın, iyicene, sık, sapasağlam, hafifçe, inatla, sınıksıkı, kolay, aralıksız, apansız, incelikle, korkusuzca, umutsuzca, isteksiz, yavaşça, dehşetle, eksik, ters, sarhoş, doğru, boşa, kıskıvrak, yoğun, hayretle, sessizce, sakince, heyecanla, dikkatlice, sapsarı, adamakıllı, olağan, kolay, önemle, usulcacık, şaşkınlıkla, deliksiz, hınçla, sevinçle, zorla, iyimserlikle, yeterince, düşmanca, kahramanca, yumuşak, arkadaşça, besbelli, gayriihtiyarî, sınıksıkı, hızla, şiddetle, dümdüz, karmakarışık, böylece, doğru, sırlıklam, kötü sözcükleri de bir kez kullanılmıştır.

Yukarıda verilen niteleme zarflarına veri tabanından şöyle örnekler verilebilir:

Elbette *böyle* olmaması lâzımdı.

(A.İ., Z. B. B., 39)

Ve bunu ilk defa gördüğüm için o günün hâtırası bende pek *canlı* kalmıştır.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.45)

Kendisi de *sessizce* ağlamaya başladı.

(A. A., Ö. Y., s.7)

Bir gün hırsızlığa dolandıysa, bir diğer gün *sarhoş* gezindi.

(L. T. , S. A. Ö. , s.21)

Yıldız Hanım tahtında *hafifçe* öne doğru eğildi.

(E. A., A. O. Ç., s.65)

Onun sonsuza kadar kadınlık görevlerini yerine getirmekten bıkmayacağını düşünüyor olmalı, *umutsuzca*.

(İ.A., Ö.E. K., s. 173)

Belki bugün gelir, dedi, her olayı *olağan* karşılayan her zamanki telaşsız tutumuyla.

(N.C., A. T., s.60)

Bu çekişmeyi işiten adam bir elinde ayakkabı teki, öbür elinde çekiç, *usulcacık* geldi.

(O. K., M., s. 11)

İyi şiir yazabilmek için inançsızlığın acılarını *kahramanca* göze almıştım.

(O. P., K., s.137)

Dışarı çıktığım zaman ortalık *adamakıllı* kararmış, sokak lambaları yanmıştı.

(S. A., K. M. M., s.16)

On beş gün içinde, kerpiç duvarın bütün mimarisini *ezberden* öğrendi.

(Y. K.K., A. , s. 41)

Ali Emmi başını eğmişti, Yunus Bey veya onun gibi düşünenlerden biri biraz *dikkatlice* bakıverse nasıl memnun olduğunu *kolayca* anlardı.

(T. B., K. A., s.149)

Vasili, *delicesine* sevindi, işte bu tekne adaya gelecekti.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.133)

Yukarıda verilen sözcükler niteleme zarfı özelliklerine uygun görünmektedir. Bu sözcükler nitelemenin “eylemin oluş biçimini belirlerler” açıklamasına uymaktadır. Örneğin “Şiir yazabilmek için inançsızlığın acılarını kahramanca göze almıştım.” cümlesindeki *kahramanca* sözcüğü eylemin nasıl yapıldığını belirtmektedir. Ancak bazı sözcüklerin hangi kategoride yer alacağı konusunda sıkıntılar bulunmaktadır. Örneğin *ansızın, apansız, birden, birdenbire, hemencecik, hemen* gibi sözcükler hem zaman zarfı olarak gösterilmekte hem niteleme ya da durum zarfları başlığı altında

değerlendirilmektedir. Bu zarflar eylemin oluş biçimini gösterdiği için niteleme zarfı olarak düşünülebilir. Bu şekilde oluşturulmuş zarflara veri tabanından şöyle örnekler verilebilir:

Fransızca'yı öyle yavaş konuşuyordu ki, ne dese *hemencecik* anlıyorduk.

(A. İ., Z. B. B., s.188)

Sonra *apansız* anladım.

(İ.A., Ö.E. K., s.108)

Demin kasaların önünde oluşturdukları uzun kuyruklarda bir an önce ödeme yapmak için sabırsızlanan yolcuların ödemelerini kolaylaştırmaya çalışan 'Duty Free Mağaza' müdürü Jak Sarfati, kendini aniden onların ellerindeki malları *fırlatırcasına* bırakıp, çıkış kapılarına doğru yol bulmalarına yardım ederken buldu.

(B. U., İ., s.309)

Ertesi gün komiser masasında sıkıntıdan *patlıyormuşçasına* otururken Murtaza her günkü gibi odaya girdi, esas vaziyete geçti, amirini selamladı.

(O. K., M., s. 91)

"Belki de seni buraya Teslime'nin katlini örtbas et diye Batılılar yolladı,"- dedi Mesut *kabadayıca*.

(O. P., K., s.87)

Yukarıdaki cümlelerde yatık harflerle yazılan sözcükler eylemlerin veya eylemsilerin nasıl yapıldığını açıklamaktadır. "Ertesi gün komiser masasında sıkıntıdan patlıyormuşçasına otururken Murtaza her günkü gibi odaya girdi, esas vaziyete geçti, amirini selamladı." cümlesinde yer alan *patlıyormuşçasına* sözcüğü otur- eyleminin nasıl yapıldığını anlatmaktadır. Bu nedenle benzerlik, tıpkılık anlamı bildiren bu sözcükleri niteleme zarflarında değerlendirmek gerekecektir.

Pekiştirme zarfları olarak da gösterilen *dümdüz*, *yapayalnız* gibi sözcükler işlev bakımından eylemdeki anlamı pekiştiren ve güçlendiren zarflardır. Veri tabanından bu biçimde oluşturulmuş zarflara şöyle örnekler verilebilir:

Niçin bu kadar *dümdüz* ayrılıyorduk.

(S. A., K. M. M., s.143)

Ferhat Bey'i dinlerken Abdüsselâm Bey'in gözlerini bulandıran mazi hasretine, garip, adetâ muzipçe bir parıltı, dudaklarının kenarında insan zaaflarıyla alay eden anlaşılmaz bir gülümseme karışırdı ve bu hal Ferhat Bey'i hikâyelerinde *büsbütün* şaşırtır, bir kat daha mahcup ederdi.

(A. H. T., S. A. E., s.39)

Halam az sonra Gedikpaşa'daki küçük evine yerleşmiş ve kendisinden ayrılması üzerine deli eniştemiz, idaresi hayli güç olan Çamlıca'daki köşkünde *yapayalnız* kalmıştı.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.166)

İstanbul'dan Aşkale'ye gönderilenler ise nedense *çarçabuk* geri dönmüşlerdi.

(A. A., Ö. Y., s.191)

Tamir ettiği ağlar çoktan bozulmuş, yazın hazırladığı oltalar kopmuş, kayığın boyaları dökülmüş, evin içi çoktan *karmakarışık* olmuştu.

(S. F., S., s.14)

Nicedir Ayhan'a yeterince zaman ayıramıyor, diyelim ki haftada iki kez sinemaya, bir gece eşe dosta, bir gece akrabalara ve dışarıya yemeğe gidemiyor, geri kalan akşamlar da onunla yan yana oturup meyve yiyerek TV'ye bakamıyor ve böylelikle onu *yapayalnız* bırakıp eziyet ediyordum.

(İ.A., Ö.E. K, s.23)

Yukarıda yer alan “Niçin bu kadar dümdüz ayrılıyorduk.” cümlesindeki *dümdüz* sözcüğü eylemin nasıl yapıldığını açıkladığı için niteleme zarfı başlığı altında değerlendirilebilir.

(S. A., K. M. M., s.143)

Durum zarflarında “üleştirme zarfları” olarak gösterilen *birer birer, birer ikişer, üçer beşer, teker teker* gibi ikileme niteliğindeki zarfları eylemin nasıl yapıldıklarını bildirdikleri için niteleme zarfları içerisinde değerlendirebiliriz. Bu zarflara şöyle örnekler verilebilir:

Gece erkenden yatılmışken sabahları insan kendini zorlamaz, gözlerini yorgun bir uykudan *birer birer* açar, fakat yine uykusu gelmiş gibi esner, gerinir, yavaş yavaş, perde perde açılır, uykusundan esneye gerine çıkar ve içine sinmiş rüyalardan hafif hafif sıyrılırdı.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.62)

Ertesi gün bağlarda, tarlalarda, zeytinliklerde çalışmak için kollarının gücünü kiralamak isteyen tarım işçileri akşam yemeğinden sonra *birer ikişer* gelir, eski kahve ile yeni kahvenin önünde, ana cadde ile rıhtım caddesinin kesiştiği dört yol ağzındaki açıklıkta, bu açıklığın karşı köşelerinde kalan Asmalı Kahve ile köftecinin önünde birikmeye başlarlar.

(N.C., A. T., s.9)

Birer gölge sessizliğiyle, birer gölge hüznüyle duvar diplerinden *teker teker* geçerler ve evlerine, sanki bir tehlikeden kaçır gibi çarçabuk giriverirler.

(Y. K.K., A. , s. 42)

Durum zarflarında “beraberlik, birliktelik gösteren zarflara” örnek olarak gösterilen *beraber, beraberce* sözcükleri eylemin nasıl yapıldığını belirttikleri için

niteleme zarflarında değerlendirilmelidirler. Veri tabanından bu zarflara şöyle örnekler verilebilir:

Akşamüstü *beraber* eve döner, daima bir bahane bulup geciktirdiği yatma saatine kadar bir arada otururduk.

(A. H. T., S. A. E., s.81)

Böyle cemiyetler, daha ziyade *beraberce* yalan söyleyip, *beraberce* aldanıp hoşça vakit geçirmek isteyen insanların işidir.

(A. H. T., S. A. E., s.150)

Yukarıda edebî eserlerden verilen örnekler dilcilerin yapmış oldukları açıklamalara uygun şekilde verilmiş ve bazı sözcüklerin niteleme zarfı olarak kabul edilmesine ilişkin çözüm önerileri getirilmeye çalışılmış ve niteleme zarflarını hangi sözcüklerin oluşturduğu konusunda bir yorum getirilmiştir.

II.1.4.2. Durum Zarfları

Durum zarfları anlamsal yönden incelendiğinde pek çok alt gruba ayrılabilir. Veri tabanından alınan örnekler de bu anlamsal sınıflandırmaya göre yapılacaktır. Durum zarflarının bazıları ise anlamsal açıdan tam olarak açıklanamamaktadır. Araştırmacılar durum zarflarının sınıflandırması konusunda birtakım görüş ayrılıkları içerisindedirler. Durum zarflarının alt türleri şöyle belirtilebilir:

II.1.4.2.1. Kesinlik Zarfları: Bunlar eylemdeki oluş ve kılışa işlevce kesinlik kazandıran, onları bu açıdan pekiştiren zarflardır. Bu zarfların kullanım sıklıkları şu şekilde sıralanabilir: Hiç 26, elbette 17, mutlaka 8, asla 4, kesinlikle 2, muhakkak1.

Veri tabanından kesinlik zarflarına şöyle örnekler verilebilir:

Dikkat ediniz ki, bir şeyler yapmaktan, insanlara faydalı olmaktan *hiç* bahsetmedim.

(A. H. T., S. A. E., s. 12)

Hayır, bu babamın *asla* yapacağı iş değildir.

(A. H. T., S. A. E., s. 26)

Belki kaybolmuyor, kaybolmuyor ama biz *kesinlikle* bu hisse kapılıyoruz.

(A. İ., Z. B. B., s.56)

Biz şimdi bu odaya girecek olsak, ilk iş olarak, *muhakkak*, pencereleri bir iyi açtırdık.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.120)

Bu hâtıraları bu kadar uzatmamda, dört sene evvel bir antikacı dükkânında bulduğum ve derhal satın alarak çalışma odamın, Villa Saat'in varendasına ve mevsim çiçekleri ile dolu bahçesine açılan penceresine taktırdığım eski parmaklığın da *elbette* payı vardı.

(A. H. T., S. A. E., s.53)

Yıldız'a *mutlaka* gitmesi lâzım gelince, bundan evvelki geceler gözlerine uyku girmez, büyük bir dua sahasından mırıldanarak, adaklar adayarak geçer ve Yıldız kapılarından içeri girince dizlerinde bir boşluk sezerdi.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.131)

Fakat rüya ne olursa olsun, ister kâbus ister hurili, kevserli, *asla* hatırlamayacaktı.

(T. B., K. A., s.25)

Yukarıdaki cümlelerde yer alan *asla, hiç elbette* gibi sözcükler eylemin anlamını kesinlik yönünden belirtmektedirler.

II.1.4.2.2. Olasılık Zarfları: Bu tür zarflar anlatıma olasılık anlamı katar. Bu sözcüklerin edebi eserlerden bulunan örneklerdeki kullanım sıklıkları şöyledir: belki 52, sanki 46, acaba 10, galiba 9, herhalde 3.

Veri tabanından olasılık zarflarına şöyle örnekler verilebilir:

Sanki birbirimizin hayatına, kendi hayatlarımızdan daha çok değer verdiğimiz için ikimiz de bir ölümsüzlük zırhına bürünmüştük.

(O. P., K., s.108)

Gece kül tablaları dolup dururken neler konuşulduğunu pek iyi anımsamıyorsam *herhalde* bundandır.

(A. A., Ö. Y., s.319)

Asrımızın *belki* en büyük, en faydalı müessesesinin, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün onun gözlerinde birdenbire beliren bir parıltıdan bugünkü yahut dünkü haline gelişini gün gün hayatımın bir parçası gibi yaşadım.

(A. H. T., S. A. E., s. 10)

Galiba yarım söylenmişti bu söz, çünkü kimin acılar içinde olduğunu kimse anlayamadı.

(O. P., K., s.155)

Acaba hasta mı?

(A. H. T., S. A. E., s.200)

Acaba niçin burada, antikacı dükkânındaydı bu eski aile albümleri?

(N. E, K. G. K., s. 17)

II.1.4.2.3. Dilek Zarfları: Bu gruptaki zarflar bir dileği bir isteği dile getiren zarflardır. Keşke 4, inşallah 2.

Veri tabanından dilek zarflarına şöyle örnekler verilebilir:

Kendisine hayratının ne zaman biteceğini soranlara: “ Takriben gelecek sene *inşallah!*” diye cevap verdiği için dolayı, eşi dostu ömrünün sonuna doğru onu Tavkiî yerine Takribî Ahmet Efendi diye anmağa başlamışlar.

(A. H. T., S. A. E., s.26)

Keşke bu Hitler oturduğu yerde otursaydı da tayyareler öyle tepemizde kulak patlatmasalar diyordum.

(A. A., Ö. Y., s.72)

Hayır, kuruydu gözleri; *keşke* ağlayabilseydi... Ağlayamıyordu, ölü kız kardeşinin adını sessizce söyleyemiyordu.

(E. A., A. O. Ç., s.35)

II.1.4.2.4. Sınırlama Zarfları: Eylemi zaman ya da nicelik yönünden sınırlayan zarflardır. Kullanım sıklıkları ise şöyledir: Artık 15, yalnızca 2, ancak 2, yalnız 1.

Veri tabanından sınırlama zarflarına şu örnekler verilebilir:

Artık demin başımın altına yerleştirmiş olduğum Arafat dağını yerinde bulamaz ve üstüme bir yorgan gibi örttüğüm sahrayı vücudumdan kaymış duyardım.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.155)

Bu yüzden Atatürk Havalimanı, şimdilik *yalnız* Ayhan’ın farkında olduğu büyük ve çok zengin bir enerji potansiyeline sahip önemli bir mekândı.

(B. U., İ., s.211)

Hava aydınlanacağı yerde iyice karardığını da *ancak* görebildi.

(N.C., A. T., s.58)

Bir akşam rıhtım boyunda *yalnızca* geziniyordum.

(S. F., S., s.29)

Vasili, yüzbaşı tam önüne gelince, *artık* onun kendini gördüğünü anlayınca tabancasını çekti, yüzbaşıya doğrulturken elleri titredi, tabanca yere, taşların üstüne düştü.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.180)

Yukarıda yer alan cümlelerde *artık*, *yalnızca*, *ancak* gibi sözcükler sınırlandırma anlamı taşımakla birlikte, eylemin anlamını sınırlandırmışlardır.

II.1.4.2.5. Yineleme Zarfları: Bu gruptakiler, eylemdeki oluş ve kılışın tekrarlanarak gerçekleştiğini bildiren, gereğinde oluş ve kılışa pekiştirme ve süreklilik işlevi de katan zarflardır. Bu sözcüklerin kullanım sıklığı ise şöyledir: yeniden 6, yine 2 gene 2, tekrar 1.

Veri tabanından yineleme zarflarına şöyle örnekler verilebilir:

Fakat *tekrar* eve kapanmak, ev işi görmek, kaynanamla burun buruna yaşamak hiç hoşuma gitmiyor.

(A. H. T., S. A. E., s. 227)

Hatta bir tarlanın garbı, ötekinin şarkına nispetle, daha ziyade şarkta bulunduğu halde, *yine* garbı diye anılır.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.58)

Onu hiç tanımıyordum, *gene* de etkilenmişim işte; olayın ayrıntılarına son bir kez göz attıktan sonra, bana bakan yüzünü buruşturmamaya çalışarak, gazeteyi önümdeki koltuğun arkasındaki cebe katlayıp koydum.

(N. E, K. G. K., s. 9)

O buz tutmuş sokaklarda *yeniden* dolaşmak, *yeniden* biraz üşümek, ağzımı siyah yün atkımla kapatmak, eski Yahudi mezarlığındaki karmakarışık taşların arasındaki dar, karı erimemiş patikada *yeniden* dolaşmak istiyordum.

(N. E, K. G. K., s.27)

Cemaat hafifçe dalgalandı, Hoca'nın eli *yine* sakalına uzandı, fakat hemen dizinin üzerinde, ötekinin yanına döndü.

(T. B., K. A., s.99)

Ve tekrar başı yastığa düştü, uyudu.

(Y. K.K., A. , s. 22)

Akşama doğru, ilk girdiği eve *gene* girdi, içini korkuya benzer bir şeyler sardı, ben bu evi istemem, dedi, bu ev perili...

(Y. K., F. S. K . A. B., s.16)

II.1.4.2.6. Sebep Bildiren Zarflar: Eylemin nedenini belirten sözcüklerdir.

Veri tabanından sebep bildiren zarfa şu cümle örnek verilebilir:

Selma Hanım kocasından ev sahiplerinin çok zengin olduğunu işittiği vakit *hayretten* donakaldı.

(Y. K.K., A., s. 39)

II.1.4.2.7. Gösterme Zarfları: Gösterme zarfı eylem ve eylemsileri gösterme yoluyla belirler. Bulunan örneklerdeki kullanım sıklığı şöyledir: İşte 11, al 1, bak 1.

Bu zarflara edebî eserlerden şu şekilde örnekler verilebilir:

İşte, bu çok tecrübeli, güler yüzlü, gür sakallı, hacı ve sofı şöhretli ve tatlı dilli adam, oğlunu kurtarmak lâzım geldiği günler, Yıldız'a çıkmayı kararlaştırır ve o, bunu yapmasını iyi bilirdi.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.133)

İşte, böylece, deli eniştemizin memuriyet hayatı her defasında büsbütün duraklayacağı yerde ârızalı seyrine devam ediyorsa bu ancak babasının sayesinde oluyordu.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.134)

İşte, birbirinin peşini bırakmamış felâketler dizisi bu mânasız yanlışlıklarla başladı.

(A. H. T., S. A. E., s.86)

Git diyorum nereye gidersen git, bir coşkuyla bir hastalığı karıştırmayalım, git *işte*, dön geri, hiç yaşamamış olalım, hiç karşılaşmamış.

(S. İ., H. G. B. , s. 91)

Ben de ilkin duyunca inanamadım. Sonra Ankara'dan sordurdum. *Al, işte bak*, ne yazıyor.

(Y. K., F. S. K. A. B., s.61)

Bazı sözcükler de herhangi bir sınıflandırmaya dahil edilememektedir. Örneğin *hele, bile, adeta* sözcükleri durum zarfı olarak değerlendirilmiştir. Bu sözcükleri Korkmaz'ın (2007:1095) söylediği gibi bağlaçlar içerisinde düşünmek daha doğru olabilir. Çünkü bu sözcükler cümleleri birbirine bağlayan ve yüklendikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kurarlar. Bu açıdan bu sözcükler bağlaç olarak düşünülebilir. Bu sözcüklere edebî eserlerden şu örnekler verilebilir:

Hele bir yere göndermeye falan kalkarlarsa mutlaka haberim olacak.

(T. B., K. A., s.355)

Artık sadece düşünmek, anası ve babası ile *bile* konuşmamak istiyordu.

(T. B., K. A., s.65)

Sonunda *âdeta* korkmağa başlamıştı ondan...

(A. H. T., S. A. E., s.104)

Genellikle sorulara karşılık olarak kullanılan *evet*, *hayır*, *yoo*, gibi sözcükler eylemleri, eylemsileri kimi kez olumlu, kimi kez olumsuz biçimde pekiştirir. Kaynaklarda yanıt zarfı olarak belirtilen *evet*, *hayır*, *yoo* gibi sözcükleri Korkmaz (2007:1139), ünlem başlığı altında değerlendirmiştir. Bunlar zarftan çok ünleme yakın görünmektedirler. Bu nedenle bu sözcükleri ünlem olarak değerlendirmek daha doğru olabilir.

Hayır! Böyle Bağdat gibi bir ismin davetini ve onun vereceği vuslatın hazzını duyarak yola çıkmak kim bilir ne lezzetli olmalıdır!

(A. Ş. H. , Ç. E., s.144)

Evet, belki Batı'ya daha geniş bir pencere açılmış olacak, ama bütün kasaba halkı da ayağa kalktı.

(A.A., Ö. Y., s.6)

Yoo, biz o, küçük dağları yarattığından emin, burnu büyük sağlıklılardan değiliz,” diye yanıtladı Meral sessizce.

(E. A., A. O. Ç., s.12)

“*Evet, kesinlikle,*” dedim.

(N. E, K. G. K., s. 37)

Peki, haklısın, böyle düşünmüyorum dedi,” Ka. “ Şimdi sen de mi öyle düşünüyorsun?”

(O. P., K., s.137)

Eğer sözcüğü zaman bakımından koşul gösteren yüklemeleri güçlendirir. *Eğer* sözcüğünü içerdiği anlam ilişkisi ve görevi nedeniyle bağlaç olarak düşünebiliriz

(Korkmaz, 2007:1095). Bağlaçlar sözcükleri, sözcük gruplarını, cümleleri birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir. Bu açıdan *eğer* sözcüğünü de bağlaç olarak düşünmek gerekmektedir. Veri tabanından şöyle örnekler verilebilir:

Eğer doğruysa korkunçtu.

(E. A., A. O. Ç., s.13)

Eğer kırmıyaydım boynumda asılı olarak orduvinde düzenlenen konuk günlerine gidiyor olacaktım hâlâ.

(İ.A., Ö.E. K., s.79)

Örnekleme zarfı olarak belirtilen *meselâ*, *örneğin* gibi sözcükler örnek değerindeki önermelerden, sözcüklerden, söz öbeklerinden önce gelerek öncül kuralı, düşünceyi, kavramı açıklamaya yararlar. *Mesela* ve *örneğin* sözcüğünü bağlaç olarak düşünmek gerekir (Korkmaz, 2007:1095). Çünkü bu sözcükler de cümleleri birbirine bağlar. Bu açıdan bağlaç olarak değerlendirilebilir.

Meselâ benim burada saatlerdir bekletilmem de aynı zihniyetin ürünü...”

(B. U., İ., s.183)

Denilenler doğru ise Akşehir gibi kocaman bir yere dünyanın eksenine niçin dedikodudan başka bir şey, *meselâ* askerlik şubesine veya kaymakamlığa bir emir, bir tamim gelmezdi.

(T. B., K. A., s.77)

Oluşturulan veri tabanındaki zarflar, mevcut dil bilgisi kaynaklarındaki açıklamalarla karşılaştırıldığında birçok zarfın incelenen edebî eserlerde yer aldığı görülmektedir. Bu örneklerle durum zarflarının anlamsal sınırları konusundaki sorunlar örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak anlamsal açıdan pek çok sözcük bir sınıfa dahil

edilememektedir. Örneğin bazı sözcükler niteleme ve ölçü zarfları ile karışmaktadır. Aşırılık zarfı olarak düşünülen *ta* sözcüğü gösterme zarfı olarak belirtilmiş, *büsbütün*, *dümdüz* gibi sözcüklerin de durum zarfı olduğu söylenmiştir. Kaynaklarda bunlara benzer pek çok ayrılık vardır. Bu çalışmada ise durum zarflarıyla ilgili örnekler verilerek bu zarfların anlamsal sınırlarıyla ilgili karışıklık açıklanmaya ve durum zarfları belirginleştirilmeye çalışılmıştır.

II.1.5. Soru Zarfları

Soru zarflarının kullanım sıklıkları şöyledir: Nasıl 48, niçin 38, neden 27, niye 20, ne zaman 15, hani 6, ne 2, nereye 1.

Veri tabanından bu sözcüklerin kullanılması ile ilgili şöyle örnekler verilebilir:

Niçin, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün hikâyesini bu uzak hâtıralarla ağırlaştırdım?

(A. H. T., S. A. E., s.51)

Ne dolaşp duruyorsunuz hâlâ ortalıkta?

(A. A., Ö. Y., s.3)

Belgin bu konuya *nasıl* geldiklerini anlamak için vakit kazanmak üzere başını salladı.

(B. U., İ., s.7)

Niye seni bu kadar korkutuyor bu manzara?" diye sordu.

(O. P., K., s.144)

Niye konuştuğunu düşündü Kerem, hep anlamıştı gece boyu.

(S. İ., H. G. B., s.80)

Nasıl tutabilirim. Bizi çok mağdur ettiler.

(Y. K., F. S. K. A. B., s.28)

Niçin daima biz teslim olacağız ve siz teslim alacaksınız? *Niçin* sizin yalvarışlarınızda bile bir tahakküm, bizim reddedişlerimizde bile bir aciz bulunacak?

(S. A., K. M. M., s.99)

Onlar da deli mi, bizi *nasıl, niçin*, hangi sebeple gönderirlermiş Yunanistan'a?

(Y. K., F. S. K. A. B., s.56)

Yukarıda verilen soru zarfı örnekleri soru zarfının tanımında verilen “eylem, eylemsilerle, sıfatlarla ve zarflarla ilgili soruları sağlayan sözcüklerdir.” tanımına uygun görünmektedirler. Bu soru sözcüklerinin yanı sıra Bilgegil (1984:217), *ha* sözcüğünü soru zarfı olarak değerlendirmiştir. Veri tabanından şu cümle örnek verilebilir:

Ne zaman büyüyeceksin sen *ha*?

(İ.A., Ö.E. K., s. 76)

Yukarıda verilen örnekte *ne zaman* sözcüğü soru zarfı görevinde, *ha* sözcüğü ise cümlede soru anlamı taşımamaktadır.

Bazı dilciler diğer dilcilerden farklı olarak niteleme ve durum zarfları olarak değerlendirilen *acaba* sözcüğünün soru zarfı olabileceğini belirtmiştir (Bilgin, 2006:285; Bilgegil, 1984:217). Aşağıda veri tabanından alınan örneklerde de *acaba* sözcüğünün kullanımı gösterilmektedir.

Acaba hasta mı?

(A. H. T., S. A. E., s.200)

Acaba anneleri sağ olsaydı birbirini bu kadar severler miydi? diye düşündüm.

(A. H. T., S. A. E., s.287)

Yukarıdaki örneklerde soru anlamını sağlayan *mi* soru ekidir. *Acaba* sözcüğü ise durum zarflarının alt başlıklarından olan olasılık zarfları içerisinde düşünülebilir.

Bazı dilciler de *hani* sözcüğünü soru zarfı olarak kabul etmişlerdir. Bu sözcük içerdiği soru anlamından dolayı soru zarfı olarak düşünülebilir (Atabay vd.,1983:114; Korkmaz, 1992:139; Bozkurt,1995:288; Hengirmen, 1998:165; Gencan, 2001:471; Çatıkkaş, 2001:152; Özkırımlı, 2002:210; Eker, 2005:396; Bilgin, 2006:280). Veri tabanından şu cümleler örnek verilebilir:

Hani çok beğenmiştin?

(A. H. T., S. A. E., s.147)

Hani bir daha karşıma çıkmayacaktın? Hani söz vermiştin?

(O. K., M., s. 41)

Anlamına göre zarflar değerlendirildiğinde zarfların alt türlerine hangi zarfların dahil edileceği konusunda birtakım sorunlar olduğu saptanmıştır. Bunlar yer-yön, zaman zarflarında, ölçü zarflarında, niteleme, durum ve soru zarflarında karışımıza çıkmaktadır. Eylemin veya eylemsinin anlamını zaman yönünden bildiren sözcükler zaman zarfı olmaktadır; fakat niteleme zarflarında gösterilebilecek *ansızın*, *apansızın* gibi sözcükler zaman zarfı olarak değerlendirilmiştir. Bu tür sınıflandırmalar anlama bakılarak yapılmalıdır. Ölçü zarflarında da benzer sıkıntılar karışımıza çıkmaktadır. *Ta* sözcüğü durum zarflarında gösterme zarfı olarak belirtilmiş, ancak bu çalışmada aşırılık anlamı taşıdığı için aşırılık zarfı olarak düşünülebileceği söylenmiştir. Durum zarflarında *bile*, *adeta*, *hele* gibi bazı sözcüklerin de sözcük türleri sınıflandırmasında hangi gruba dahil edileceği konusunda da bazı şüpheler vardır. Durum zarfı olarak gösterilen bu sözcüklerin ünlem ve bağlaçlardan kesin çizgilerle ayrılamadığı saptanmıştır. Soru zarflarında ise *acaba* sözcüğünün hangi alt türe dahil edileceği konusunda farklı görüşler vardır. Yapılan değerlendirmede ise içerdiği olasılık anlamından dolayı durum zarfları içerisinde ele alınabileceği söylenmiştir.

II.2. Yapısına Göre Zarflar

Dilciler zarfları yapısına göre yalın zarflar, türemiş zarflar, bileşik zarflar, sözcük öbeği biçimindeki zarflar, deyimleşmiş zarflar olarak ele almışlardır. Bu açıklamalarla veri tabanındaki zarfların karşılaştırılması yapılarak kaynaklardaki bilgiler alt başlıklar halinde değerlendirilecektir.

II.2.1. Yalın (basit) Zarflar: Bu zarflar ek almadan yalın halde bulunurlar.

Veri tabanından yalın zarflar için şu örnekler verilebilir:

Oysa gelip kaldırımın kıyısına dikildikten hemen sonra yaktığı sigarasını *yeni* yarılmişti, *bazen* dudakları arasında unuttuğu cigara eriyip külleniyordu kendiliğinden.

(N.C., A. T., s.5)

Kadın *geç* de olsa anlamıştı.

(O. K., M., s. 11)

Hiç gereği yokken, ilikli yakasını kontrol etti.

(O. K., M., s. 23)

Sabah daha şehir *yeni* uyanırken yağın kara aldırmadan Atatürk Caddesi'nden aşağıya gecekondular mahallerine, Kars'ın *en* fakir semtlerine, Kaleiçi mahallesine doğru hızlı hızlı ilerliyordu.

(O. P., K., s.15)

Bu şüpheleri *derhal* kafamdan kovdum.

(S. A., K. M. M., s.90)

II.2.2. Türemiş Zarflar: Bu zarflar çekim ekleri ve yapım ekleri olarak oluşturulurlar.

II.2.2.1. Addan Türemiş Zarflar

Yer-yön zarfları yön gösterme eki olan +gArU ekini aldıklarında türemiş olurlar. Ancak eski Türkçe metinlerinde yön gösterme işlevinde kullanılan bu ek günümüzde kullanılmamaktadır. Bu ek kalıplaşmış olarak bulunur (Korkmaz, 2000:6). +A, +DA, +DAn ekleri zaman sözcüklerine getirildiğinde zaman zarfı yaparken bu ekler yer-yön zarflarını adlaştırırlar. Ancak bazı dilciler yer-yön bildiren sözcüklerin ad durum ve iyelik eki aldıklarında da yer-yön zarfları olabileceğini belirtmişlerdir (Deny, 1941:243:245; Atabay vd., 1983:101; Banguoğlu, 1986:374; Koç, 1990:151; Bozkurt, 1995:284; Hengirmen, 1998:163; Özkırmı, 2002:210; Ediskun, 2005:277). Bu şekilde oluşturulmuş sözcükleri zarf olarak değerlendirmek yanlış olur. Çünkü yer-yön zarfları sadece yön gösterme ekini alırlar Ancak bu ek günümüzde kullanılmamaktadır. Ad durum eklerinden olan +A, +DA, +Dan ve +I eklerini aldıklarında ad işlevindedirler. Söz diziminde ise dolaylı tümleç, nesne ya da yüklem olurlar. Örneğin “Koşarak içeriye döndü, merdivenleri ikişer ikişer çıktı, pencereye geldi oturdu, gözlerini başörtüsüne dikti.” Cümlesindeki *içeriye* sözcüğü söz diziminde dolaylı tümleç görevindedir. Bu açıklamaya uygun olarak veri tabanından şöyle örnekler verilebilir:

Belki de çıkar ve iktidar ağları örmüşlerdi aralarında ve *dışarıdan* kimseyi kabul etmek istemiyorlardı.

(E. A., A. O. Ç., s.281)

Vasili pencereye yaklaşınca yüzbaşığı gördü, hemencecik de *geriye* çekildi.

(Y. K., F. S. K. A. B., s.179)

Aşağıya ağır ağır sivri kayalara tutunarak iniyordu.

(Y. K., F. S. K. A. B., s.175)

Koşarak içeriye döndü, merdivenleri ikişer ikişer çıktı, pencereye geldi oturdu, gözlerini başörtüsüne dikti.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.125)

Yukarıda verilen örneklerde yatık harfli yazılan sözcükleri yer-yön zarfı olarak değil; ad olarak belirtmek gerekir. Çünkü yer-yön zarfları ad durum eklerini aldıkları zaman adlaşır. Söz diziminde dolaylı tümleç (yer tamamlayıcısı) ya da nesne olurlar.

Zaman zarflarında +DAn ve +A eki türemiş zaman zarfı yapmaktadır. Buna uygun olarak veri tabanından şöyle örnekler verilebilir:

Çünkü çocuklar, *çoktan* bütün ilçeye yaymışlardı Hasib'in sahnedeki görevini.

(A. A., Ö. Y., s.14)

Yukarıdaki örnekte *çoktan* sözcüğü ölçü zarfı olan çok sözcüğüne +DAn çıkma durum ekinin getirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu duruma *birazdan* sözcüğü de örnek verilebilir.

Akşama bana geleceğini umdum.

(A. H. T., S. A. E., s.365)

Yukarıda verilen örnekte *akşama* sözcüğü +A yönelme ekini aldığı halde zaman zarfı olmaktadır. Eylemin zamanını bildirmekte, adlaşmamaktadır. Fakat +A ekini alan yer-yön bildiren sözcükler adlaşmakta, zarf olarak değerlendirilmemektedir.

Veri tabanından addan türemiş zarflar için başka şöyle örnekler verilebilir:

Kale aydınlanıyordu *sonra* ve çok garip bir aydınlıktı bu; hiçbir yer ışımadan, kahvaltı edilen küçük kahve, süt evi bomboştu, kapatılmış dev şemsiyeleriyle, çarşı bomboştu, kıyı bomboştu, *gündüzün* yitip giden kargalar daha Kale'deydi.

(S. İ., H. G. B. , s. 30)

Sabahleyin otobüsle doğru İstanbul...

(S. İ., H. G. B. , s. 36)

Şimdi sanki *saatlerce* hayatın anlamından konuşulacaktı.

(S. İ., H. G. B. , s. 67)

İlkin ay ışığı silindi.

(S. İ., H. G. B. , s. 99)

Ne münasebet. Böylece, daha *günlerce aylarca* yürüyebilirim.

(Y. K.K., A. , s. 245)

Yarın hiç olmazsa *ikindiye* kıyıya kasabaya ulaşmalıydı.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.18)

Biz de *günlerdir* hep seni düşünüyor, hep seni konuşuyorduk.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.70)

Geceleri yattığı zaman bahse girerim ki, kalabalık meydanlarda sabahlara kadar söylev çekiyor.

(A. İ., Z. B. B., s.76)

Nasıl ettim *demincek*?

(A. A., Ö. Y., s.16)

Genç kadın, ağır ve derin uykusunun içinden *heyecanla* uyandı.

(Y. K.K., A. , s. 21)

Selma Hanım kocasından ev sahiplerinin çok zengin olduğunu işittiği vakit *hayretten* donakaldı.

(Y. K.K., A. , s. 39)

II.2.2.2. Eylemden Türemiş Zarflar

Bazı zarflar eyleme bir yapım eki getirilerek oluştururlar. Bunlara şöyle örnekler verilebilir:

Ancak sonraları bunlar bana nafile bir bekleyişin yorgunluklarıyla bezgin ve yaşlanmış kızlar gibi, için için bir şeyler beklemekten *üzgün* gelmişti.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.29)

Hemen Neslihan'a koşar, kapıyı vurursa da doçentinin zihnini her zaman hocanın varsayımlarına *açık* ve *hazır* bulacağından hiç kuşku duymadığı için- Neslihan'ı hâlâ öğrencisi olarak gördüğünden olmalı- yanıtı beklemeden içeri dalardı.

(E. A., A. O. Ç., s.82)

Bazı zarflar da eyleme çeşitli ulaç ekleri getirilerek oluşturulur. Bunlara veri tabanından şöyle örnekler verilebilir:

Böylelerine *kınayarak* değilse bile, herhalde *acıyarak* bakılıyordu.

(Y. K.K., A. , s. 163)

Karşı dağların ardı *aydınlanınca* deniz menevişlendi.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.9)

Pencerelerden birinin önüne *gelince*, değirmen duvarlarının ne kadar kalın olduğunu anladı.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.11)

Yüzleri, elleri kan içinde kalmış, *öldürürcesine* birbirlerine *vurup* duruyorlar.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.82)

Kapı *kapanalı* daha üç beş dakika *olmadan* tekrar çalınmış.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.42)

Gece erkenden *yatılmışken* sabahları insan kendini zorlamaz, gözlerini yorgun bir uykudan birer birer açar, fakat yine uykusu gelmiş gibi esner, gerinir, yavaş yavaş, perde perde açılır, uykusundan esneye gerine çıkar ve içine sinmiş rüyalardan hafif hafif sıyrılırdı.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.62)

Yukarıda verilen örneklerde eylemlere ulaç eki getirilerek niteleme ve zaman zarfı yapıldığı görülmektedir. Bu ekler sözcüğü zarflaştırmakta ve geçici zarf işlevi görmektedirler.

II.2.3. Bileşik Zarflar

Zarfların bir kısmı da sözcüklerin birleştirilmesiyle oluşmuştur. Veri tabanından bileşik zarflar için şöyle örnekler verilebilir:

Asrımızın belki en büyük, en faydalı müessesinin, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün onun gözlerinde *birdenbire* beliren bir parıltıdan bugünkü yahut dünkü haline gelişini gün gün hayatımın bir parçası gibi yaşadım.

(A. H. T., S. A. E., s. 10)

Elbette *böyle* olmaması lâzımdı.

(A. İ., Z. B. B., s.39)

Birazdan, Yankoviç gelecek, Prefectur'e gidecekler.

(A. İ., Z. B. B., s.143)

Pireyi deve yapmakta üstüne yoktur,” demişti kocası, “neden her şeyi dönemle ve kuşaklarla açıklamaya çalışıyorsun? *Niçin* bireysel sorumluluğu hep göz ardı ediyorsun?”

(E. A., A. O. Ç., s.32)

İnsan ihtiyaten yanında daima ufaklık para bulundurmalı, bir fakire *acıyıverince* derhal sadaka vermeliydi.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.40)

II.2.4. İkileme Biçiminde Olan Zarflar

Genelde dil bilgisi kaynaklarında sözcük öbeği olarak belirtilen ikilemelerle oluşturulmuş zarfları sözcük öbeklerinden ayrı düşünmek gerekir. İkileme ile oluşturulmuş zarflar kalıplaşmış zarflar olarak da düşünülebilir. Çünkü bunların bir kısmında ikilemeyi oluşturan birimlerden birisi kaldırılınca anlamını yitirmektedir. Bu tür zarflar için veri tabanından şöyle örnekler verilebilir:

Bilmem ne kadar zamandan beri, belki kendimi *bildim bileli*, onların anlaşmazlıklarını *duya duya* ve aralarında birbirlerine hiddet ve infial ile cevap veren seslerini *işite işite* bu hâle ben bile alışmıştım.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.108)

Kocaman evler, ağaçlar, insanlar *geri geri* yürüyordu.

(L. T. , S. A. Ö. , s. 65)

Yukarıdaki cümlede *geri geri* ikilemesinden *geri* sözcüklerinden biri kaldırılınca anlam bozulmaktadır. Bu durum diğer örneklerde de ortaya çıkmaktadır.

Erkeklerin uzun saçlarını at kuyruğu yaptığı ya da saçlarını tümünden traş ettirdiği iki zıt erkek saç modasının *yan yana* kullanıldığı ‘özgür zamanlar yüzyılı’na çoktan girilmişti.

(B.U., İ., s.289)

Akşamleyin gün *battı batacak* kapı çalındı.

(Y. K., F. S. K. A. B., s.280)

Niçin gitti onu bilemem ya, herkes bilir, bütün bir ada halkı bilir, o *gece gündüz* memleketi üstüne Rumca, Türkçe türküler söyler, memleketinin hasretinden ölür geberirmiş.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.293)

O gün bütün adayı *akşamdan sabaha, sabahdan akşama* kadar didik didik etmiş, kuş yuvalarına bile bakmış bir iz bulamamıştı.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.163)

Koşarak içeriye döndü, merdivenleri *ikişer ikişer* çıktı, pencereye geldi oturdu, gözlerini başörtüsüne dikti.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.125)

Yemekten önce üstüne başına çeki düzen verme bahanesiyle hemen odasına çıktı, paltosunu çıkardı ve küçük masaya oturup *hızlı hızlı* yazdı.

(O. P., K., s.119)

Bir gün, akşamüstü, istasyona Sergievi arasındaki tenha yolda *ağır ağır* yürüyor Ankara'nın harikulade sabahlarını *doya doya* içime çekerek ruhumda nikbih (geçici) bir hava yaratmak istiyordum.

(S. A., K. M. M., s.12)

Dışarda kar hiç dinmeyecekmiş gibi *sessiz sessiz ve lâpa lâpa* yağıyor, Küçük Ağa ise yalnız kaldığı odasında Kur'an okuyordu.

(T. B., K. A., s. 256)

Sanki gölgeden yapılmış gemiler gibi, *sallana sallana* sessizce geçerler...

(A. Ş. H. , Ç. E., s.152)

Kara Tepe'den aşağı inip *ağlaya ağlaya* tarlalara girdi.

(L. T. , S. A. Ö. , s. 63)

Yukarıda verilen cümlelerde tekrarlarla oluşturulmuş zarf örnekleri görülmektedir. Bu şekilde bulunan zarfları sözcük öbekleri içerisinde değerlendiren bir yaklaşım vardır (Korkmaz, 2007:476-489); ancak böyle zarfları sözcük öbeği olarak düşünmemek gerekir. Tekrarlar ve ikilemeler tek bir sözcük gibi değerlendirildiğinden ayrı bir öbek olmamaktadır (Gökdayı, 2008:9).

II.2.5. Sözcük Öbeği Biçimindeki Zarflar

Dilciler zarfların bir kısmının da sözcük öbeği biçiminde olduğunu söylemişlerdir. Bazı dil bilgisi kaynaklarında sözcük öbeği biçiminde olan yer-yön zarflarından söz edilmiştir (Gencan, 2001:451; Kükey, 2003:324; Ediskun, 2005:278; Korkmaz, 2007:498). Bu biçimde oluşturulmuş zarflara şöyle örnekler verilebilir:

Bugün Vali konağı olduğundan çok sıkı korunan binaya hiç sokulmadan sağa, *parka doğru* kıvrılıp ilerledi Ka.

(O. P., K., s.164)

Yıldız Hanım tahtında hafifçe *öne doğru* eğildi.

(E. A., A. O. Ç., s.65)

Bazı dilciler sözcük öbeği biçimindeki zaman zarflarından da söz etmişlerdir (Atabay vd.,1983:100; Bilgegil, 1984:217; Bozkurt, 1995:281; Hengirmen, 1998:162; Gencan, 2001:449; Kükey, 2003:315; Korkmaz, 2007:498; Ediskun, 2005:276; Eker, 2005:395; Bilgin, 2006:266). Edebî eserlerden bu şekilde oluşturulmuş zarflara şu örnekler verilebilir:

Geçici de olsa bu parmaklık, evime *çoktan beri* görmediğim bir rahatlık ve genişlik getirmişti.

(A. H. T., S. A. E., s.54)

Pazar kurulduğu günler üç kez iner alana: sabah derse başlamadan, *öğle tatilinde*, bir de işte *bu saatlerde*, akşamüstü.

(A. A., Ö. Y., s. 45)

Birdenbire, yattığı yerden, *deminden beri* ısıkları kolladığını; “Şimdi sağdaki şimdi soldaki !” diye tahminler yaptığını ayırımsadı.

(A. İ., Z. B. B., s.16)

Öğleye doğru, Ka, gazeteci Serdar Bey’den ayrılıp Halkların Eşitliği Partisinin ve Azerilerin önde gelenleriyle görüştükten sonra iri taneli karı altında tek başına dolaştı.

(O. P., K., s. 24)

Sabaha kadar şurada, karşığı koltukta *yarım saat kadar* uyudum.

(N.C., A. T., s.183)

Uzun bir yolculuğa çıkacakmışım gibi hazırlandım ve birinin gelip beni almasını bekledim *sabaha dek*.

(İ.A., Ö.E. K., s. 192)

Alacüveklilerin arasını bulmaya gelen Sığgınlı üç ihtiyar ellerinde üç kara torbayla ilk gün *akşama kadar* köyün içinde dolaştılar.

(L. T. , S. A. Ö. , s.19)

Kara düş görüyordu sanki. Sulara gömülüyordu bu çiçekler, *geceye değgin* her şey sulara gömülüyordu.

(S. İ., H. G. B. , s. 99)

Alacüvekliler köyün toprağını bu hayırsız ottan temizlemek için *üç gün üç gece* yaprak yakıp kök söktülirse de çare etmedi.

(L. T. , S. A. Ö. , s.20)

Bazı dil bilgisi kaynaklarında ölçü zarflarının sözcük öbeği biçiminde de yer alabileceği söylenmiştir (Kükey, 2003:322; Gencan, 2001:466; Korkmaz, 2007:521; Ediskun, 2005:281; Eker 2005:396; Bilgin, 2006:268). Veri tabanından bu biçimde olan ölçü zarflarına şu örnekler verilebilir:

İstanbul halkını *o kadar* şaşırtan, düşündürten ve aynı zamanda güldüren sloganlarının Nuri Efendinin bu naklettiğim cümlelerinden doğduğunu derhal ilâve edeyim.

(A.H. T., S. A. E., s.33)

Niye seni *bu kadar* korkutuyor bu manzara?" diye sordu.

(O. P., K., s.144)

Belgin bu sözleri önce kendi iç sesinin bir devamı sandı ama saatlerdir yanındaki koltukta hiç konuşmadan yolculuk yapan ve en başından beri “ bu yaşta nasıl *bu kadar* güzel kadın olunur” diye hayranlıkla düşündüğü kadın yolcu, şimdi başını çevirmiş, hülyalı bir sesle anlatıyordu.

(B. U., İ., s.4)

Aşağı yukarı yaz kış pencereyi açık bırakırdım.

(S. F., S., s.39)

Ölüm bazen *o denli* çabuk gelmiyor.

(A. A., Ö. Y., s.2)

Bazı kaynaklarda niteleme ve durum zarflarının da sözcük öbeği biçiminde bulunabileceğinden söz edilmiştir. Veri tabanından bu şekilde oluşturulmuş zarflara şöyle örnekler verilebilir:

Halbuki beğendiği bir heykeli saatlerce keyifle seyredebilen, *tek başına* oturup bir opera aryasını *huşu içinde* dinleyen, bir resmin içindeki hikâyelerde kaybolan ya da bir romanı başka metinlerle ilişkiler kurarak bulmaca çözer gibi hazla okuyan Belgin seyirciye gereksinmeden kendisine yetebiliyordu.

(B.U., İ.,s.224)

Haydar'ın ikametgâhına yaklaşırken ve hocası *o küçük bir çocukmuş gibi* yanağını okşarken, Neslihan sükûna ermekten çok uzaktı.

(E. A., A. O. Ç., s.112)

Merdivenleri *bir keklik gibi* sekerek iniyordu.

(Y. K.K., A. , s. 229)

Bazı kaynaklarda soru zarflarının sözcük öbeği biçiminde bulunduğu belirtilmiştir (Bilgin, 2006:280; Eker, 2005:396; Ediskun, 2005:283; Korkmaz, 2007:523; Kükey, 2003:327; Özkırmı, 2002:210; Çatıkkaş, 200:152; Gencan, 2001:470-471; Hengirmen, 1998:165; Bozkurt, 1995:288; Koç, 1990:161; Bilgegil, 1984:217; Atabay vd., 1983:114). Bu şekilde oluşturulmuş zarflara şöyle örnekler verilebilir:

Sabaha *ne kadar* kaldı acaba?

(A. İ., Z. B. B., s.12)

Bundan haz duyduğumu ilkin *ne zaman* anlamıştım?

(A. A., Ö. Y., s.180)

Ne zaman ve *ne çabuk* uyudu bu kadın?" diye hayretler içinde kaldı.

(A. U., İ., s.16)

Beni burada mı beklediniz? *Ne zamandan beri?* dedi. “ Bir saatten beri”

(S. A., K. M. M., s.110)

Birden durdu: Gecenin bu ileri saatinde *ne için* aydınlıktı şu köşe başındaki yıkıldım yıkılacak evin alt kat penceresi? *Ne için* uyumamışlardı hâlâ birtakım fakir vatandaşlar?

(O. K., M., s. 9)

Çanakkale'den buraya, Sarıkamış'a Allahuekber dağına, bu keskin kayalıklara, yeraltına, evleri yeraltına oyulmuş köylere *ne zaman* gelmiş, *ne zaman* kar yağmaya başlamış, *ne zaman* ordu bozulmuş yüz geri etmiş hiç mi hiç anımsamıyordu.

(Y. K., F. S. K . A. B., s. 230)

Bazı kaynaklarda sözcük öbeği biçiminde olan zarfların bir kısmının kalıplaşarak deyimleştiği belirtilmiştir. Veri tabanından deyimleşmiş zarflar için şu örnekler verilebilir:

Sonra da kendimi *ele vermeden* çıkarım sınıftan.

(A. A., Ö. Y., s.23)

İkide bir yatağında silkiniyor, onu sabahleyin kahvaltıda bir kere daha göreceğime seviniyordum.

(A. H. T., S. A. E., s.357)

Çoğu kaynakta bu şekilde oluşturulmuş zarf öbekleri zarf olarak adlandırılrsa da bunları zarf sözcük türü belirtmek zarfın yapısal sınırları açısından bir karmaşa doğurmaktadır. Eğer zarf görevli bir sözcük türü ise sıfatlar, adlar, zamirler gibi tek sözcükten oluşması gerekir. Bu biçimde oluşturulmuş zarfları zarf tümleçleri olarak değerlendirmek gerekir.

Yapısına göre zarflar değerlendirildiğinde kaynaklarda zarfların yapısı ile ilgili bazı sonuçlara ulaşılmış, çeşitli çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Zarflar genelde kaynaklarda basit, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği biçiminde olarak düşünülmüştür. Bu

çalışmada ise zarfların yapısına göre basit, türemiş, bileşik, ikilemelerle kurulmuş zarflar olarak değerlendirilmesi gerektiği önerilmiştir.

İlk olarak basit zarfların ek almadığı söylenmiş, bu şekilde oluşturulan zarflara *geç*, *hiç*, *derhal* gibi sözcükler örnek gösterilmiştir. Türemiş zarfların ise yer-yön zarfı ile zaman zarflarının aldıkları bazı ekler açısından karşılaştırmaları yapılmıştır. Yer-yön zarflarının ad durum eklerinden +A, +DA, +DAn ve +I ekini aldığından adlaştığından söz edilmiş, zaman zarflarının ise +A ve +DA ve +DAn ekini aldığından türemiş zaman zarfı yaptığı belirtilmiştir. Bu açıklamaya ilişkin *akşama* sözcüğü türemiş zaman zarfı olarak gösterilmiş, *yukarıya* sözcüğünün ise yer adı bildiren sözcük ve söz diziminde dolaylı tümleç olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra türemiş zarfların addan türemiş ve eylemden türemiş olmak üzere iki şekilde olduğu söylenmiştir. Bileşik sözcüklerle oluşturulmuş zarfların ise *akşamüzeri*, *böyle birazdan*, *nasıl* gibi sözcüklerle oluşturulduğu açıklanmıştır. İkilemelerle kurulan zarfların da kaynaklarda sözcük öbeği olarak belirtildiğinden; fakat bu çalışmada ikileme ile oluşturulmuş zarflar başlığı altında ele alınması gerektiğinden söz edilmiştir. İkilemeyle oluşturulmuş zarflara ise *geri geri*, *birer birer* gibi ikilemeler örnek verilmiştir. Sözcük öbeği biçiminde olan zarfların da zarf tümleci olarak değerlendirilmesi gerektiği önerilmiştir.

III. BÖLÜM ZARFLAŞTIRMA

Türkiye Türkçesinde aslen zarf olan sözcükler sayılacak kadar azdır (Korkmaz, 2007:451; Ediskun 2003:273). Bu nedenle, dil konuşucularının zarf ihtiyacını karşılamak için ya adlar veya ad soylu sözcükler zarf olarak kullanılmakta ya da bazı sözcüklere çeşitli ekler getirilerek zarfa dönüştürülmektedir. Dil bilgisinde, bu dönüşüm süreci zarflaştırma olarak adlandırılabilir. Bir sözcük türü olarak zarfların anlaşılıp açıklanabilmesi için, bu zarflaştırma sürecinin ayrıntılı bir biçimde betimlenmesi yararlı olacaktır. Zarflaştırma anlatılırken önce dil bilgisi kaynaklarındaki örnekler, ardından veri tabanındaki örnekler aktarılacaktır. Bu bölümde sırasıyla adların ve ad soylu diğer sözcüklerin zarflaştırılması, ardından çeşitli türdeki sözcüklerin eklerle zarfa dönüştürülmesi sonra da sözcüklerin birleştirilerek zarflaştırılması üzerinde durulacaktır. Zarflaştırma süreci Özmen'in (1999:120) önermiş olduğu terimlerden yararlanarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Özmen'in (1999:120) zarf oluşumu ile ilgili terim önerileri şöyledir: "... her zaman zarf olarak kullanılan kelimelere zarf, geçici olarak zarf görevinde kullanılan kelimelere zarfımsı, zarf görevinde kullanılan kelime gruplarına da zarflık demek, zarf çeşitleri arasındaki farklılıkları ortaya koymak bakımından yararlı olacaktır." Ancak bu çalışmada zarf ve zarfımsı terimlerinden yararlanılacak, "zarflık" grubu içerisinde değerlendirilen kelime grupları bu çalışmada zarf tümleçleri olarak düşünüldüğünden ve biçim bilgisinin konusuna girmediğinden bu terim kullanılmayacaktır.

Özmen (1999:120) aslen zarf olarak kullanılan sözcükleri zarf grubu altında değerlendirmiştir. Bulak (2002), Özmen'in bu teriminden yararlanarak bu tür sözcüklere *şimdi, artık, sonra, hâlâ, hiç, sanki, bugün, önce, niye, böyle, hemen, galiba, daha, ansısın, belki, biraz* gibi sözcükleri örnek vermiştir.

III.1.Adların veya Ad Soylu Sözcüklerin Zarf Olarak Kullanılması

Türkiye Türkçesinde başka sözcüklerin zarf olarak kullanılabilmesi etkin bir zarflaştırma değişimini göz önünde bulundurmaya zorunlu kılmaktadır. Türkiye Türkçesindeki sözcük türü geçişlerinin daha ayrıntılı bir şekilde betimlenebilmesi için bu değişimin açıklanması gerekmektedir. Bunun için öncelikle dilcilerin bu konudaki görüşleri ve verdikleri örnekler aktarılmalıdır.

Zarfların ayrı bir sözcük türü oluşturmadığını düşünerek onları görevli sözcükler başlığı altında incelemeyi uygun gören dilciler zarfları ad soylu sözcüklerin bir alt grubu olarak düşünmektedirler (Deny, 1941:235; Ergin, 1983:258; Paçacıoğlu, 1987:76; Çatıkkaş, 2001:150; Kükey, 2003:310; Korkmaz, 2007:451). Örneğin Deny (1941:235), zarfların adlardan ve sıfatlardan kesin bir şekilde ayrıştırılamayacağını belirtmiştir. Zarfları görevli sözcük olarak kabul eden bazı dilciler de zarfların, zaman, yer, hal ve miktar adları olduğunu, zarfın sözcük gruplarında, sıfatın, eylemin ya da başka bir zarfın mânâsını değiştiren isimlere verilen ad olduğunu söylemişlerdir (Ergin, 1983:258; Paçacıoğlu, 1987:76). Çatıkkaş (2001:150), ise zarfın yer, zaman, miktâr, hâl (durum) bildiren adlar olduğunu, zarf olan sözcüklerin, bir sıfat olan sözcüğün, bir eylemin veya bir ortacın önüne geçerek onların anlamlarını değiştirdiğini ifade etmiştir. Kükey (2003:310) de bütün zarfların aslında birer ad olduğunu söylemiştir. Korkmaz (2007:451), Türkiye Türkçesinde aslında zarf olan sözcüklerin sayılabilecek kadar az olduğunu, zarfların genellikle ad, sıfat, zamir gibi öteki sözcük sınıflarından alınan sözlerle kurulduğunu, bu açıdan bunların yalın durumları ile aslında birer ad olduğunu, bir ada, bir sıfata zarf niteliği kazandıran şeyin, onların dildeki kullanılış biçimleri ve yüklendikleri görevler olduğunu söylemiştir. Kornfilt (1997:461-462), genelde sıfat olarak kullanılabilen herhangi bir sözcüğün aynı zamanda zarf olarak da kullanılabileceğini belirtmiştir.

Türkçede bir sözcüğe ad, sıfat ve zarf niteliği kazandıran söz dizimsel yeri ve ilişkili olduğu sözcüktür. Örneğin “O sınıfın en güzeliydi” cümlesinde *güzel* sözcüğü ad; “O güzel bir kızdır” cümlesinde *güzel* sözcüğü adı nitelediği için sıfat; “Çok *güzel* konuşur” cümlesinde *güzel* sözcüğü ise eylemi nitelediği için zarf görevindedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ad soylu birçok sözcük söz diziminde zarf olabilmektedir. Özmen (1999:120), çalışmasında bu şekilde kullanılan yapıları *zarfımsı* grubu altında değerlendirmektedir. Bu sözcük türü geçişleriyle zarfların nasıl oluştuğunu açıklamak için zarfın alt türlerindeki örneklerin incelenmesi yararlı olacaktır.

III.1.1. Yer-yön Zarfları

Yer yön zarfları eylemlerin veya eylemsilerin bildirdiği, iş, oluş, kılış ve hareketin nerede veya nereye doğru gerçekleştiğini bildiren zarflardır. Yer-yön adlarının zarf olarak nitelendirilebilmesi için yer-yön zarflarının tanımında verilen özellikleri taşıması gerekmektedir. Yani eylemlerin, eylemsilerin iletmediği, iş, oluş, kılış ve hareketin nerede veya nereye doğru gerçekleştiğini bildiren sözcükler yer-yön zarfı olarak sınıflandırılabilir. Dilcilerin dil bilgisi kitaplarında vermiş oldukları örneklerden yola çıkarak adların ve ad soylu sözcüklerin zarf olmasına şöyle örnek verilebilir:

“Kadın, zarfı bir süre siyah örtünün altında tuttu, sonra *geri* uzattı.”(Bilgin)

Bu cümlede *geri* sözcüğü yer-yön zarfı olarak kullanılmıştır. Ancak, yer-yön zarfı olarak kullanılan *geri*, *ileri*, *dışarı*, *yukarı*, *aşağı* gibi sözcükler başka türlerde de olabilmektedir. Bu duruma şöyle örnekler verilebilir:

“*İleri* ulusları yakalamak zorundayız teknolojide. .”(Kılıç)

“*Aşağı* kata taşınacağız.” .”(Kılıç)

Bu cümlelerde *ileri* ve *aşağı* sözcükleri adı nitelemekte ve sıfat olmaktadır.

“*İleride* duralım. .”(Kılıç)

Dışarıya çıkmayalım. .”(Kılıç)

Yukarıdan gürültüler geliyor.”(Kılıç)

Bu cümlelerde ise *ileride, dışarıya, yukarıdan* sözcükleri ad görevindedirler. Bu durumda yer-yön bildiren sözcükler her zaman zarf olur demek yanlıştır. Bu sözcüklerin zarf olabilmesi ilişkili oldukları diğer sözcüklere bağlıdır.

İstanbul’dan Aşkale’ye gönderilenler ise nedense çarçabuk *geri* dönmüşlerdi.

(A. A., Ö. Y., s.19)

Salih ne *yukarı* çıkabiliyor, ne de *aşağı* inebiliyordu.

(T. B., K. A., s.20)

Bir aralık pencereyi açarak *dışarı* bakacak olduk.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.164)

İçeri her girene merhaba diyordu.

(A. A., Ö. Y., s.137)

Yukarıdaki cümlelerde zarf olan sözcükler iş, oluş, kılış ve hareketin nerede veya nereye doğru olduğunu bildirdikleri için yer-yön zarfı olmuşlardır. Ancak *aşağı, yukarı, dışarı, geri, içeri* sözcükleri ilişkili olduğu sözcüğe göre bazen ad ve sıfat olabilmektedir.

III.1.2. Zaman Zarfları

Zaman zarfları eylemlerin, ortaçların ve ulaçların anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran ve kesinleştiren sözcüklerdir. Türkçede *dün, yarın, gece, gündüz, akşam, sabah* gibi sözcükler aslında zaman adlarıdır (Ergin, 1983:260; Paçacıoğlu, 1987:77). Bu zaman adlarının zaman zarfı olabilmesi ilişkili olduğu sözcüğe bağlıdır.

“*Gece* mehtaba çıkar, sandalla eğlenenler.” (Kükey)

“Hakan *dün gece* geldi.”(Hengirmen)

“*Sabah* hava açıldı.” (Gencan)

Yukarıdaki cümlelerde yer alan *gece* ve *dün* sözcükleri zaman zarfı olmaktadır. Zaman zarfı olan sözcüklerin mutlaka zaman zarfının tanımında verilen özellikte olması gerekir. Bu özellikte olmayan zaman adları ise cümlede ad görevinde kullanılırlar. Örneğin “Ben *geceyi gündüzden* daha fazla severim.” cümlesinde *gece* ve *gündüz* sözcükleri cümlede ad olarak kullanılmıştır. Zaman bildiren sözcüklerin zarf olabilmesi için eylemi ya da eylemsinin zaman yönünden nitelemesi gerekmektedir.

Gece geç vakte kadar oturma odasında tek başına, ne yapacağımı bilmeden vakit geçirdim

(A. H. T., S. A. E., s. 287)

Yarın derste parmak kaldıracam.

(A. A., Ö. Y., s. 36)

Bu yüzden *sabah erkenden* evden çıkmış, Belgin’in uçağından iki saat önce havalimanına gelmişti.

(B. U., İ., s.24)

Kendisi *erken* davranmış.

(İ.A., Ö.E. K, s.32)

Sabah kimseciklere gözükmeden sokaklara çıkıp *önce* Muhtar’la sonra gazeteci Serdar Bey ve Fazıl’la bütün gün Kars’ı gezdim.

(O. P., K., s.422)

Yukarıdaki cümlelerde yer alan *gece*, *yarın*, *sabah*, *erken* sözcükleri cümlede zarf görevindedirler. Bu sözcükler eylemin veya eylemsinin anlamını zaman yönünden belirttikleri için zaman zarfı olmaktadır.

III.1.3. Ölçü Zarfları

Bir eylem ya da eylemsinin, sıfatın ve başka bir zarfın anlamını azlık-çokluk, ölçü, miktar bakımından belirleyen ya da kısıp sınırlayan sözcüklerdir. Dil bilgisi kitaplarında ölçü zarflarına pek çok örnek verilmiştir. Türkçeye yabancı dillerden geçen *fevkalâde*, *harikulade* gibi sözcüklerin yanında *az*, *çok*, *fazla*, *epey* gibi sözcükler de ad olan sözcüklerin zarf olarak kullanılmasıyla ilgili örneklerdir.

Ölçü zarfları olan bazı sözcükler de yer-yön ve zaman zarflarında olduğu gibi her zaman zarf olmazlar. *Fevkalâde*, *harikulade*, *az*, *çok*, *fazla*, *epey* gibi sözcükler söz diziminde ad ve sıfat olarak da kullanılabilirler. Örneğin “Çoğu gitti, azı kaldı.” cümlesinde *çok* ve *az* sözcükleri ad görevindedirler. Bu sözcüklerin zarf olabilmesi için eylemi, sıfatı veya zarfın ölçüsünü, miktarını ve derecesini bildirmesi gerekmektedir.

Bilir misiniz, sizin bu buluşunuzu *fevkalâde* beğendim.

(A. H. T., S. A. E., s.295)

Müziği ve şu yaşadığımız dakikayı *olağanüstü* buluyoruz.

(A. İ., Z. B. B., s.179)

Pencereye *az* daha sokuldu.

(O. K., M., s. 10)

Yeniden başlayacaksam, öncelikle, bir zamanlar yitirmekten *çok* korktuğum o iki insanı, Ayhan'ı ve Onur'u yitirmiş olduğumu kabul ederek başlamalıyım.

(İ.A., Ö.E. K., s.92)

Eskiden daha *fazla* ilgilenirdi.

(S. İ., H. G. B. , s. 144)

II.1.4. Niteleme ve Durum Zarfları

Niteleme zarfları eylemin veya eylemsinin nasıl yapıldığını belirten sözcüklerdir. Niteleme sıfatı olarak da kullanılabilen bazı sözcükler söz diziminde ilgili olduğu sözcüğe göre niteleme zarfı olarak da bulunabilmektedir. Nitelik belirten sözcükler, bir adı nitelerse sıfat olur. Aynı sözcükler, ad olarak da kullanılabilir. Niteleme sıfatları da, niteleme zarfları da nasıl sorusuyla bulunur.

iyi yap- yavaş git-, doğru söyle-, güzel yaz- (Ergin) örneklerinde *iyi, doğru, yavaş, güzel* gibi sözcükler niteleme zarfı olarak kullanılmıştır; ancak bu sözcükler her zaman zarf olmazlar. Söz diziminde bu sözcükler, ad ve sıfat olabilmektedir. Örneğin “Her zaman doğru insanlarla arkadaşlık et.” cümlesinde *doğru* sözcüğü adı nitelediği için sıfat görevindedir. Bu tür sözcüklerin niteleme zarfı olması için bir eylemi ya da eylemsiyi nasıllık yönünden nitelemesi gerekmektedir.

Var mıdır, yok mudur, siz daha iyi bileceksiniz.

(A. İ., Z. B. B., s.125)

Galiba korkuyordu *yalnız* kalmaktan.

(A. İ., Z. B. B., s.235)

Henüz dümdüz karnını ilk kez görüyormuş gibi *şaşkın* bakakaldı.

(B. U., İ., s.228)

Bir gün hırsızlığa dolandıysa, bir diğer gün *sarhoş* gezindi.

(L. T. , S. A. Ö. , s.21)

Gündüzleri şeytana uydu, *eksik* doğarsa *ters* kapatır boğarım diye düşündü.

(L. T. , S. A. Ö. , s.13)

Akşam otelime dönünce perdeyi yüzüne *zor* kapattım.

(N. E, K. G. K., s. 19)

Aşağı yukarı yaz kış pencereyi *açık* bıraktım.

(S. F., S., s.39)

Hırsla *kötü* kapılmışsınız.

(T. B., K. A., s.189)

Yukarıda yer alan alıntılarda yatık harflerle yazılan sözcükler ilişkili olduğu sözcüğe göre ad ve sıfat olabilmektedir. Bu sözcükler eylemlerin nasıl yapıldığını belirttikleri için niteleme zarfı olmuşlardır. Ancak eylemlerin durumunu belirten durum zarflarında sözcük türü geçişlerine pek rastlanmamaktadır. *Galiba, gene, asla* gibi sözcükler durum zarflarıdır. Bu sözcükler söz diziminde sadece zarf olmaktadır. Aslen zarf olan bu tür sözcükleri Özmen (1999:120) zarf grubu altında değerlendirmektedir.

III.1.5. Soru Zarfları

Eylem, eylemsi, zarf ve sıfatlarla ilgili bilinmeyen hususları ortaya koymayı amaçlayan zarflar, soru zarflarıdır. Türkiye Türkçesinde soru sözcükleri çeşitli görevlerde kullanılmaktadır. Örneğin *nasıl* sözcüğü *nasıl* kalem cümlesinde sıfat görevinde, *nasıl* geldi cümlesinde ise zarf görevinde kullanılmıştır. “Ne anladık bu işten? cümlesinde ise *ne* sözcüğü soru zarfı, “Pazardan ne alacaksın cümlesinde ise soru zamiridir.”(Kılıç) *Niçin, neden, niye* sözcükleri ise asıl soru zarfları oldukları için bu sözcükler her zaman cümlede zarf olarak bulunmaktadırlar.

Evden çıkarken *nasıl* tıktırılmışım bunu böyle?

(A. A., Ö. Y., s.109)

Nasıl olacağım yani? Dedi. *Nasıl* olayım istiyorsunuz? Herkes gibiyim.

(N.C., A. T., s.221)

Birdenbire beni görünce *nasıl* şaşırıldı!

(A. H. T., S. A. E., s.285)

Nasıl oluyor da göremiyorsun şimdi?

(İ.A., Ö.E. K., s. 190)

Buraya kadar verilen bilgiler özetlenecek olursa, ad ve ad soylu sözcüklerin zarflaştırılabilmesi için mutlaka zarfların tanımında (eylemlerin, sıfatların, eylemsilerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki sözcüklerin anlamlarını, zaman, ölçü, niteleme, yer, yön ve soru açısından etkileyen onları daha belirgin duruma getiren ve sınırlayan görevli sözcükler) verilen özellikleri taşıması gerekmektedir. Yer-yön, zaman, ölçü, niteleme, durum ve soru bildiren sözcükler söz dizimindeki yeri ve ilgili olduğu sözcüğe göre zarf olabilmektedirler.

III.2. Eklerle Yapılan Zarflaştırma

Türkiye Türkçesinde aslen zarf olan sözcükler az olduğu için, dil konuşucularının zarf ihtiyacını karşılamak amacıyla başvurdukları ikinci yol ise çeşitli eklerle sözcük kök ve gövdelerinden yeni zarflar türetmektir. Bu yöntem Türkçede etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Vardar (1998:40), zarf türeten ekler için “bir belirteç yapan biçimbirim, özellikle de son ek; belirteç eki” açıklamasını yapmış “*Çamaşırı güzelce yıkadı.*” tümcesinde yer alan *güzelce*’deki -ce son eki Türkçede –in (ilkin), -leyin (sabahleyin) –ce (öylece), vb. belirteçleştiriciler vardır.” şeklinde örnekler vermiştir. Bu bölümde ise bu son eklerin sözcükleri nasıl zarflaştırdığı ve bu son eklerin neler olduğuna açıklık getirilecek ve Özmen’in (1999:120) bu tür kullanımlar için önermiş olduğu zarf, zarfimsı terimleri kullanılacaktır. Eklerle oluşturulan zarflar, 1.Addan türemiş zarflar 2.Eylemden türemiş zarflar olarak iki alt başlıkta incelenebilir:

III.2.1. Addan Türemiş Zarflar

III.2.1.1. Addan Ad Çekimi Ekleriyle Oluşturulan Zarflar

Bazı ad çekim ekleri eklendikleri sözcüklerde kalıplaşarak türemiş sözcükler oluşturmuşlardır. Bu tür ekler özellikle zarf türetmede yaygın olarak görülmekle birlikte genelde zarf grubu altında değerlendirilmektedirler.

III.2.1.1.1. +rA, +ArI, +gArU Yön Gösterme Ekleriyle: Bu ek zaman zarfı olan *sonra* sözcüğü ile yer-yön zarfları olan *içeri*, *dışarı*, *yukarı* gibi sözcüklerde görülmekle birlikte bu sözcüklerle kalıplaşmış eklerdir (Tekin, 1962:70).

“*Sonra* yem torbalarından birini çekip hemen arkasındaki taşa dayadı, sırtını buraya yasladı.(Korkmaz)

“ Sabahleyin annesi tercümanla konuşurken de onu *dışarı* çıkarmıştı. Kadın, bir şey söylemeden, kapıyı itmiş girmişti *içeri*.”(Korkmaz)

Sonra apansız anladım.

(İ.A., Ö.E. K., s.108)

Birazdan bu adamlar *yukarı* gelir, bizi merkeze götürürler.

(O. P., K., s.64)

Geceleri yoruluyordur belki, diye gülümsedi babam tam ben *içeri* girerken.

(P. K., A. K., s. 93)

Fakat o gece fazla mustarip olmadığını, teessürünün gündüzkü hafif ve dalgın hüzünden daha *ileri* geçmediğini hayretle gördü.

(R. N.G., D. K., s.181)

III.2.1.1.2. In/+Un Araç Durumu Ekiyle: Bu ek genellikle zaman zarflarında karşımıza çıkmaktadır. Niteleme zarflarında ise +sIz/sUz ekiyle kalıplaşarak yer almaktadır. Şöyle örnekler verilebilir:

“Azdıkça azan bir rüzgâr çıktı *ilkin*.”(Korkmaz)

“*Kışın* Antalya’da *yazın* Bursa’da oturuyoruz.”(Koç)

Güzün bütün köylü Adana’ya inerdi. *Kışın* her türlü işte çalışıp para biriktirmeye çalışırlardı.”(Bozkurt)

İlkin kimin yanında durduğunu, kimin karşısında olduğunu bileceksin, sonra kolları sıvayıp mücadeleye atılacaksın.

(A. İ., Z. B. B., s.139)

Atiye, Huvat’ın ileri geri bağırmasına *ilkin* ses etmedi.

(L. T. , S. A. Ö. , s.29)

Kale aydınlanıyordu sonra ve çok garip bir aydınlıktı bu; hiçbir yer ışmadan, kahvaltı edilen küçük kahve, sütevi bomboştu, kapatılmış dev şemsiyeleriyle, çarşı bomboştu, kıyı bomboştu, *gündüzün* yitip giden kargalar daha Kale’deydi.

(S. İ., H. G. B. , s. 30)

III.2.1.1.3. + cA Eşitlik Durumu Ekiyle: Bu ek nitelime ve ölçü zarflarında görülmektedir. Kaynaklarda bu ekin kullanımına şöyle örnekler verilmiştir:

“Bir akşamüstü, Başyayabaşı Ağa hızlı adımlarla avlu kapısından içeri girdi. Etrafına bakmaksızın *doğruca*.”(Korkmaz)

“*Özgürce* yaşamak, *insanca* ölmek dileğimizdir.” (Kükey)

“1912 yılında, Paris’ten İstanbul’a döndükten sonra şairimiz yalıda sık sık görülür. Kimi zaman *haftalarca*, *aylarca* kalır.”(Korkmaz)

Günlerdir ilk kez *korkusuzca* bakıyor gözlerimin içine.

(İ.A., Ö.E. K., s. 20)

Herkes uyuduktan sonra kızım *yavaşça* yanıma geldi.

(A. H. T., S. A. E., s.183)

Deli eniştemiz, bizi bu söz oyunlarına *iyice* alıştırmıştı.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.143)

Yukarıdaki örneklerde +cA eki alan adların niteleme ya da ölçü zarfı işlevinde olduğu anlaşılmaktadır.

III.2.1.1.4. +cAnA ve +cAsInA: Bu ek kalıplaşmış bir ektir. Niteleme zarflarında görülmektedir. Bu zarflara:

“İşte *böylecene* Türkmen Mahmud'un çiftliğin tapusunu Arif Saim Bey'e devretmesiyle Akmezar köylülerinin de maceraları başlamış oldu” (Korkmaz) örneği verilebilir. Veri tabanından ise şu örnek gösterilebilir:

Vasili, *delicesine* sevindi, işte bu tekne adaya gelecekti.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.133)

III.2.1.1.5. +DAn Çıkma Durumu Ekiyle: Bu ek zaman zarflarında ve niteleme zarflarında karşımıza çıkmaktadır. Bu zarflara *akşamdan*, *çoktan*, *geceden*, *sabahtan*, *birazdan* gibi sözcükler örnek verilebilir. *Biraz* ve *çok* sözcüklerine +DAn eki getirilince zaman zarfı olmaktadır.

“Kör Fehmi *akşamdan* sormuş soruşturmuştu.”

“Ali komiserin söyleyeceği şeyi *çoktan* biliyordu”(Korkmaz)

On beş gün içinde, kerpiç duvarın bütün mimarisini *ezberden* öğrendi.

(Y. K.K., A. , s. 41)

Erkenden zedelenmiş, örselenmiş ve derinden yaralanmışlardı.

(B. U., İ., s.461)

Böylece aklımın bir köşesiyle *çoktan* bildiğim şeyi bir de gözlerimle gördüm.

(O. P., K., s.420)

Birazdan yardıma geleceğim, gazetede ki şu bulmacayı bitireyim.

(E. A., A. O. Ç., s.87)

Selma Hanım kocasından ev sahiplerinin çok zengin olduğunu işittiği vakit *hayretten* donakaldı.

(Y. K.K., A. , s. 39)

İlkten görünmemeyi düşünüyordu eskicilere.

(N.C., A. T., s.117)

Yukarıdaki örneklerde +DAn çıkma durumu ekinin sözcükleri niteleme ya da zaman zarfı yaptığı açıklanmaktadır. Bu ekleri alan sözcüklerin eylem ve eylemsinin anlamını nasıllık ya da zaman yönünden niteledikleri için zarf olduğu söylenebilir.

III.2.1.1.6. +DA Bulunma Durumu Ekiyle: Bu ek niteleme ve zaman zarflarında görülmektedir.

“Salonda, oğlunu sıkı sıkı bağrına basan Sabiha ilanım, *ayakta* bekledi.”

(Korkmaz)

Genelde en iyi bilenimiz o. “(Gencan)

Sonbaharda havalar bulanmağa başlar, gökyüzünde bulutlar dolaşır, rüzgârın önünde yapraklar uçuşurdu...

(R. N.G., D. K., s.27)

İlerde kaptan olmak istiyorum.

(A. A., Ö. Y., s. 36)

Bugünlerde, memlekete dönmeyi düşünüyorum.

(A. İ., Z. B. B., s.238)

III.2.1.1.7. +(y)A Yönelme Durumu Ekiyle: Bu eklerle niteleme ve zaman zarfları oluşturmada karşılaşılmaktadır (Özezen, 2008:332). *Akşama* gel- , *haftaya* git-

yaza gel- gibi zaman zarfları ile *ezbere oku-*, *bedavaya iş yap-* gibi niteleme zarflarında görülür.

“Halbuki Murat tarlada bir öküz gibi *dikine* (kafasının dikine) çalışmasını bilir; ekin zamanı haftalarca içeriye girmezdi.”

“Hele bizdeki prensiplerden *öylesine* öğreniyor.”(Korkmaz)

Akşama, arkadaşlarına yeni bir dost, yeni bir kafadar, ustalarına sağlam bir işçi kazandırdığına emin ve memnun evine döndü.

(S. F., S., s.10)

Pazara çamaşır yıkanacak...

(S. A., K. M. M., s.41)

III.2.1.1.8. +IA Araç Durumu Ekiyle: Bu ek niteleme zarfları oluştururken kullanılmaktadır.

“Yabancı *hızla* yerinden kalktı ve olanları etrafındakilere öfkeyle anlatmaya başladı.”(Korkmaz)

Odasının duvarında asılı yeni grafiklerden birini *dikkatle* süzdü.

(A. H. T., S. A. E., s. 311)

Palaskasını sertçe düzeltti, *önemle* öksürdü.

(O. K., M., s. 9)

Kalbim *hızla* atmaya başladı.

(S. A., K. M. M., s.42)

III.2.1.1.9. +IAr Çokluk veya Çokluk+ İyelik Ekiyle: Bu ek zaman zarflarında yer almaktadır. Şu cümleler örnek gösterilebilir:

“*Akşamları* babam getirir.”

“*Geceleri* uykum içinden küçük çığlıklarla sıçradığım oluyordu.” (Korkmaz)

“Öğleleri dinlen-“ (Ediskun)

Geceleri gizlice Sivastopol muharebesine gider tabyaları topa tutar, *sabahları* dönermiş.

(A. H. T., S. A. E., s.102)

Cumartesileri evde kalmak, Onur’dan ayrı geçireceğim o günü kendi kendime yaşamak, yalnız olmak istiyorum.

(İ.A., Ö.E. K., s.227)

Gündüzleri şeytana uydu, eksik doğarsa ters kapatır boğarım diye düşündü.

(L. T. , S. A. Ö. , s.13)

III.2.1.1.10. +Dİr/+DÜr Bildirme Ekiyle: Bu ek zaman zarfları oluşturulurken karşımıza çıkmaktadır (Torun, 2003:8). Bu şekilde oluşturulmuş zarflara:

“*Çoktandır* babasından kendisine geçinmesini temin edecek kadar bir irat kalmış olan halam (...)”

“Epey zamandır görünmüyorsun.” örnekleri verilebilir.

Çoktandır o kadar gülmemiştik birlikte, incelikle kucaklamıştı beni, ilk kez birlikte olacağı biriymişim gibi...

(İ.A., Ö.E. K., s. 110)

Aylardır otuz metre murabbai içinde kök salmış bir ağaç gibi rüzgârları emmekle yaşayan yapraklarımı şişiriyordum.

(S. F., S., s.80)

Saatlerdir beklediği kadın ha? Olur mu be? *Yıllardır* bekliyordu, *yıllardır* hayalini kuruyordu Belgin ‘in o... Belki adı Belgim değildi, adı başkaydı, ya da adsızdı beklediği kadın ama oydu, bizzat oydu.

(B. U., İ., s.254)

Nicedir Ayhan'a yeterince zaman ayıramıyor, diyelim ki haftada iki kez sinemaya, bir gece eşe dosta, bir gece akrabalara ve dışarıya yemeğe gidemiyor, geri kalan akşamlar da onunla yan yana oturup meyve yiyerek TV'ye bakamıyor ve böylelikle onu yapayalnız bırakıp eziyet ediyordum.

(İ.A., Ö.E. K, s.23)

III.2.1.1.11. Çokluk eki +dA Bulunma Durumu Ekiyle: Veri tabanından alınan örneklerde bu ekler bulunmaktadır. Zaman zarflarında görülmektedir.

Bilir misiniz, *bugünlerde* ben kiminle dostum?

(A. H. T., S. A. E., s.255)

Bugünlerde, memlekete dönmeyi düşünüyorum.

(A. İ., Z. B. B., s.238)

III.2.1.2. Addan Ad Yapma Ekleriyle Oluşturulan Zarflar

Addan ad türeten ekler, ad kök ve gövdelerine getirilen eklerdir. Bu ekler aynı zamanda zarf türetmede de kullanılır. Bu yapılar da zarf grubu altında değerlendirilebilir.

III.2.1.2.1. +Hk/+IUk Ekiyle: Bu ek zaman zarflarında görülmektedir.

“Sakallı Vasfi *bir aralık* hafif hafif öksürdü.”

“Bu kasaba kendi kuvvetlerinin *şimdilik* gidebileceği son basamaktı.”

(Korkmaz)

Bu yüzden Atatürk Havalimanı, *şimdilik* yalnız Ayhan'ın farkında olduğu büyük ve çok zengin bir enerji potansiyeline sahip önemli bir mekândı.

(B. U., İ., s.211)

Halbuki *şimdilik* onlar vazgeçemez, gece, karanlık ve tehlikenin hemen hemen acı bir lezzetle zenginleştirdiği bu yeni duygulardan kendini mahrum edemezdi.

(R. N.G., D. K., s.103)

Bir aralık, bahçeden bi hafif gürültü gelir gibi oldu; birdenbire silkinerek gözlerini açtı, kulak verdi. Gürültü kesilmişti. Mutlaka tahta perdeden bir kedi yahut köpek atlamış olacaktı.

(R. N.G., D. K., s.155)

III.2.1.2.2. +clk/+cUk Ekiyle: Ölçü, zaman ve niteleme zarfları oluşturulurken kullanılmaktadır. Bu ekler:

“Elleri pamuk gibi *yumuşacık* olmuştu.”

“Sürekli ayakta kaldığı için *birazcık* yorulmuştu.” (Korkmaz)

“*Şimdıcik* yap-, *çabucak* ya da *çabucacık* dön-“ (Ediskun) vb. örneklerde görülür.

Birden, haftalardır ‘kesin dönüş’ kararının ağırlığı ve hazırlıkların yorgunluğundan bunalan ruhu şimdi *azıcık* rahatladı Belgin’in.

(B. U., İ., s.11)

III.2.1.2.4. +cAk Ekiyle: Bu ek zaman zarfı ve niteleme zarflarında görülmektedir.

“*Demincek* onların grubunda bulunan yeni evlenmiş bir genç kadın, dinlemek için taa yakına geldi ve bir murakabe vaziyeti aldı.” (Korkmaz)

Nasıl ettim *demincek*?

(A. A., Ö. Y., s.16)

Duyduklarıyla kafası karışmış gibi gözükten Barmen Baturcan-İlyas, *çabucak* toparlandı ve gözlerinde hınzır bir bakışla yanıtladı.

(B. U., İ., s.48)

Başımı gökyüzüne kaldırıyorum, bir bulut kümesi geçiyor ayın önünden, *çabucak* biçim değiştirerek.

(İ.A., Ö.E. K, s.7)

III.2.1.2.5. +cAcIk Ekiyle: Niteleme ve zaman zarflarında görülmektedir.

“Genç kadın o gün dışarı çıkabilmek için ev işlerini *çabucacık* bitirmişti.”(Korkmaz)

Fransızca’yı öyle yavaş konuşuyordu ki, ne dese *hemencecik* anlıyorduk.

(A. İ., Z. B. B., s.188)

Bir süre ortalığı çığlıklar aldı, *hemencecik* de kesildi.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.124)

III.2.1.2.6. +Ar Ekiyle: Bu ek üleştirme ve ölçü zarflarında görülmektedir.

+Ar eki ikileme ile oluşturulmuş zarflar yapmaktadır.

“Doktor hastalarını *birer birer* dinledi ve ilaçlarını yazdı.”

Birer gölge sessizliğiyle, birer gölge hüznüyle duvar diplerinden *teker teker* geçerler ve evlerine, sanki bir tehlikeden kaçır gibi çarçabuk giriverirler.

(Y. K.K., A. , s. 42)

Koşarak içeriye döndü, merdivenleri *ikişer ikişer* çıktı, pencereye geldi oturdu, gözlerini başörtüsüne dikti.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.125)

III.2.1.2.7. +II/+IU Ekiyle: Bu ekler niteleme zarfi yapmaktadır.

“Edebiyat... Hatıraları (...) teker teker, biz yaşamışız, biz yapmışız gibi dile getiren ve silinmekten koruyan, *canlı* tutan edebiyat.”(Korkmaz)

Ve bunu ilk defa gördüğüm için o günün hâtırası bende pek *canlı* kalmıştır.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.45)

II.2.1.2.8. +slz +sUz, +slzIn Ekiyle: Bu ekleri alan sözcükler bazen sadece +sIz ekini bazen de +sIz eki ile +In ekinin kalıplaşmasından oluşan +sIzIn ekini alabilirler. Bu ekler niteleme zarflarında görülmektedir.

“En haklı bir davacı kendisine rüşvet vermeğe teşebbüs etse, o saatte onu *haksız* çıkarırmış.” (Korkmaz)

“Bursa'nın caddelerini bulanık gözlerle seyrettim. Kapıdan içeriye *ansızın* girdim.”

Çalışacaksınız gündüzleri, uyuyacaksınız geceleri de *deliksiz*.

(O. K., M., s. 12)

Ansızın, dışarıda öyle müthiş bir gürültü daha koptu ki, Nazif bile uyanıp başını kaldırmak zorunda kaldı.

(Y. K.K., A. , s. 24)

Murtaza durdu *çaresiz*.

(O. K., M., s. 26)

III.2.1.2.9. +II/+IU +slz/+sUz Ekiyle: Kalıplaşmış olan bu ekle niteleme zarflarında karşılaşılmaktadır.

“Aliye'nin kalbi birden bir korku ile attı; Meselenin Tosun Şeyle olan ilgisini *belli belirsiz* sezmişti.”(Korkmaz)

Ve deli eniştemiz de bunları *yerli yersiz* kullanırdı.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.147)

III.2.1.2.10. +leyin ekiyle: Zaman zarflarında görülmektedir. *Sabahleyin* yola çıkacağım.

Sabahleyin kahvaltımı beraber yapardık.

(A. H. T., S. A. E., s.81)

Ama Ka'dan *öğleyin* bir torpil istemesine rağmen Saffet yumuşayamadı.

(O. P., K., s.215)

Stelyanos balığa *akşamleyin* çıktı.

(S. F., S., s.15)

III.2.1.2.11. Sıfatlardaki ön hecenin olduğu gibi veya genişletilmiş biçimde tekrarlanması ile kurulmuş olan ilâveli zarflar da vardır. Bunlar: *apaçık, apansız, basbayağı, büsbütün, çepeçevre, dosdoğru, sımsıkı* vb. sözcüklerdir. Bu şekilde oluşturulmuş zarflar eylemin veya eylemsinin nasıl yapıldığını belirttiği için niteleme zarflarıdır.

Sonra *apansız* anladım.

(İ.A., Ö.E. K., s.108)

Niçin bu kadar *dümdüz* ayrılıyorduk.

(S. A., K. M. M., s.143)

Tuhaf atmosferi beni *kıskıvrak* yakalayivermişti.

(N. E, K. G. K., s. 12)

Sapsarı kesilmiştim.

(S. A., K. M. M., s.42)

III.2.2. Eylemden Türemiş Zarflar

Bunlar iki şekilde yapılır. 1. -Ik / -Uk-, GIn / Gun, ekleriyle; ikincisi eylemden ulaç, mastar ve ortaç ekleriyle oluşturulan zarflardır.

III.2.2.1. -Ik / -Uk-, -GIn / -Gun Ekleriyle Türeyen Zarflar

Bu eklerle oluşturulmuş zarflar zarf grubu içerisinde düşünülmelidir.

III.2.2.1.1. –Ik / -Uk Ekiyle: Bu ek niteleme zarfı oluşturmada kullanılmaktadır.

“Artık *açık* konuşmalısın!”

“Boğazına bir hıçkırık tıkanı, *kesik kesik* öksürüyordu.”

“ Size *uzak* durdumsa bu Neyzen'in suçu değil.”(Korkmaz)

Bununla beraber kendisine en yakın insan sıfatıyla onun *artık* eski Halit Ayaracı olmadığını gayet iyi hissediyorum.

(A. H. T., S. A. E., s. 363)

Hemen Neslihan'a koşar, kapıyı vurursa da doçentinin zihnini her zaman hocanın varsayımlarına *açık* ve *hazır* bulacağından hiç kuşku duymadığı için- Neslihan'ı hâlâ öğrencisi olarak gördüğünden olmalı- yanıtı beklemeden içeri dalardı.

(E. A., A. O. Ç., s.82)

III.2.2.1.2. GIn / -GUn Ekiyle: Bu ek niteleme zarflarında görülmektedir.

“Kendini ciğerine ok saplanmış gibi güçsüz ve *bitkin* hissediyordu.”(Korkmaz)

Ancak sonraları bunlar bana nafile bir bekleyişin yorgunluklarıyla bezgin ve yaşlanmış kızlar gibi, için için bir şeyler beklemekten *üzgün* gelmişti.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.29)

III.2.2.2. Eylemden Ulaş, Mastar ve Ortaç Ekleriyle Türetilen Zarflar

III.2.2.2.1. Gerçek Ulaş Ekleriyle Kurulanlar

Korkmaz ulaş ekleri için şu açıklamayı yapmıştır: “ Zarf-fiiller bir yanıyla fiil bir yanıyla da zarf özelliği taşıyan gramer kategorileri oldukları için, fiil yönleriyle yalnızca hareket ve zaman kavramını karşılarlar; zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme özelliğine sahiptirler (Korkmaz, 2007:983). Bu nedenle cümlede, şahsa ve zamana bağlı bir yargı bildirmeyen; ancak yargı bildiren fiillerin yanında, onlardaki oluş ve kılışın durum ve tarzını belirleyen zarf görevi yüklenirler, zarf-fiiller fiillerin zarf görevi

yapan yardımcılarıdır (Korkmaz, 2007:983). Fiilden yapılan zarfların çok geniş ve önemli bir bölümü zarf-fiil ekleriyle kurulmuştur. Bunlar, çekimli fiil olma özelliğinden sıyrılarak zarfa dönüşmüş bulunan, canlı ve işlek fiil şekilleridir” (Korkmaz, 2007:472). Ulaş ekleriyle oluşturulan zarflar “zarfimsı” yapılar içerisinde değerlendirilmektedir (Özmen, 1999:120).

III.2.2.2.1.1. -(y)A: Bu ek niteleme zarflarında ikilemelerde görülmektedir.

“*Ballandıra ballandıra anlat-, düşüne düşüne bunal-*” gibi örnekler verilebilir.

Sanki gölgeden yapılmış gemiler gibi, *sallana sallana* sessizce geçerler...

(A. Ş. H. , Ç. E., s.152)

Kara Tepe’den aşağı inip *ağlaya ağlaya* tarlalara girdi.

(L. T. , S. A. Ö. , s. 63)

Sabahları oğlunun çayını, akşamları iki kap yemeğini *hazırlaya hazırlaya* akşamı ediyordu.

(S. F., S., s.11)

III.2.2.2.1.2. (y)Ip /-(y)Up: Bu ulaş eki niteleme zarflarında görülmektedir.

Korkup kaç-, zıplayıp yakala-

İniş için alçaldıkları sırada işi başından aşkın olan kabin görevlisi çoktan *çekip* gitmişti.

(B. U., İ., s.16)

Alkışların en hızlı zamanında kalktı, kahve halkını *selamlayıp* kahveden çıktı.

(O. K., M., s. 57)

Doktor sabahtan, hastanede yatan üç hastayı dolaştı. Bir süre çalışma odasına gelen başhemşire ile görüştü. Sonra hastanede *yatıp* kalktığı odaya çekildi.

(N.C., A. T., s.101)

Yemekten önce üstüne başına çeki düzen verme bahanesiyle hemen odasına çıktı, paltosunu çıkardı ve küçük masaya *oturup* hızlı hızlı yazdı.

(O. P., K., s.119)

III.2.2.2.1.3. -(y)ArAk: Bu ek niteleme zarflarında ortaya çıkmaktadır. *Anlayarak* çalış-gibi örnekler verilebilir.

Bir gün, akşamüstü, istasyona Sergievi arasındaki tenha yolda ağır ağır yürüyor Ankara'nın harikulade sabahlarını doya doya içime *çekerek* ruhumda nikbih (geçici) bir hava yaratmak istiyordum.

(S. A., K. M. M., s.12)

Münir Bey, yavaş yavaş ona doğru *yürüyerek* cevap verdi.

(R. N.G., D. K., s.3)

Geçen yıl iyi geçmemiştii tütün piyasası. Fakta geçen yıl ne de olsa yeniydi hükümet. Yılın yarısında temelden bozuk *olarak* almıştı işleri.

(N.C., A. T., s.35)

Kadın, ellerinin sabunlu suyunu önlüğüne *kurulayarak* odadan çıkarken, derme çatma bir tahta sandığı masa gibi *kullanarak* ortaokul derslerine çalışmakta olan oğlu, ders çalışırken uyuyakalmış kız kardeşini *dürterek* uyandırdı.

(O. K., M., s. 10)

III.2.2.2.1.4. -(y)lnA/-(y)Unca: Bu ek zaman zarflarında görülmektedir. Şöyle örnekler verilebilir:

Telefon *açılınca* ömrümde ilk defa sessizlik denen şeyi duydum.

(A. H. T., S. A. E., s.152)

O koca köşk sahibinin günlerce kapısından dışarı çıkmadığı ve bu evden, akşamın karanlık saatlerinde, sefer taslarıyla, arasında bağırarak ve kapıları çarparak yahut onun aksine olarak, *kovulunca* da çıkıp gitmek istemeyenleri olurmuş.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.199)

Halitpaşa İşhanı'nın kapısında İpek onu bırakıp otele *dönünce* Ka iki kat merdiveni hemen çıkıp Refah Partisi'nin il merkezine gitmedi de han koridorlarındaki işsizler, çıraklar, aylaklar arasında oyalandı.

(O. P., K., s.52)

Döndüğü *işitilince*, Kızılca Mahallesi'ndeki İbre Çeşmesi'nin az altındaki baba evi günlerce, üçer beşer kişilik “ Hoşgeldinciler” gruplarını ağırladı.

(T. B., K. A., s.65)

Karşı dağların ardı *aydınlanınca* deniz menevişlendi.

(Y. K., F. S. K. A. B., s.9)

III.2.2.2.1.5. -(y)All: Zaman zarfları oluşturmada kullanılmaktadır. *Geleli* oturma-

O akşamüzeri dergideydim. Rekla'dan *ayrılalı*, iki ay kadar oluyordu.

(İ.A., Ö.E. K, s.21)

III.2.2.2.1.6. -mAdAn: Bu ek niteleme zarfı yapmaktadır. *Çekinmeden sal-*

Huvat Halit'e mektup yazdırıp karısının gece gündüz *durmadan* konuştuğunu müjdeledi.

(L. T. , S. A. Ö. , s. 94)

Ben kimseye hesap *vermeden* taşlarımı sevmek, onları okşamak yontmak özgürlüğüne sahip oluyorum.

(B. U., İ., s.29)

Böyle zamanlarda çocukken annesine, sonra karılarına ve sevgililerine aynı evin içinde günlerce küser, haftalarca *selamlaşmadan* yaşayabilirdi.

(B. U., İ., s.72)

Nasıl hiç kimse tarafından *sevilmeden* büyüdüğünü bana anlatmıştı.

(İ.A., Ö.E. K., s. 86)

III.2.2.2.1.7. (i)ken: Bu ek zaman zarflarında görülmektedir. *çalışırken* düşün-, *dolaşırken* gör-

Hiç kimse mektebe *giderken* bin türlü sıkı tembihle beni öpmedi, ne de akşamüstü yolumu dört gözle beklediler.

(A. H. T., S. A. E., s. 22)

Ancak bulvarların üstüne, bölük bölük, bir akşamüstü *dökülürken*, onları salıverecekler.

(A. İ., Z. B. B., s.194)

Akşam zamanıydı şimdi, ne güzeldi meydan gece *yaklaşırken*.

(N. E, K. G. K., s.144)

III.2.2.2.2. Mastar ve Ortaçlarla Kurulan Ulaçlar

Ulaçların bir kısmı da mastar ve ortaçlara bazı ad çekimi eklerinin getirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu eklerle oluşturulmuş zarflar “zarfimsı” grubu altında düşünülmelidir. Bu nitelikteki başlıca ekler de şunlardır:

III.2.2.2.2.1. -mAksızIn: Bu eke niteleme zarflarında rastlarız. Yüzüne *bakmaksızın* konuştu.

Birisi *durmaksızın* yüzümüze tükürüyormuş gibi içimize işliyordu.

(A. İ., Z. B. B., s.277)

Grand Palas'ın önüne kadar, *konusmaksızın* yürürler.

(A. İ., Z. B. B., s.153)

III.2.2.2.2.2. -DiğİndA: Bu ek zaman zarfı yapmaktadır. Emaneti sana *uğradığımda* alırım.

Son kez, bir yaz tatilinde kardeşi nihayet yanına *geldiğinde* neler ummuştu!

(A. A., Ö. Y., s.132)

Dışarıya *çıktığımda* sokağın ortasında durarak uzun uzun denize baktım.

(İ.A., Ö.E. K, s. 21)

Çünkü tekne gelip de iskeleye *yanaştığında*, göçmenlerin içine bakmak için ilk açtıkları kapı Tanasi'nin kapısı olacaktı.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.132)

III.2.2.2.2.3. -casİnA: Bu ek niteleme zarfı oluşturmaktadır.

Neden sonra kendine gelen baytar, yokuş aşağı *koşarcasına* indi, sedirin üstüne kendini attı...

(Y. K., F. S. K . A. B., s.213)

Bir ay önce aynı kafede elle *tutulurcasına* hissedilen titreşim aralarında dalgalanmamış gibi.

(E. A., A. O. Ç., s.138)

III.2.2.2.2.4. -mlşcAsİnA: Niteleme zarfı yapmaktadır. “Sanki *bilmişcesine* konuşuyor.”

Ertesi gün komiser masasında sıkıntıdan *patliyormuşçasına* otururken Murtaza her günkü gibi odaya girdi, esas vaziyete geçti, amirini selamladı.

(O. K., M., s. 91)

III.2.2.2.5. -r, -IrmAz: Bu ek kalıplaşmış şekilde bulunmakta ve ikileme ile oluşturulmuş zarflarda kullanılmakta ve zaman zarfı yapmaktadır.

“Cevap *gelir gelmez* size sonucu bildiririm.”

Şeyh Efendi Ka'yı *görür görmez* yüreğindeki bu korkuyu hemen hissetti.

(O. P., K., s.98)

Dışarıya *çıkır çıkmaz* Shouvalar, Paris sokak çocuklarının Fransızcasıyla başladı.

(S. F., S., s.97)

Eklerle yapılan zarflaştırma süreci için özetle şunlar söylenebilir: Türkiye Türkçesinde bazı sözcüklere çeşitli ekler getirilerek zarflar yapılmaktadır. Zarflar addan türemiş zarflar ve eylemden türemiş zarflarla oluşturulmaktadır. Bu ekler birçok sözcüğün zarf olarak kullanılmasını sağlamaktadır. Bu eklerle soru zarflarında ise rastlanmamıştır. Eklerle oluşturulan zarflar genelde yer-yön zarfı, zaman zarfı, niteleme zarfı ve az da olsa ölçü zarflarında kullanılmaktadır.

III.3. Bileşik Zarflar

Zarfların bir kısmı da sözcüklerin birleştirilmesiyle oluşmuştur. Korkmaz (2007:494), bu zarfların genellikle iki ayrı sözcükten oluşan ve anlamca tek bir kavrama karşılık olan sözler olduğunu ya da birleşik zarfı oluşturan her iki sözcüğün de kendi anlamlarını koruyarak eskisinden farklı yeni bir kavramı karşıladığını belirtmiştir. Bu şekilde oluşturulmuş zarflara: *bugün, biraz, böyle, şöyle, akşamüzeri, niçin (ne için), nasıl, (ne*

asıl) gibi örnekler verilebilir (Hatipoğlu, 1963:208). Bu sözcüklerin yanı sıra şu cümlelerde de bileşik zarflar bulunur:

“Şimdiye kadar kendisine yazılan mektubu *herhâlde* almıştır.”

“Aliye, iki ihtiyarın kıymetli ve rahmetli Eminelerinin yerini *birdenbire* doldurmuştu.” (Korkmaz)

Birleşik zarflar Özmen’in (1999:120) belirtmiş olduğu zarf grubu içerisinde düşünülmelidir. Böyle oluşturulmuş zarflar her zaman zarf olarak kullanıldıkları için zarf yapıları içerisinde değerlendirilmelidir.

Veri tabanından bileşik zarflar için şu örnekler verilebilir:

Akşamüstü Doktor Ramiz bana Almanca basılmış bir konferansını bırakarak gitti.

(A. H. T., S. A. E., s.113)

O *akşamüzeri* dergideydim. Rekla’dan ayrılalı, iki ay kadar oluyordu.

(İ.A., Ö.E. K, s.21)

Asrımızın belki en büyük, en faydalı müessesinin, Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nün onun gözlerinde *birdenbire* beliren bir parıltıdan bugünkü yahut dünkü haline gelişini gün gün hayatımın bir parçası gibi yaşadım.

(A. H. T., S. A. E., s. 10)

Hiç kimse mektebe giderken bin türlü sıkı tembihle beni öpmeyi, ne de *akşamüstü* yolumu dört gözle beklediler.

(A. H. T., S. A. E., s. 22)

Elbette *böyle* olmaması lâzımdı.

(A. İ., Z. B. B., s.39)

Birazdan, Yankoviç gelecek, Prefectur'e gidecekler.

(A. İ., Z. B. B., s.143)

İnsan ihtiyaten yanında daima ufaklık para bulundurmalı, bir fakire *acıyiverince* derhal sadaka vermeliydi.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.40)

Sen onu bırak da, borçları *nasıl* ödeyeceğiz, bir yıl *nasıl* karın doyuracağız onu düşün?...

(N.C., A. T., s.89)

Pireyi deve yapmakta üstüne yoktur,” demişti kocası, “neden her şeyi dönemle ve kuşaklarla açıklamaya çalışıyorsun? *Niçin* bireysel sorumluluğu hep göz ardı ediyorsun?”

(E. A., A. O. Ç., s.32)

Bilir misiniz, *bugünlerde* ben kiminle dostum?

(A. H. T., S. A. E., s.255)

Ancak bulvarların üstüne, bölük bölük, bir *akşamüstü* dökülürken, onları salıverecekler.

(A. İ., Z. B. B., s.194)

Akşamüzerleri hastayı yoklamaya gittiğim zaman kızarmış ve şişmiş gözlerden onun biraz evvel ağlamış olduğunu fark ediyordum.

(S. A., K. M. M., s.39)

Bileşik zarflar Türkiye Türkçesinde birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Zaman zarfları, niteleme zarfları, ölçü zarfları ve soru zarflarının oluşturulmasında bileşik zarflar kullanılmaktadır. Yer-yön zarflarında ise bu şekilde oluşturulmuş zarflara rastlanmamaktadır.

III.4. İkileme Biçimindeki Zarflar

Zarflaştırma ikilemelerle de yapılmaktadır. İkilemelerle oluşturulan zarfları Özmen (1999:120), zarflık yapılar içerisinde değerlendirmiştir. İkileme biçimindeki zarflar tek bir sözcük olarak düşünüldüğü için bu biçimde oluşturulmuş zarfları “zarfimsı” yapılar içerisinde değerlendirebiliriz.

Aşağı yukarı yaz kış pencereyi açık bıraktırdım.

(S. F., S., s.39)

Çok güzel olur...şöyle böyle epeyce eski bir arkadaş olduk, Lâmia Hanım...

(R. N.G., D. K., s.74)

Viyana'dan döndüğü günden beri herkese dargın, *hemen hemen*, yapayalnız yaşıyordu.

(A. H. T., S. A. E., s.99)

Gece erkenden yatılmışken sabahları insan kendini zorlamaz, gözlerini yorgun bir uykudan *birer birer* açar, fakat yine uykusu gelmiş gibi esner, gerinir, *yavaş yavaş*, *perde perde* açılır, uykusundan esneye gerine çıkar ve içine sinmiş rüyalardan *hafif hafif* sıyrılırdı.

(AŞ. H. , Ç. E., s.62)

Çıplak başı, mehtabın içinde *pırıl pırıl* yanıyor küçücük yeşil gözleri gür saçlarıyla uzun sakalının arasında *pırıl pırıl* parlıyordu.

(R. N.G., D. K., s.14)

Zarflaştırmayla ilgili verilen bilgilerden yola çıkarak özetle şunlar söylenebilir: Zarflaştırma dört şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi ad ve ad soylu sözcüklerin zarf olarak kullanılması; ikincisi eklerle zarf oluşturma ve üçüncüsü, bileşik sözcüklerle zarf oluşturma, dördüncüsü ikilemelerle zarf oluşturmadır. Adlarla ad soylu sözcüklerin zarf

olabilmesi için zarfın tanımında verilen işlevde olmaları gerekmektedir. Bu tanım ise şöyledir: Zarflar eylemleri, eylemsileri, sıfatları ve zarfların anlamlarını yer-yön, zaman, ölçü, nitelme, durum ve soru yönünden etkileyen onları daha belirgin duruma getiren ve sınırlayan sözcüklerdir. Örneğin *yukarı* sözcüğü addan önce kullanıldığında sıfat olabilmekte; eylemden ya da eylemsiden önce kullanıldığında ise zarf olmaktadır. Böyle oluşturulmuş zarflar zarfimsı yapılar içerisinde değerlendirilmiştir. Sözcükleri zarflaştırırken başvurulan bir diğer yol da eklerle oluşturulan zarflardır. Türkiye Türkçesinde birçok sözcüğe ad çekim ekleri, addan ad yapma eki, eylemden ad yapma eki ve eylemsi ekleri getirilerek zarf oluşturulabilmektedir. Ancak bu ekleri alan her sözcük zarf olmamaktadır. Çünkü bu sözcüklerin mutlaka zarf özelliği taşıması gerekmektedir. Bu yapıların bazıları her zaman zarf olabildikleri için zarf grubu altında düşünülmüş; ulaç ekleriyle kurulanları ise geçici zarf oluşturdukları için zarfimsı yapı altında incelenmiştir. Üçüncüsü ise Türkiye Türkçesinde bazı sözcüklerin birleştirilerek zarf oluşturulabilmesidir. Bileşik zarflar da eklerle oluşturulan zarflar gibi zarf yapısı içerisinde ele alınmıştır. İkilemelerle oluşturulan zarflar da kalıplaşmış ve tek bir sözcük gibi kullanıldığı için “zarfimsı” grubu altında düşünülmüştür.

IV. BÖLÜM ZARF TÜMLEÇLERİ

Zarflarla ilgili olarak değinilmesi gereken bir başka konu da zarf tümleçleridir. Tümleçler ve bir alt grubu olan zarf tümleçleri cümlenin ögeleri içinde ele alınır. Cümlenin ögeleri, cümleyi oluşturan sözcük ve/veya öbeklerin, cümlenin bildirdiği yargının iletilmesi sırasında anlamsal yönden üstlendikleri işlevlerdir. Aslında söz diziminin bir birimi olan zarf tümleçlerinin sözcük türüyle ilgilenen biçimsel bir çalışmada yeri olmadığı düşünülebilir. Ancak, cümlede zarfları belirlemek için başvurulan yollardan birisi, zarf tümleçlerinin bulunmasıdır. Zarf tümleçlerini oluşturan sözcük veya öbeklerinin anlamsal, işlevsel veya dağılımsal yönlerden zarf türüyle bir ilgisi bulunmaktadır. Sözcük türü olarak zarfın belirginleştirilebilmesi için zarf tümleçlerinin de kısaca açıklanmasında yarar görülmektedir. Tümleçlerden söz edebilmek için öncelikle cümlenin ne olduğu açıklanmalıdır.

Bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir haberi bildiren sözcük veya sözcük dizisine cümle denmektedir. Cümlede yüklem, özne ve tümleç olmak üzere üç temel öge vardır. Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan öge, yüklemdir. Kılış, oluş ve durum yüklem tarafından karşılanır. Cümlede yapanı veya olanı gösteren öge, öznedir. Özne yüklem gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır. Cümlenin ikinci temel unsurudur. Bunların dışındaki ögeler tümleç olarak adlandırılır. Bunlar yüklemle dolaysız ve dolaylı yollardan ilgi kurabilir. Tümleçlerden biri olan dolaylı tümleçler cümlede yönelme (+A), bulunma (+DA) ve uzaklaşma (+DAn) bildirerek yüklemi tamamlayan ögedir. Edat tümleçleri ise cümlenin diğer unsurları ile sıkı bir bağlantısı olmayan, bir ara söz niteliğindeki sözcük ve sözcük gruplarıdır. Yüklemi geçişli bir eylem olan cümlelerde, yüklem etkilediği nesneyi, şahsı, varlığı karşılayan unsurlara da nesne denir. Cümlede yüklemden etkilenen bu unsurlar da yalın hâlde ya da belirtme hâli eki alarak bulunurlar.

Cümlenin ögelerini bu şekilde belirttikten sonra bu çalışmanın konularından biri olan zarf tümleçlerine kısaca değinmek gerekmektedir. Zarf tümleçlerini dilciler genellikle benzer şekilde tanımlamışlardır. Zarf tümleçleri, yüklemi, yer-yön, zaman, ölçü, durum, nitelik ve soru ilgileriyle tamamlayan sözcük ve sözcük gruplarıdır (Ediskun, 2005:360; Çotuksöken, 261:2006; Karahan, 2005:32; Paçacıoğlu, 1987:106; Bozkurt, 1995:289; Hengirmen,1998:340).

IV.1. Zarf Tümlecinin Özellikleri

Dilcilerin vermiş oldukları bilgilerden yararlanarak zarf tümleçlerinin anlamsal, işlevsel, dağılımsal ve yapısal özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Zarf tümleçleri, her zaman cümlenin yardımcı ögesidir. Cümleyi oluşturan zorunlu ögelerden yüklemle ilişkilendirerek anlaşılabilir. Zarf tümleçleri, yer-yön, zaman, ölçü, niteleme, durum ve soru anlamları ifade eder. Bazı dilciler, zarf tümleçlerini zarf tümlecinin anlamsal özelliklerinden yararlanarak alt türlerine ayırmışlardır (Bilgin, 2006:478; Bozkurt, 1995:290-293). Bu alt türler: yer-yön zarf tümleci, zaman zarf tümleci, ölçü zarf tümleci, niteleme ve durum zarf tümleci, soru zarf tümleçleridir. Bu alt başlıkların dışında Bilgin (2006:478), gösterme, neden, amaç tümleçlerini de zarf tümleçlerinin alt başlığı altında değerlendirmiştir. Bu çalışmada da zarf tümleçlerini anlamsal özelliklerine göre alt türlerine ayırmak uygun görülmüştür.

2. Zarf tümleçlerinin alt türlerinden biri olan yer- yön zarf tümleçleri yüklem ifade ettiği iş, oluş, kılış ve hareketin nerede veya nereye doğru gerçekleştiğini bildirerek yüklemi tamamlar. Cümlede yer-yön zarfı tümlecini bulmak için, yüklem nereye sorusu sorulur. Bu sözcüklere *dışarı* çıkmak, *içeri* girmek, *ileri* atılmak, *aşağı* sarmak, *beri* gelmek, *ileri geri* gitmek örnekleri verilebilir.

Veri tabanından alınan yer-yön zarf tümleçleri ile ilgili örnekler ise şunlardır:

Bir aralık pencereyi açarak *dışarı* bakacak olduk.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.164)

O koca köşk sahibinin günlerce kapısından *dışarı* çıkmadığı ve bu evden, akşamın karanlık saatlerinde, sefer taslarıyla, arasında bağırarak ve kapıları çarparak yahut onun aksine olarak, kovulunca da çıkıp gitmek istemeyenleri olurmuş.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.199)

Salih ne *yukarı* çıkabiliyor, ne de *aşağı* inebiliyordu.

(T. B., K. A., s.20)

3. Zaman zarf tümleçleri yüklemde bildirilen iş, oluş, kılış veya hareketin hangi zaman diliminde gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini belirtir. Cümlede zaman zarf tümlecini bulmak için, yükleme ne zaman, ne vakit? sorularından biri sorulur. Soruların cevabı ise zaman tümlecini verir: *demin, dün, bugün, erken, sonra, geç, henüz, hemen, sık sık, arada bir, günü birlik, akşamüstü, bu yıl, akşamleyin, sabahleyin, kışın, yazın, gelince, geleli beri vb.* sözcükler yüklemi zaman ilgisiyle tamamlayacakları için cümlede birer zarf tümleci olurlar. Veri tabanından alınan zaman zarf tümleçleri ile ilgili örnekler ise şunlardır:

Geceleri gizlice Sivastopol muharebesine gider tabyaları topa tutar, *şabahları* dönermiş.

(A. H. T., S. A. E., s.102)

Büyük kararlar *çocukken* verilir, onları yerine getirmek daha sonraki yıllara kalır.”

(B. U., İ., s.138)

Bazen içine kapanıyor, günlerce odasından çıkmıyordu.

(N. E, K. G. K., s. 115)

4. Ölçü zarf tümleçleri ise cümlede yüklemi, azlık-çokluk, ölçü, miktar bakımından belirler, kısip sınırlar. Cümlede ölçü zarfı tümlecini bulmak için, yükleme ne kadar? sorusu sorulur ve alınan cevap, bu tümleci verir. Ölçü zarf tümleçlerine *fazla* yürümek, *bu kadar* çalışmak, *o kadar* koşmak, *çok* söylemek, *eksik* tartmak, *az* uyumak, *o derece* gülmek gibi örnekler verilebilir. Veri tabanından ölçü zarf tümleçlerine şu şekilde örnekler verilebilir:

Bilhassa karımdan ve büyük baldızımdan aldığı, sözüm ona malumatla eski oyunlarımıza dair yazdığı kitabı *epeyce* hırpalamışlardı.

(A. H. T., S. A. E., s.340)

Birden, haftalardır ‘kesin dönüş’ kararının ağırlığı ve hazırlıkların yorgunluğundan bunalan ruhu şimdi *azıcık* rahatladı Belgin’in.

(B. U., İ., s.11)

Belki de bu yüzden bizden *fazla* hoşlanmadılar.

(O. P., K., s.253)

5. Niteleme zarf tümleçleri yüklemle ilgili işin nasıl yapıldığını, nasıl olduğunu belirtirler (Bozkurt, 1995:291). Durum zarf tümleçleri ise yüklemi “nasıllık” dışındaki (kesinlik, sınırlama, yineleme, olasılık, dilek, yaklaşıklık vb.) ilgilerle etkileyen, öznenin, yüklemnin hangi durumda gerçekleştirdiğini gösteren zarf tümleçleridir (Bilgin, 2006:479). Niteleme zarf tümleçlerine *güzel* düşün, *iyi* hisset, *fena* giyinmek, *kısa* konuşmak, *kötü* düşünmek, *gizlice* kaçmak, *aslanca* çarpışmak, *güzelce* yıkamak gibi örnekler verilebilir. Veri tabanından alınan niteleme zarf tümleçleri ile ilgili örnekler ise şu şekilde sıralanabilir:

Günlerdir ilk kez *korkusuzca* bakıyor gözlerimin içine.

(İ.A., Ö.E. K., s. 201)

Grand Palas'ın önüne kadar, *konuşmaksızın* yürürler.

(A. İ., Z. B. B.,s.153)

Dikkat ediniz ki, bir şeyler yapmaktan, insanlara faydalı olmaktan *hiç* bahsetmedim.

(B. H. T., S. A. E., s. 12)

Durum zarf tümleçleri ise şöyle örneklendirilebilir:

Şüphesiz bilirsiniz.

(O. K., M., s. 43)

Belki kaybolmuyor, kaybolmuyor ama biz kesinlikle bu hisse kapılıyorz.

(A. İ., Z. B. B., s.56)

6. Soru zarf tümleçleri cümleyi soru ilgisi ile tamamlarlar. Soru zarfları, cümlede zarf tümleci görevindedirler. Soru zarf tümleçlerini bulmanın en kolay yolu, soru sözcüğünün yükleme yönelip yönelmediğini bulmaktır. Yükleme belirtiyorsa, soru sözcüğünü kaldırdığımızda onun yerine koyacağımız öge zarf işlevinde yüklemi bütünlüyorsa, sözcük soru zarfıdır. Soru zarf tümleçlerine şöyle örnekler verilebilir: Okula *niçin* gelmedin? *Ne* dönüp duruyor havada kuşlar? *Ne zamandan beri* senin adın abin oldu Osman serserisi? Veri tabanından alınan soru zarf tümleçleri ile ilgili örnekler ise şunlardır:

Ne dolaşıp duruyorsunuz hâlâ ortalıkta?

(A. A., Ö. Y., s.3)

Niye seni bu kadar korkutuyor bu manzara?" diye sordu.

(O. P., K., s.144)

Fakat *niçin* böyle sessiz gidiyorlar...

(R. N.G., D. K., s.12)

Nasıl tutabilirim. Bizi çok mağdur ettiler.

(Y. K., F. S. K. A. B., s.28)

7. Bilgin (2006:480), yukarıda verilen alt türlerin yanı sıra neden, amaç ve gösterme zarf tümleçlerinden de söz etmiştir. Neden tümleçleri eylemin nedenini, yargının hangi gerekçeyle yapıldığını gösteren tümleçlerdir. *Bu darbenin tesiriyle* derhal kendinden geçti. Sonunda, *yetişemeyeceklerini anlayınca*, canı yakan köpekler gibi ağlayıp bağırmaya başladılar. Neden tümleçlerine veri tabanından ise şöyle örnek verilebilir:

Selma Hanım kocasından ev sahiplerinin çok zengin olduğunu işittiği vakit *hayretten* donakaldı.

(Y. K.K., A. , s. 39)

Amaç tümleçleri, eylemin amacını belirten tümleçlerdir (Bilgin, 2006:480). Bu şekilde oluşturulmuş zarflara ise şu örnekler verilebilir: *Toplumların direnmeleri için* bireylerinin direnme güçlerini pekiştirmeleri şart. *Soğuk bir kış günü/ karanfil almak için* çiçekçi dükkânına girdim.

Gösterme tümleci ise yüklemi ya da özneyi gösteren, yüklemi kesinleştirir. “işte” zarfı cümlede “gösterme” tümleci görevindedir. Bu zarflara ise şu cümleler örnek gösterilebilir: *İşte* iki kadın geçiyor ve hiç duymamışlar Marquis de Sade’ı adını. *İşte* yaşı yolun yarısını aşmıştı. Veri tabanından gösterme zarfı tümlecine şu cümleler örnek verilebilir:

Sanki yaşlı bir insan belleğini ve anılarını yitirmişti; *işte* öyle bir duygu uyandırdı makine bende birkaç saniye.

(N. E, K. G. K., s. 127)

İşte, böylece, deli eniştemizin memuriyet hayatı her defasında büsbütün duraklayacağı yerde ârızalı seyrine devam ediyorsa bu ancak babasının sayesinde oluyordu.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.134)

8. Zarf tümleçlerinin işlevsel özellikleri şöyle belirtilebilir: Zarflar eylemleri, eylemsileri niteleyebilmekte, sıfatları ve kendi türünden sözcükleri derecelendirmekte, zarf tümleçleri söz diziminde yüklemi, yer-yön, zaman, ölçü, niteleme, durum ve soru yönlerinden belirtmektedirler.

9. Zarf tümleçleri cümlede yüklemi tamamlayan sözcükler olduğu için belirgin bir yeri yoktur. Bir cümlede zarf tümlecini bulmak için yükleme ne zaman, nasıl, ne kadar vb. sorular yöneltildiğinde alınan cevap zarf tümleci olmaktadır. Bu açıdan zarf tümleçlerinin dağılımsal yönden cümlenin neresinde bulunduğu ile ilgili belirgin bir yerinin olmadığı söylenebilir. Zarfın bulunduğu her yerde zarf tümleci var demek her zaman doğru olmayabilir. Bu duruma şöyle örnekler verilebilir:

Çok gidiş gelişten sıkıldım. Gidiş gelişten çok sıkıldım.

Dolaylı tümleç

Zarf tümleci

Birinci cümlede *çok* sözcüğü eylemsiyi derecelendirdiği halde söz diziminde dolaylı tümleç içerisinde değerlendirilmektedir. İkinci cümlede ise yeri değiştirilen *çok* sözcüğü zarf tümleci olmaktadır. Bu durum zarf tümleçlerinin cümledeki yerinin yükleme ilişkisine bağlı olarak değişebilmesinden kaynaklanmaktadır.

10. Zarf tümleçlerinin yapısal özellikleri ise şöyledir: Basit, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği olarak bulunurlar. Zarf tümleçlerinin anlamsal alt türlerinden olan yer-yön zarf tümleçleri basit, türemiş ve sözcük öbeği biçiminde yer alırlar. Bu tümleçler ada gelen eklerden birini aldığı zaman adlaşırlar. Adlaşan sözcük, zarf tümleci olamaz; aldığı eke ya da girdiği duruma göre yüklem, dolaylı tümleç ya da belirtili nesne olur. Kulağı

dışarıdaydı. Bu cümledeki *dışarıda* sözcüğü bulunma ekini alarak adlaşmıştır. Paçacıoğlu (1987:106), bu konuyla ilgili “Dolaylı tümleş ile zarf tümleci arasındaki karışıklığı önlemek için, dolaylı tümleş durumunda olan kelimelerin sadece yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma hali eklerini alabileceğini, zarf tümlecinin ise bu ekleri almadığını gözden uzak tutmamak gerekir” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu kullanıma uygun olarak veri tabanından şu örnek cümleler verilebilir:

Belki de çıkar ve iktidar ağırları örmüşlerdi aralarında ve *dışarıdan* kimseyi kabul etmek istemiyorlardı.

(E. A., A. O. Ç., s.281)

Aşağıya ağır ağır, sivri kayalara tutunarak iniyordu.

(Y. K., F. S. K. A. B., s.175)

Vasili pencereye yaklaşınca yüzbaşığı gördü, hemencecik de *geriye* çekildi.

(Y. K., F. S. K. A. B., s.179)

Yukarıdaki cümlelerde altı çizili olan yer-yön adları ad durum eklerini aldıkları için dolaylı tümleş (yer tamamlayıcısı) görevindedirler.

Zaman zarf tümleşleri cümlede basit, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği biçiminde bulunurlar. Sözcük öbeği biçiminde olan tümleşlere: Bu şiiri *yağmur yağarken* yazdım. Yersin içersin sofrasından *üç yüz senedir* gibi örnekler gösterilebilir. Sözcük öbekleri ile oluşturulmuş zaman zarfı tümleşlerine veri tabanından şu cümleler örnek verilebilir:

Saat ona doğru aranmaya başladı.

(N.C., A. T., s.134)

Evveldi akşam, yemekten sonra gazete okuyordum.

(R. N.G., D. K., s.242)

Son kez, bir yaz tatilinde kardeşi nihayet yanına geldiğinde neler ummuştı!

(A. A., Ö. Y., s.132)

Akşam otelime dönünce perdeyi yüzüne zor kapattım.

(N. E, K. G. K., s. 19)

Telefon açılınca ömrümde ilk defa sessizlik denen şeyi duydum.

(A. H. T., S. A. E., s.152)

Ortada kimseler yokken kuyudan şarıl şarıl sular çekilir.

(A. Ş. H. , Ç. E., s.38)

Akşamleyin gün battı batacak kapı çalındı.

(Y. K., F. S. K . A. B., s.280)

Ölçü zarf tümleçleri de basit, türemiş ve bileşik yapılarının yanı sıra sözcük öbeği biçiminde de bulunurlar. Çocuğun ateşi *otuz sekiz derece* olmuştu, Elim *az çabuk* kalem tutar, *biraz* daktilo bilirim, *biraz* sesim güzel sözcük ve sözcük öbekleri örnek verilebilir.

Sözcük öbekleri ile oluşturulmuş ölçü zarfi tümleçlerine veri tabanından şu cümleler örnek verilebilir:

Kaçtı ama Murtaza da en az onun kadar tecrübeliydi.

(O. K., M., s. 25)

Sabaha kadar şurada, karşiki koltukta yarım saat kadar uyudum.

(N.C., A. T., s.183)

Niteleme ve durum zarfları da cümlede basit, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği biçiminde yer alırlar. Sözcük öbeği biçiminde oluşturulmuş tümleçlere: Toprak *derin derin* ürperdi, Bekir *boş*, / *yorgun*,/ *kimsesiz* bakakaldı gibi zarf tümleçleri örnek verilebilir.

Sözcük öbekleri ile oluşturulmuş niteleme ve durum zarfı tümleçlerine veri tabanından ise şu cümleler örnek gösterilebilir:

Akşama doğru *bir suikast hazırlar gibi yavaş yavaş* tiyatrodaki toplanıyorduk. Sonra bir hay huydur başlıyordu.

(A. H. T., S. A. E., s. 73)

Sanki gölgeden yapılmış gemiler gibi, sallana sallana sessizce geçerler...

(A. Ş. H. , Ç. E., s.152)

Usulca üstünü giyip, Atiye 'ye görünmeden sokağa fırladı.

(L. T. , S. A. Ö. , s.24)

Soru zarfı tümleçleri basit, bileşik yapıların yanı sıra sözcük öbeği biçiminde de bulunurlar. Sözcük öbekleri ile oluşturulmuş soru zarfı tümleçlerine veri tabanından şu cümleler örnek verilebilir:

Ne zaman büyüyeceksin sen ha?

(İ.A., Ö.E. K., s. 76)

Sabaha *ne kadar* kaldı acaba?

(A. İ., Z. B. B., s.12)

Veri tabanından alınan örneklerin dil bilgisi kaynaklarında yapılan açıklamaların uygun olduğu görülmektedir. Kaynaklarda birçok zarf tümlecine yer verilmiştir. Veri tabanından alınan örneklerle kaynaklardaki örnekler paralellik göstermektedir.

Zarf tümleçlerinin anlamsal, işlevsel, dağılımsal ve yapısal özelliklerinden yola çıkarak zarflarla zarf tümleci arasındaki benzerlikler ve farklılıklar şöyle belirtilebilir:

1. Zarf tümleçleri anlamsal yönden zarflarda olduğu gibi zaman, yer ve yön, ölçü, niteleme, durum ve soru bildirmelerine göre gruplandırılabilir.

2. Zarflar işlevsel yönden eylemleri, eylemsileri niteleyebilmekte, sıfatları ve kendi türünden sözcükleri de derecelendirmektedir. Ancak zarf tümleçleri cümlede yüklemle ilişkili oldukları için bu yönden farklılık gösterirler.

3. Dağılımsal yönden ise şu benzerlikleri vardır. Zarf tümleçlerinin de zarflar gibi cümlenin neresinde bulunduğu ile ilgili belirgin bir görünümü yoktur. Bu durum yüklemle ilişkisine göre değişebilmektedir.

4. Zarf tümleçleri yapı yönünden de zarflara benzerler ancak zarf tümleçleri sözcük öbeği biçiminde de bulunur. Bazı kaynaklarda zarfların sözcük öbeği biçiminde yer aldığından söz edilse de sözcük öbeği şeklinde bulunan zarfları söz diziminde zarf tümleçleri kapsamında değerlendirmek daha doğru olacaktır. Çünkü sözcük türü olan zarfın diğer sözcük türlerinde olduğu gibi tek sözcükten veya kalıplaşmış olarak bir arada bulunan sözcüklerden yani ikilemelerden oluşması gerekir.

Zarf tümleçleriyle zarflar arasındaki benzerliklerden ve farklılıklardan yola çıkarak şunlar söylenebilir: Zarf tümleçleri bir cümlede zarfı bulabilmemiz için yardımcı olabilir. Çünkü zarf tümleçleri de anlamsal, işlevsel ve dağılımsal açıdan zarflara benzerler. Ancak zarf tümleçleri cümlede sözcük öbeği şeklinde de bulunabileceğinden ikisini birbirine karıştırmamak gerekmektedir.

SONUÇ

Türkiye Türkçesinde biçim bilgisinin kapsamı içinde yer alan zarfların sınırları konusundaki problemler çalışmanın yazılma amaçlarından biridir. Bunun yanı sıra sözcüklerin işlevleri sebebiyle tür değiştirerek zarflaşmaları, sözcüklerden çeşitli eklerle zarf türetilmesinin, bileşik sözcüklerden ve ikilemelerden zarf oluşturulmasının açıklanması da bu çalışmanın amaçları arasındadır. Zarf için araştırmacıların farklı terimler kullanmaları, zarfın tanımındaki farklılıklar, zarfı anlamına ve yapısına göre incelerken dilciler arasında görüş ayrılıkları bulunması, zarf sözcük türünün anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Ancak hazırlanan bu çalışmada, yapılan incelemelerle ve değerlendirmelerle zarflar konusunda birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

İlk olarak zarfın sözcük türü sınıflandırmalarındaki yeri hususunda dilcilerin farklı görüşlerinin olduğu saptanmıştır. Bazı dilciler zarfı ayrı bir sözcük türü olarak düşünürken, bazıları görevli sözcük türü, bazıları da söz dizimsel sözcük türü olduğunu söylemiştir. Bu çalışmada ise zarfın söz diziminde dilsel görevi gereği görevli sözcükler olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Kaynaklar arasındaki terim farklılıklarından bahsedilmiş, bu terimlerin zarf, belirteç ve katmaç olduğu belirtilmiş, bu çalışmada daha çok kaynakta “zarf” terimi yer aldığı ve yaygın olduğu düşünüldüğü için “zarf” teriminin kullanılması uygun görülmüştür.

Ayrıca zarfların tanımı konusunda da bazı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise zarf, dilcilerin görüşlerinden yararlanarak eylemlerin, eylemsilerin, sıfatların ve görev bakımından zarf niteliğindeki sözcüklerin anlamlarını, zaman, ölçü, niteleme, yer, yön ve soru açısından etkileyen onları daha belirgin duruma getiren ve sınırlayan görevli sözcükler olarak tanımlanmıştır.

Dilcilerin vermiş oldukları bilgilerden yararlanarak zarfların biçimsel, anlamsal, işlevsel, dağılımsal özellikleri açıklanmıştır. Biçimsel özellikleri olarak Türkiye Türkçesinde zarfları diğer sözcük türlerinden her zaman ayıracak bir biçimleri bulunmadığından; ancak bazı sözcüklere getirilen eklerin zarfların tanınmasını kolaylaştırdığından söz edilmiştir.

Anlamsal özellikleri şöyle belirtilmiştir: Eylemlerin bildirdikleri iş, oluş, kılış ve hareketin nerede veya nereye doğru yapıldığını veya gerçekleştiğini bildirirse yer-yön; eylemlerin ve eylemsilerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözcükler zaman; bir sıfatın bir eylem ya da eylemsinin ya da başka bir zarfın anlamını ölçü, miktar bakımından belirleyen, kısip sınırlayan zarflar ölçü; eylemde bildirilen iş, oluş, kılış veya hareketin yapılma veya gerçekleşme biçimini çeşitli anlam ilgileriyle etkileyen zarflar niteleme ve durum; eylem, eylemsi, zarf ve sıfatlarla ilgili bilinmeyen hususları ortaya çıkarmayı amaçlayan zarflar soru zarfları olarak sınıflandırılabilir.

Çalışmada zarfların işlevsel özellikleri ise şöyle açıklanmıştır: Zarflar başta eylemleri, eylemsileri nitelemekte, sıfatları ve kendi sınıfından sözcük ve sözcük öbeklerini de yani zarf ve zarf öbeklerini derecelendirmektedir. Ayrıca zarfların yüklemi, yer-yön, zaman, ölçü, niteleme, durum, soru bakımından belirterek tümce içinde zarf tümleci vazifesi gördüğünden bahsedilmiştir.

Zarfların dağılımsal özellikleri ise şu şekilde belirtilmiştir: Genellikle eylemlerden, eylemsilerden, sıfatlardan, kendi türünden olan ve nitelediği, derecelendirdiği veya sorduğu sözcükten önce yer alır; fakat cümledeki yeri esnek bir şekilde değişebilmektedir.

Çalışma kapsamında zarfları diğer türlerden ayırmaya yarayacak özelliklerin şunlar olduğu saptanmıştır: Eylem, eylemsi, sıfat ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını etkiler. Bu etkileme güçlendirme veya kısıtlama biçiminde olur. Eylemlerin bildirdiği kılış, oluş veya sıfatların bildirdiği vasıfları açıklar ya da değiştirir. Asıl olarak eylemin anlamını etkiler. Sıfatları ve zarfları derecelendirir. Zarfları her zaman biçimsel olarak belirleyen bir unsur yoktur.

Dil bilgisi kitaplarında zarfların anlamlarına göre alt türlerine ayrılırken dilciler arasında bazı görüş farklılıkları olduğu saptanmıştır. Bazı dilciler zarfların alt türlerini dörtlü gruplara ayırırken, bazıları da onlu gruplara ayırmıştır. Genelde araştırmacılar zarfların alt türlerini beş grupta inceledikleri için ve diğer alt türler de beşli sınıflandırmaya dahil edilebileceği için bu çalışmada zarflar, yer-yön zarfları zaman zarfları, ölçü zarfları, niteleme ve durum zarfları, soru zarfları olarak alt gruplara ayrılmıştır.

Zarfların alt türlerinden olan yer-yön zarflarını dilciler farklı biçimlerde tanımlamışlar; bu tezde ise bu zarflar, eylemlerin ve eylemsilerin bildirdiği iş, oluş, kılış ve hareketin nerede veya nereye doğru gerçekleştiğini bildiren zarflar olarak düşünülmüştür.

Dilciler zaman zarflarının tanımını da farklı biçimlerde yapmışlardır. Bu çalışmada eylemlerin, ortaçların, ulaçların ve mastarların anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözcükler olduğu söylenmiştir.

Araştırmacılar ölçü zarflarını farklı başlıklarda değerlendirmişlerdir. Bazıları “azlık-çokluk zarfları”; bazıları da “nicelik zarfları” gibi farklı adlandırmalarla bu zarflardan söz etmişlerdir. Bu tezde ise ölçü zarfları başlığı uygun görülmüştür. Dilciler ayrıca ölçü zarflarını diğer alt türlerde olduğu gibi farklı biçimlerde tanımlamışlardır. Bu çalışmada yapılan ölçü zarfı tanımı ise şöyledir: Bu zarflar bir eylem ya da eylemsinin sıfatın ya da başka bir zarfın anlamını azlık-çokluk, ölçü, miktar bakımından belirleyen,

kısıp sınırlayan sözcüklerdir. Ölçü zarfları eşitlik, üstünlük, en üstünlük, aşırılık anlamları taşıdığı için, eşitlik zarfları, üstünlük zarfları, en üstünlük zarfları ve aşırılık zarfları olarak gruplandırılmıştır.

Niteleme ve durum zarfları bazı kaynaklarda “hâl zarfları” başlığı altında düşünülürken; bazısında niteleme ve durum zarfları olarak ayrı biçimde değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ise bu zarflar niteleme ve durum zarfları başlığı altında incelenmiştir. Niteleme ve durum zarfların tanımlanmasında da dil bilgisi kaynakları arasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Yapılan tanımlardan yola çıkarak niteleme zarfları “eylemlerin ve eylemsilerin niteliğini, nasıl yapıldığını belirtirler” biçiminde tanımlanmıştır. Durum zarfları ise “eylemdeki, iş, oluş ve kılışın ne durumda olduğunu bildirirler” biçiminde açıklanmıştır. Durum zarflarını dilciler anlama dayalı olarak sınıflandırmışlar ve bundan dolayı birçok alt başlığa ayırmışlardır. Bu zarfları kimi dilciler niteleme zarfları başlığı altında değerlendirmiş kimisi ise durum zarfları başlığı altında düşünmüştür. Araştırmacıların durum zarfları için yapmış oldukları sınıflandırma kısaca şöyle sıralanabilir:

1.Benzerlik Tıpkılık Bildiren Zarflar: 2.Kesinlik Zarfları 3.Belirsizlik Zarfları 4.Olasılık zarfları 5. Dilek Zarfları 6.Yanıt Zarfları 7.Sınırlama Zarfları 8.Koşul Zarfi 9.Örnekleme Zarfları 10.Şaşma Zarfi 11.Pekiştirme Zarfları 12.Yineleme Zarfları 13.Yaklaşıklık Zarfları.14.Üleştirme Zarfları 15.Birliktelik Bildiren Zarflar 16.Sebep Bildiren zarflar 17.Karşılaştırma Bildiren Zarflar 18.Gösterme Zarfları.

Soru zarflarını bazı dilciler zarfın alt türlerine dahil etmemişlerdir. Soru zarfı da dilciler tarafından farklı şekillerde tanımlanmış, bu çalışmada ise soru zarflarının “eylem, eylemsi, zarf ve sıfatlarla ilgili bilinmeyen hususları ortaya çıkarmaya yönelik sözcükler” olduğu söylenmiştir.

Zarfların Türkçede kendine özgü olmasa da yapı bakımından sınıflandırılmasında diğer sözcük türleri gibi bir ayrıma gidilmiş ve dil bilgisi çalışmalarında yalın, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği biçimindeki zarflar olarak yer verilmiştir. Zarfların yapısına göre ayrılmasında dilcilerin farklı görüşlerde olduğu saptanmıştır.

Hazırlanan bu tezde birinci bölümde zarflarla ilgili benzer ve farklı düşünceler bir araya getirilerek zarfların genellikle nasıl tanımlandığı, hangi sözcüklerin kimler tarafından nasıl kabul edildiği ve bu zarfları diğer türlerden ayırabilecek özelliklerin neler olduğu konusunda yardımcı olabilecek bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın “Değerlendirme” kısmında ise Türkiye Türkçesi dil bilgisi kaynaklarında bir sözcük türü olarak zarfların betimlenmesi ve belirlenmesi hususundaki bazı farklılıklardan ve tutarsızlıklardan söz edilmiştir. Ayrıca edebî eserlerin taranmasıyla oluşturulan veri tabanındaki birçok zarf örneğinden yararlanılarak, zarfların yapısal ve anlamsal sınırları konusunda çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur. Bunun için de derlenen zarflar önce anlamına göre incelenmiş, zarfların anlama dayalı alt türlerinin nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda çeşitli öneriler aktarılmıştır.

Ayrıca bu bölümde anlamına göre zarfların kullanım sıklıkları konusunda bilgi verilmiştir. Her türden ilk on zarfın sıralaması yapılmıştır. On tane bulunamayan zarf türlerinde daha az örnek verilmiştir. Yer-yön zarflarından olan *dışarı, içeri, geri, aşağı, yukarı, ileri* sözcüklerinin; zaman zarflarından olan *şimdi, sonra, önce, hâlâ, çoktan, daima, sabahları, ilkin, bazen, akşamları* sözcüklerinin; ölçü zarflarından olan *daha, en, çok, epey, biraz, pek, az, epeyce, gayet, fazla* sözcüklerinin; niteleme zarflarından olan *iyice, birdenbire, hemen, derhal, iyi, birden, usulca, böyle, öyle, büsbütün* sözcüklerinin; durum zarflarından olan *hiç, elbette, belki, sanki, keşke, acaba, artık, işte, yeniden,*

yalnızca sözcüklerinin; soru zarflarından olan *nasıl, niçin, neden, niye, hani, ne* sözcüklerinin edebî eserlerde sık kullanılan zarflar olduğu tespit edilmiştir.

Zarfların alt türlerine hangi zarfların dahil edileceği konusunda da birtakım sorunlar olduğu saptanmıştır. Bu sorunların da özellikle niteleme ve durum zarflarının sınıflandırılmasında olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada durum zarfları sınıflandırması şöyle yapılmıştır: 1. Kesinlik Zarfları. 2.Olasılık Zarfları. 3.Dilek Zarfları. 4. Sınırlama Zarfları. 5. Yineleme Zarfları. 6. Sebep Bildiren Zarflar. 7. Gösterme Zarfları.

Yapısına göre zarflar değerlendirildiğinde ise kaynaklarda zarfların yapısı ile ilgili farklılıklar olduğu saptanmıştır. Zarfların genelde basit, türemiş, bileşik ve sözcük öbeği biçiminde olduğundan bahsetmişlerdir. Bu çalışmada ise zarfların yapısına göre yalın, türemiş bileşik, ikileme ve sözcük öbeği biçiminde olması gerektiği önerilmiş; ancak sözcük öbeği biçimindeki zarfların, zarf sözcük türü olarak belirtilmesinde zarfın yapısal sınırları açısından bir sorun oluşturacağından dolayı, bu yapıların zarf tümleçleri olarak değerlendirilmesi gerektiği önerilmiştir.

Çalışmanın “Zarflaştırma” kısmında ise kaynaklarda verilen açıklamalardan, örneklerden ve veri tabanından yararlanarak zarflaştırmanın nasıl olduğu anlatılmıştır. Zarflaştırmanın adların ve ad soylu sözcüklerin zarf olarak kullanılması, eklerle, bileşik sözcüklerle, ikilemelerle zarf oluşturma biçiminde olduğu anlatılmıştır. Zarflaştırma anlatırken “zarf, zarfımsı” terimlerinden yararlanılmıştır.

Ad ve ad soylu sözcüklerin zarf olarak kullanılabilmesine zarfın alt türlerinden çeşitli örnekler verilerek sözcük türleri geçişlerinin nasıl olduğu belirtilmiştir. Adların ve ad soylu sözcüklerin zarf olabilmesi için zarfların özelliklerini içermesi gerektiği söylenmiş, yer-yön, zaman, ölçü, niteleme, durum ve soru bildiren sözcüklerin söz

dizimindeki yeri ve ilişkili olduğu sözcüğe göre zarf olabildiği sonucuna varılmıştır. Bu biçimde oluşturulan zarflar “zarfimsı” grubu altında değerlendirilmiştir.

Zarflaştırma ile ilgili bir diğer tespit ise Türkiye Türkçesinde bazı sözcüklere çeşitli ekler getirilerek zarf oluşturulmasıdır. Çalışmada eklerle oluşturulan zarflaştırmanın, addan türemiş zarflar ve eylemden türemiş zarflar olarak iki biçimde yapıldığı anlatılmıştır. Addan türemiş zarfların, ad çekim ekleri ve addan ad yapma ekleri ile oluşturulduğu; eylemden türemiş zarfların da, eylemden ad yapma eki ve eylemsi ekleri getirilerek yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu ekleri alan sözcüklerin zarf olabilmesi için de mutlaka zarfın verilen özellikleri taşıması gerektiği söylenmiştir. Bu eklerle soru zarflarında ise rastlanmamıştır. Eklerle oluşturulan zarfların genelde yer-yön zarfı, zaman zarfı, niteleme zarfı ve az da olsa ölçü zarflarında kullanıldığı, bileşik zarfların da zaman zarfı, ölçü zarfı, niteleme zarfı ve soru zarflarında karşımıza çıktığı tespit edilmiştir. Eklerle yapılan zarflaştırmada genel olarak Özmen’in (1999:120) önermiş olduğu “zarf” teriminden yararlanılmış, ulaçlarla oluşturulmuş zarflar “zarfimsı” grubu altında değerlendirilmiştir.

Çalışmada zarf tümleçleri bölümünde cümlede zarfları belirlemek için başvurulan yollardan birisinin, zarf tümleçlerinin olduğu söylenmiş ve zarf tümleçlerini oluşturan sözcük veya öbeklerinin anlamsal, işlevsel veya dağılımsal yönlerden zarf türüyle bir ilgisi bulunduğu belirtilmiş, bunun gerekçesinin ise zarf tümleçlerinin anlamsal, işlevsel ve dağılımsal açıdan zarflara benzemesi olduğu söylenmiştir. Ayrıca zarf tümleçlerinin cümlede sözcük öbeği şeklinde de bulunabileceğinden ikisini birbirine karıştırmamak gerektiğinden ve zarf tümleçlerinin bir cümlede zarfı bulabilmemiz için yardımcı olabileceğinden söz edilmiştir.

Yapılan bu çalışmanın zarfları ayrıntılı olarak incelemesi ve zarflar konusundaki problemleri ele alması açısından dil bilgisinde biçim bilgisi araştırmalarına katkıda bulunacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1988). *Felsefe terimleri sözlüğü*. 4.baskı. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Atabay, N. Kutluk İ. ve Özel, S. (2003). *Sözcük türleri*. 2.baskı. İstanbul:Papatya Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin grameri*. 2.baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgegil, M.K. (1984). *Türkçe dilbilgisi*. 3.baskı. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Bilgin, M. (2006). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. 2.baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Bulak, Ş. (2002). *Bilge Karasu'nun "uzun sürmüş günün akşamı" adlı hikâye kitabında zarf Tümlerleri*. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çatıkkaş, A. (2001). *Türk dil bilgisi kılavuzu*. 3.baskı. Ankara: Alfa Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (2006). *Uygulamalı Türk dili*. 2.baskı. İstanbul: Papatya Yayınları.
- Demir, N., Yılmaz, E. (2004). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Deny, J. (1941). *Türk dili grameri (Osmanlı lehçesi)*, (Çev. Ali Ulvi Elöve), İstanbul: Maarif Vekâleti Yayını.
- Ediskun, H. (2005). *Türk dil bilgisi*. 10.baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2005). *Çağdaş Türk dili*. 3.baskı. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ekerson, F., Ozil, Ş. (1998). *Türkçede niteleme sıfat işlevli yan tümceler*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Ergin, M. (1983). *Türk dil bilgisi*. 9.baskı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gencan, T.N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gökdayı, H. (2008). *Türkiye Türkçesinde sözcük öbekleri*. (ss. 1-11). VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Ankara.

- Gül, M. (2008). *Türkiye Türkçesinde sözcük türlerinin sınıflandırılması*. Mersin Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Hatipoğlu, V. (1963). *Kelime grupları ve kuralları*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1963, ss. 203-244. Erişim tarihi: Temmuz, 19
http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/yeni_turk_dili_ana_03.php
- Hengirmen, M. (1998). *Türkçe temel dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınları.
- Karahan, L. (2005). *Türkçede sözdizimi*. 9.baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karpuz, H.Ö. (2001). *Türkiye Türkçesi 'ndeki zarfların işlevsel ve yapısal özellikleri*. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: Özel, (ss. 27- 43).
- Kılıç, M. (1996). *Türkçe dilbilgisi*. İzmit: Kocaeli Kitap Kulübü Yayınları.
- Koç, N. (1990). *Yeni dilbilgisi*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Kononov, A. N. (1956). *Çağdaş Türk edebi dilinin grameri*, (Çev. Sabit Paylı), Moskova: Sovyet İlimler Akademisi Basımevi (Türk Dil Kurumu tercümesinden yararlanılmıştır).
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2000). *Türkçede eklerin kullanım şekilleri ve ek kalıplaşması olayları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. 2.baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. New York: Routledge.
- Kükey, M. (2003). *Türk dilbilgisi*. Samsun: Cem ofset.
- Özen, M. (2001). *Eksik olan dil bilgisi terimleri üzerine*. Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri, 20-23 Mayıs 1999. (ss. 111-124).

- Özezen, M. Y. (2008). *Türkiye Türkçesinde +A ve -A ekli zarflar üzerine*. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 2. (ss.329–344).
- Özkırımlı, A. (2002). *Türk dili dil ve anlatım*. 3. baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Paçacıoğlu, B. (1987). *Türk dili dersleri*. Ankara: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Tekin, T. (1958). *Daha zarfının anlam ve kullanışları*. Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi. Cilt 8. sayı 85. Ekim 1958. ss.25-27 Erişim tarihi: Temmuz, 27:
http://www.tdkdergi.gov.tr/TDD/1958s85/1958s85_16_T_TEKIN.pdf
- Tekin, Ş. (1962). *Türkçede eklerin kullanılış şekilleri ve ek kalıplaşması olayları*. Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi. Ekim 1962. Cilt 12, Sayı 133, ss. 69-71, Erişim Tarihi: Temmuz, 27
<http://www.tdkdergi.gov.tr/?kategori=makalem&kelime=eklerin+kal%FDpla%FEmas%FD&hng=md>
- Torun, Y. (2003), *+DIR /+DUR bildirme ekiyle oluşturulan bazı yapıların cümledeki kullanımları*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 2003, Cilt 1, ss. 111-122. Erişim tarihi: Temmuz, 20:
http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/yeni_turk_dili_ana_02.php
- Turan, F. (1998). *Türkçede zarflar üzerine* (ss.301-3069). Erişim tarihi: Nisan, 2008:
http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/yeni_turk_dili_ana.php
- Türkçe Sözlük (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK Yazım Kılavuzu Erişim adresi
<http://www.tdk.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF9DAC10DE3DF29AC6>
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. 2.baskı. ABC Kitabevi.

Yener, M. L. (2007), *Türk dilinde sözcük türleri tasnifi sorunu üzerine*. ss.1- 16. Erişim tarihi: Nisan, 2009:

http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/yener_sozcuk_turleri_sorunu.pdf

TARANAN EDEBÎ ESERLER

Abasıyanık, S. F. (2006). *Semaver*. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

Ağaoğlu, A. (2004). *Ölmeye yatmak*. 15.baskı. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

Ali, S. (1998). *Kürk mantolu madonna*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Aral, İ. (2005). *Ölü erkek kuşlar*. 17.baskı. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Atasü, E. (2006). *Açıkoturumlar çağı*. İstanbul: Epsilon Yayınları.

Buğra, T. (2004). *Küçük ağa*. 6.baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cumalı, N.(2006). *Acı tütün*. 15.baskı. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Eray, N. (2008). *Kayıp gölgeler kenti*. İstanbul: Turkuvaz Yayınları.

Güntekin, R. N. (1991). *Dudaktan kalbe*. 17.baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Hisar, Ş.A (2005). *Çamlıcadaki eniştemiz*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İleri, S. (2004). *Her gece Bodrum*. 15.baskı. İstanbul: Doğan Kitapçılık.

İlhan, A. (2003). *Zenciler birbirine benzemez*. İstanbul: Kültür Yayınları.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1966). *Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kemal, O. (2003). *Murtaza*. 15.baskı. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Kemal, Y. (2007). *Fırat suyu kan akıyor baksana*. 5.baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kür, P. (2004). *Asılacak kadın*. 10.baskı. İstanbul: Everest Yayınları.

Pamuk, O. (2002). *Kar*. 2.baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tanpınar, A.H. (2005). *Saatleri ayarlama enstitüsü*. 10.baskı. İstanbul: Dergah Yayınları.

Tekin, L. (2005). *Sevgili arsız ölüm*. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

Uzuner, B. (2007). *İstanbulullar*. İstanbul: Everest Yayınları.